

TARTU ÜLIKOOL
Euroopa Kolledž

Dissertatsioon Euroopa õpingute magistrikraadi taotlemiseks

Epp Adler

**Gümnaasiumiõpilaste
sotsiaalsed arusaamad Euroopa Liidust –
Harjumaa ja Ida-Virumaa näitel**

Juhendaja: Andu Rämmer, MSc

Tartu 2008

SISUKORD

<u>SISUKORD.....</u>	<u>2</u>
<u>SISSEJUHATUS.....</u>	<u>4</u>
<u>1SOTSIAALSETE REPRESENTATSIOONIDE TEOORIA.....</u>	<u>7</u>
<u>1.1. Mis on sotsiaalsed representatsioonid?.....</u>	<u>8</u>
<u>1.1.1.Sotsiaalsed representatsioonid tähenduste loojana.....</u>	<u>9</u>
<u>1.1.2.Sotsiaalne representatsioon kui sotsiaalne nähtus.....</u>	<u>10</u>
<u>1.2. Grupid ja sotsiaalsed objektid.....</u>	<u>11</u>
<u>1.2.1.Sotsiaalne reaalsus ja sotsiaalne identiteet</u>	<u>12</u>
<u>1.2.2.Noored inimesed ja sotsiaalsed representatsioonid</u>	<u>13</u>
<u>1.3. Sotsiaalsete representatsioonide kujunemine.....</u>	<u>14</u>
<u>1.3.1.Teaduslik teadmine ja tavateadmine</u>	<u>16</u>
<u>1.3.2.Ankurdamine ja objektivimine.....</u>	<u>18</u>
<u>1.3.3.Sotsiaalsete representatsioonide kujunemist mõjutavad tegurid</u>	<u>20</u>
<u>1.4. Euroopa Liit sotsiaalsete representatsioonide teooria kontekstis</u>	<u>21</u>
<u>2NOORED JA EUROOPA LIIDU TEAVE</u>	<u>23</u>
<u>2.1. Euroopa Liidust teavitamine Euroopas ja Eestis</u>	<u>23</u>
<u>2.1.1.Euroopa Liidu teavitussüsteem Eestis</u>	<u>25</u>
<u>2.1.2.Euroopa Liit internetis</u>	<u>27</u>
<u>2.2. Noorteuringud Euroopa Liidust</u>	<u>28</u>
<u>2.2.1.Eesti ja vene koolide õpilaste kodanikukultuur.....</u>	<u>30</u>
<u>2.2.2.Eestlaste ja mitte-eestlaste meediatarbimine Eestis</u>	<u>31</u>
<u>2.3. Euroopa Liit kooliprogrammis</u>	<u>33</u>
<u>2.3.1.Euroopa Liit riiklikus õppekavas</u>	<u>34</u>

2.3.2. Euroopa Liit õpikutes	37
2.3.3. Riigieksamid ja Euroopa Liit	42
3GÜMNAASIUMIÕPILASED JA EUROOPA LIIT – EMPIIRILINE UURIMUS	44
3.1. Uurimuse eesmärk ja ülesanded.....	44
3.2. Uuringu meetod ja andmete kogumine.....	45
3.3. Valim	46
3.4. Uurimistulemuste analüüs.....	47
3.4.1. Valimi iseloomustus.....	47
3.4.2. Õpilaste huvitatus Euroopa Liidust	49
3.4.3. Euroopa Liidu kirjeldus - õpilaste sotsiaalsed arusaamad	51
3.4.4. Õpilaste teadmised Euroopa Liidust	57
3.4.5. Praegused ja soovitavad infoallikad.....	60
3.5. Arutelu	63
KOKKUVÕTE	70
KASUTATUD KIRJANDUS.....	73
Summary.....	79
LISA 1	82

SISSEJUHATUS

Eesti on olnud Euroopa Liidu liige juba enam kui kolm aastat. Sotsioloog Aksel Kirch on öelnud, et Eesti lähiajaloo kaks olulisimat pöördepunkti on olnud taasiseseisvumine ja Eesti liitumine Euroopa Liidu ning NATOga. See tähendab, et viimaste aastakümnete jooksul on täielikult muutunud Eesti geopoliitiline ja kultuuriväljade kontekst, mis on nihkunud idast läände. Liitumiseelsetel perioodil oli Eesti üks skeptilisemalt meelestatumaid Euroopa Liidu liikmesriike. Euroopa Liitu seostati eesti meediadiskursustes muu hulgas Nõukogude Liiduga. Käibel oli väljend „ühest liidust teise” ja inimeste hulgas oli liikvel palju müüte ning hirme tuleviku osas. Tänapäevaks on Eestis toetus Euroopa Liidule tõusnud läbiaegade kõige kõrgemaks kõikides elanikkonna gruppides. Samal ajal räägitakse Euroopa Liidu tasandil endiselt selle puudulikust legitiimsusest ja vajadusest muutuda kodanikesemaks. Euroopa Liit on pidevalt arenev riikide kooslus, mis mõjutab tavakodanikke üha enam. Lisaks varasemale peamiselt majanduskoostööle on piirid avatud ka tavakodanikele, enamuse Euroopa riikides on juba kasutusel euro ja Euroopa Liidus võetakse vastu üha enam otseselt tavakodanikke mõjutavaid praktilisi seaduseid, näidetena võib tuua lennureisijate õigused või hiljuti kehtima hakanud mobiilside rändlusteenuse seaduse.

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida noorte inimeste, antud töös 11. klassi õpilaste informeeritust ja arusaamasid Euroopa Liidust. Lähemalt vaadeldakse, mida nad sellest arvavad, kuidas kirjeldavad, kust infot saavad ja mida sellest teavad. Uurimustöös ei uurita Euroopa Liitu kui poliitilist, majanduslikku ja ajaloolist fenomeni, vaid uuritakse kuidas Euroopa Liit on esindatud noorte inimeste arvamustes. Uurimuse sihtgrupp on esimene põlvkond noori inimesi Eestis, kes on sündinud juba taasiseseisvunud Eestis ja kellel puudub isiklik varasema perioodi kogemus ehk nende teadmised nõukogudeperioodist pärinevad koolist, vanematelt ja ühiskonnast üldisemalt ehk neil puudub sellega isiklik kokkupuude ja referents. Samas need peagi iseseisvuvad noored inimesed olid liitumiseelse-kampaania perioodil juba teadlikud teismelised, millest võib järeldada, et neil on kogemus ja mälu sel perioodil ühiskonnas esinenud hirmudest ning müütidest.

Magistritöö raames viiakse läbi kvantitatiivne uurimus Harjumaa ja Ida-Virumaa eesti ning vene õppekeele koolide 11. klassi õpilaste hulgas, kus õpilastel palutakse täita avatud ning valikvastustega küsimustega küsimustik. Küsimustiku on välja töötanud uuringu autor eesmärgiga proovida rakendada Eesti Euroopa Liidu-alases uurimuses sotsiaalsete representatsioonide teooriat. See tähendab, et uuringu puhul on tegemist pilootuurimusega, millega soovitakse uurida erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse kuuluvate noorte arvamuste erinevusi kahe maakonna näitel ja uurimuse eesmärk ei ole teha üldistavaid kogu Eesti 11. klassi õpilasi hõlmavaid järeldusi.

Empiirilise uurimuse ülesanded:

- Uurida, millised märksõnad kirjeldavad ja iseloomustavad õpilastele Euroopa Liitu.
- Uurida sotsiaalse grupi mõju õpilaste arusaamadele Euroopa Liidust. Uuritakse õppekeele-, regiooni- ja soo-põhiseid gruppe.
- Uurida, millised infoallikad on õpilastele nende arusaamade kujundamisel Euroopa Liidust kõige olulisemad.
- Uurida sotsiaalsete representatsioonide teooria sobivust Euroopa Liidu temaatika uurimiseks Eestis.

Uurimus põhineb sotsiaalsete representatsioonide teooriale, mis on Euroopa päritolu sotsiaalpsühholoogiline uurimussuund, mis uurib kuidas kujunevad inimeste arusaamad maailmas toimuvast nende sotsiaalses kontekstis. See tähendab, et arusaamasid ja teadmisi luuakse koos ning suhtes teiste inimestega ja need on sõltuvad gruppidest, kuhu inimesed kuuluvad. Magistritöö uurimuse sihtgrupp ehk uuritav sotsiaalne grupp on noored inimesed ja uuritakse kuidas on Euroopa Liit kui sotsiaalne objekt esindatud noorte arusaamades. Lisaks uuritakse kas ja kuidas mõjutavad noorte arusaamasid kolm sotsiaalset faktorit – sugu, õppekeel ja regioon. Ehk kas ja kuidas erinevad poiste ja tüdrukute, eesti ja vene õpilaste ning Harjumaa ja Ida-Virumaa noorte arusaamad Euroopa Liidust.

Töö esimeses peatükis tutvustatakse sotsiaalsete representatsioonide teooriat, kuidas kujunevad sotsiaalsed teadmised ja arusaamad, mis on sotsiaalsed grupid ja kuidas teooria seostub käesoleva uurimustöö temaatikaga. Teises peatükis uuritakse millised Euroopa Liidu-alased infoallikad on uuritavatele noorte gruppidele kättesaadavad, millised need on ja kuidas Euroopa Liitu käsitlevad. Teise peatüki eesmärk on luua taustsüsteem noorte poolt kasutatavatele ja eelistatud infoallikate uurimisele. Töö kolmandas peatükis esitatakse empiirilise uurimuse täpsem tutvustus ja uurimistulemused.

1SOTSIAALSETE REPRESENTATSIOONIDE TEOORIA

Sotsiaalsete representatsioonide teooria ja sotsiaalsete representatsioonide kujunemise empiiriline uurimine sai alguse 1960. aastatel Prantsusmaal, kui sotsiaalpsühholoog Serge Moscovici uuris psühhoanalüütilise teooria ja marksismi põhimõtete ning teadmiste levikut prantsuse ühiskonnas. Teooria uurib kuidas igapäevase inimestevahelise läbikäimise ja suhtlemise dünaamika tagajärjel tekivad teatud sotsiaalses grupis uued ja jagatud teadmised, uskumuste-, väärtushinnangute- ja käitumismustrid. (Auderbrand 2004) Teooria ei uuri teadmiste loomise kognitiivseid protsesse, vaid nende loomist sotsiaalses kontekstis. Sotsiaalsete representatsioonide teooria rõhutab individuaalsete uskumuste ja käitumise sotsiaalset olemust, mida omakorda mõjutavad kultuurilised ja ajaloost tulenevad elemendid. Teooria sobib kirjeldamiseks kuidas luuakse ja omavahel jagatakse uusi teadmisi moodsas ühiskonnas, mida iseloomustab mitmekesisus, individualism, tugev massimeedia ja teiste kommunikatsiooniallikate mõju ning kesketest institutsioonidest ja nende doktriinidest eemaldumine. (Morant 2006: 818) Teooria alusel on uuritud erinevaid ühiskonna nähtusi, neist arusaamist ja varem võõraste teemade tavaarusaamaks muutumist. Näiteks on teooria alusel uuritud arusaamist vaimsest tervisest, AIDSi, alkoholi ja narkootikumide tarbimist, Euroopa Liitu, vaesust jms.

Tänapäeval on oluliste sotsiaalsete probleemide uurimine sotsiaalsete representatsioonide teooria võtmes levinud nähtus, eriti Euroopas. Seda on kasutatud eelkõige selliste sotsiaalsete probleemide valdkonnas, kus kasutusele võetud ennetusabinõud pole oma eesmärki täitnud. Sotsiaalsete representatsioonide teooriast lähtuv analüüs võimaldab uurida, miks valitud strateegiad on ebaõnnestunud ning sellele tuginedes on üritatud neid probleeme erinevate sotsiaalsete gruppide seisukohast mõista (Calafat et al. 1998:95).

Sotsiaalsete representatsioonide teooria on Eestis vähe levinud ja selle teooria raames on läbi viidud vaid üksikuid uurimusi. Teooria valiku peamine põhjus ongi proovida seda rakendada Eesti kontekstis ja teooria sobivus magistr töö temaatika uurimiseks. Euroopa Liit ja noored on teooria kontekstis sobivad uurimisobjektid, kuna Euroopa Liit on vaidlusi tekitav ja pidevalt muutuv nähtus, millest inimestel ja gruppidel on kujunenud väga erinevad arvamused ning arusaamad. Noorte uurimine teooria raames annab võimaluse lisaks üldistele arusaamadele uurida ka erinevate noortegruppide arusaamade erinevusi ning nende tekkepõhjuseid. Antud töös uuritakse lähemalt eesti ja vene õppekeele koolide õpilaste arusaamade erinevusi, lisaks vaadeldakse regiooni ja soo mõju noorte arusaamadele.

1.1. Mis on sotsiaalsed representatsioonid?

Sotsiaalsete representatsioonide mõistel puudub ühtne eestikeelne vaste, sellega seoses kasutatakse käesolevas töös paralleelselt mõisteid sotsiaalsed representatsioonid ja üldlevinud arusaamad. (Rämmer 1997: 1) Mõiste esimene pool „sotsiaalne” tähistab üldlevinud arusaama kollektiivset elementi ja teine pool „representatsioon” väljendab mingi objekti representeeritust ehk esitatust. (Wagner 2005: 125)

Sotsiaalne representatsioon ehk üldlevinud arusaam on mingi sotsiaalse objekti (nt. AIDS, Euroopa Liit, internet, demokraatia) lahti mõtestamine ja tuttavate nähtustega seostamine mingis sotsiaalses grupis (nt. õpilased, maainimesed, teadlased, lapsed, naised), eesmärgiga võimaldada selle teemalist suhtlemist või käitumist grupis. (Moscovici 1963: 251; Audebrand 2004) Grupp kujutab sotsiaalsete representatsioonide teoorias inimeste kogumit, mis on osalenud sotsiaalse representatsiooni loomisel. Gruppide eristavad neid ühendavad sotsiaalsed tunnused. Sotsiaalsete representatsioonide teooria kujunemise algusaegadel kirjeldatigi sotsiaalseid representatsioone kui sotsiaalsete gruppide vajadust lahti mõtestada teaduslik teadmine ja muuta see tavateadmiseks. (Rämmer 1997: 5; Magioglou 2003; Jovchelovitch 2007: 45) Sotsiaalsed representatsioonid hõlmavad nii tavateadmisi kui gruppides praktiseeritavat „iseenesest mõistetavat ja õiget” käitumist. Sealjuures on oluline märkida, et

meelestatus ja suhtumine kui individuaalne arusaam objektist on vaid kaudselt seotud sotsiaalsete representatsioonidega ega mõjuta nende loomise protsessi põhielemente. (Wagner 1999: 121; Morant 2006: 818)

Sotsiaalsetele representatsioonidele on välja pakutud mitmeid definitsioone. Siinkohal toon välja teooria looja Moscovici pakutud definitsiooni (Moscovici 1973: xiii):

Sotsiaalsed representatsioonid on väärtuste, arusaamade ja tavade süsteem, millel on kaks eesmärki. Esiteks loovad sotsiaalsed representatsioonid korra, mis võimaldab üksikisikutel orienteeruda oma materiaalses ja sotsiaalses maailmas ning seda valitseda; teiseks võimaldavad need grupiliikmetevahelist kommunikatsiooni, luues märkide ja tähenduste süsteemi, mis võimaldab grupiliikmetel ühemõtteliselt mõista, nimetada ja klassifitseerida nende individuaalse ning grupiajaloo maailma elemente ja aspekte.

Sotsiaalsed representatsioonid on tihedalt seotud identiteedi ja kuuluvustundega. Kõiki tekste, kujundeid ja muud uut infot vaadeldakse ning tõlgendatakse läbi juba tuttavate ja enamasti grupis jagatud teadmiste ning arusaamade, mis on grupist lähtuvalt teatud meelestatusega või motivatsiooniga. Gruppide keskne motivatsioon on grupi ja selle liikmete identiteedi ja kuuluvuse kaitsmine ning turvatunde loomine. (Joffe 2003: 65-66)

1.1.1.Sotsiaalsed representatsioonid tähenduste loojana

Sotsiaalsete representatsioonide abil tekivad uued teadmised ja arusaamad, mis aitavad inimestel mõista uudseid ja võõraid objekte. Veelgi enam, sotsiaalseid representatsioone nähakse sotsiaalse interaktsiooni käigus loodavate tähenduste tekkimise vältimatu osana. Uued sotsiaalsed representatsioonid tekivad kui mingi uus ja võõras objekt ohustab grupi kollektiivset identiteeti, see tähendab, et sotsiaalsete representatsioonide esmane eesmärk on vältida ohutunnet ja kaitsta grupi identiteeti. Uuringud näitavad, et kui inimene puutub kokku mingi ohustava nähtusega, loovad üksikisikud enamasti

teadvustamatult tähendusi lähtuvalt oma sidusgruppides aktsepteeritud mõtteviisidest. Sotsiaalsete representatsioonide eesmärk ei ole muuta omaseks ja tuttavaks mitte ainult võõras objekt, vaid muuta tuttavaks uudsus ja oht iseenesest. Sotsiaalseid representatsioone mõjutavad grupi varasemad arusaamad ja teadmised. (Moscovici 2001: 37; Wagner 1999:102; Joffe 2003: 66) Sotsiaalsete representatsioonide eesmärk ei ole seletada ja anda tähendusi üksikutele nähtustele, vaid pigem loovad need niinimetatud üldiseid tähendusi ja tähenduste süsteeme, mis seletavad maailmas toimuvat tervikuna, millesse on võimalik lisada ja nende kaudu mõista uusi võõraid nähtuseid. (Wagner, 2005: 145)

1.1.2.Sotsiaalne representatsioon kui sotsiaalne nähtus

Üldlevinud arusaamad ja tavateadmised on oma olemuselt sotsiaalsed, mis luuakse inimestevahelise interaktsiooni tulemusena. Sotsiaalsete representatsioonide teooria kohaselt on kõik objektid sotsiaalselt ja kollektiivselt loodud nähtused ehk selleks et mingi nähtus võiks grupile olla objekt, peab see olema sotsiaalselt taasesitatud ehk representeeritud. Sotsiaalsete representatsioonide teooria uuribki kuidas inimesed tulevad toime uute ja võõraste nähtustega. Uued nähtused šokeerivad ja ohustavad sotsiaalseid grupe ning nende identiteeti. See tähendab, et nendega on vaja toime tulla nii materiaalselt kui sümboolselt ehk neist on vaja aru saada ja need endale tuttavaks teha. Grupi arusaamad mõjutavad individuaalseid arusaamasid ehk „meie” sisaldub ka „mina” arusaamades. (Wagner, 1999: 96; Joffe 2003: 60) Sotsiaalsed representatsioonid määratlevad inimeste ja gruppide arusaama reaalsusest. Need võimaldavad elu mõistmise ja ühtlasi teevad valiku, mis on reaalsuse mõistmise seisukohast olulised sotsiaalsed nähtused. Sotsiaalsed representatsioonid mitte ainult ei peegelda või teadvusta reaalsusest, vaid loovad reaalsust, mis on konkreetses grupi aktsepteeritud ja kokku lepitud. Erinevate gruppide ja ka grupisisesed sotsiaalsed representatsioonid on pidevas omavahelises konkurentsis reaalsuse määratlemise osas, seega vaidlustades, välistades ja piirates teisi arusaamasid. (Howarth 2006: 69)

Kuna sotsiaalsed representatsioonid on oma olemuselt sotsiaalsed, ilmnevad nad samuti just inimtegevuses ja nende reaktsioonides. Sotsiaalsed representatsioonid mõjutavad inimeste käitumist ja seda kuidas nad enda ning teiste käitumist mõtestavad või seletavad. Seega sotsiaalsed representatsioonid on osa inimeste käitumisest, mille kaudu representatsioonid ka pidevalt arenevad ja täienevad. (Howarth 2006: 72)

1.2. Grupid ja sotsiaalsed objektid

Sotsiaalsete representatsioonide teooria seisukohast loetakse sotsiaalseks grupiks vähemalt kahest inimesest koosnevat inimkooslust, mis vastandub mõnele teisele vähemalt kahest inimesest koosnevale grupile. Iga grupp on kirjeldatav selle sotsiaalsete omaduste poolest. Sotsiaalsed grupid eristuvad lähtuvalt nende arusaamadest mingist sotsiaalsest nähtusest, mis omakorda määratlevad ka selle grupi identiteedi. Gruppidel on ühine arusaam reaalsusest ja seda loovatest elementidest, need loovad grupile kommunikatsiooniviisi ja muud kooseksisteerimise alused.

Gruppide moodustumist iseloomustab homogeenne suhtlusviis, mis tähendab et inimesed eelistavad suhelda sarnaste arusaamadega inimestega ja eelistavad lugeda näiteks ajalehti, mis kinnitavad nende arusaamasid, mitte ei lükka neid ümber. Mingi osa arusaamisest erineb alati teiste gruppide arusaamadest, mis tähendab, et grupid loovad ühiselt selle taustsüsteemi, mis eristab neid teistest gruppidest. Grupid ei ela isoleeritult, neid mõjutavad nii loodus- kui inimkeskkond sh teised sarnased grupid, meedia, loodus- ja sotsiaalsed katastroofid jne. (Wagner, 1999:96-97; Joffe 2003: 64)

Kõik inimesed kuuluvad mingitesse ja enamasti paljudesse inimgruppidesse. Inimesed, elades konkreetses sotsiaalses, kultuurilises ja poliitilises süsteemis, võtavad vaidlustamata omaks süsteemi poolt esitatud ideed ja mõttemallid. Isegi kui inimesed teadlikul tasandil vastanduvad või eitavad seda süsteemi, loob süsteem nende igapäevase sotsiaalse reaalsuse ja imbib igapäevasesse keelde. (Wagner, 1999: 116) Sotsiaalsete representatsioonide teoorias on tavainimesed reaalsuse loomise aktiivsed osapooled, mitte domineerivatele ideedele allutatud ohvrid, kuid erinevate gruppide

representatsioonid mõjutavad indiviide erinevalt ja nii võivad tekkida samast sotsiaalsest objektist konkureerivad sotsiaalsed representatsioonid. Inimesed kasutavad representatsioone enda positsioneerimiseks, kuuluvustunde ja identiteedi loomiseks ja neid ohustavate nähtuste eest kaitsmiseks. Kui ühe grupi representatsioonid mingist objektist on konfliktis või vastupidised teise grupi arusaamadele, on gruppidel kalduvus leida lisa representatsioone, mis kaitsevad grupi identiteeti seda ohustava representatsiooni eest. Grupis loodud sotsiaalsed representatsioonid ehk üldlevinud arusaamad on konkreetses sotsiaalses grupis suhteliselt ühtsed ja grupis laialt aktsepteeritud. Grupisisestelt võimaldavad sotsiaalsed representatsioonid turvalist ja piiranguteta suhtlemist, mis tähendab, et inimesed on teadlikud teemadest, mis on grupis aktsepteeritud ja nendest arusaamise viis ehk millised võtmes konkreetseid teemasid käsitleda. (Howarth 2006: 78; Joffe 2003: 60; Wagner, 2005: 219)

1.2.1.Sotsiaalne reaalsus ja sotsiaalne identiteet

Sotsiaalsed representatsioonid aitavad luua gruppide sotsiaalset reaalsust ja identiteeti. Iga grupp loob suhtlemise käigus oma identiteedi, mis koosneb konkreetset gruppi ühendavatest arusaamadest ja teadmistest. Nende arusaamade kaudu loovad grupid oma arusaamise maailmast ehk nad loovad oma reaalsust, mis on iga grupi jaoks eraldi konstrueeritud ja määratleb iga grupi eraldi. Selline grupi loodud ja ühiselt aktsepteeritud sotsiaalne reaalsus võimaldab gruppidel ja nende üksikliikmetel end maailmas turvaliselt suhestada ja identifitseerida. Sotsiaalsed representatsioonid loovad supertähendusi ja –seletusi, mis aitavad maailma süsteemselt mõista, saada aru miks ja kuidas midagi maailmas toimub, lisaks aitavad üldlevinud arusaamad õigustada või seletada ühiskonnas toimuvat, moraalseid arusaamasid ja tehtavaid otsuseid. Jagatud mõtted ja arusaamad sisaldavad hinnangulisi ja käitumisele-suunatud elemente, see tähendab, et üldlevinud arusaamadel on otsene mõju grupiliikmete käitumisele nii grupi sees, individuaalselt kui ka suhetes teiste gruppidega. Grupis jagatud sotsiaalsed representatsioonid on fundamentaalne alus individuaalse identiteedi kujunemisel, nende abil saab inimene end eristada teistest ja luua arusaama iseendast ning oma isiklikust reaalsusest. Gruppides jagatud sotsiaalsed representatsioonid loovad aluse ja õigustused

teiste isikute ning gruppide diskrimineerimiseks või marginaliseerimiseks. Grupis jagatud üldlevinud arusaamad ei tähenda, et grupiliikmed mõistavad põhjalikult algset objekti, mille kohta arusaam on loodud. Sotsiaalsete representatsioonide teooria raames on uuritud erinevate ideoloogiate alusel kujunenud grupe ja nende arusaamu eelkõige oma grupi ideoloogiast. Uurimustulemustena on leitud, et kuigi grupiliikmed kasutavad kõnes nähtuste ja oma tegevuste seletamisel aktiivselt ideoloogilist terminoloogiat, siis sageli puudub neil arusaam nende tähendusest ja termineid kasutatakse pigem oma identiteeti loovate tähistega ja sümbolitena, kui sotsiaalset reaalsust kirjeldavate terminitena. (Wagner, 2005: 120-123, 143)

1.2.2.Noored inimesed ja sotsiaalsed representatsioonid

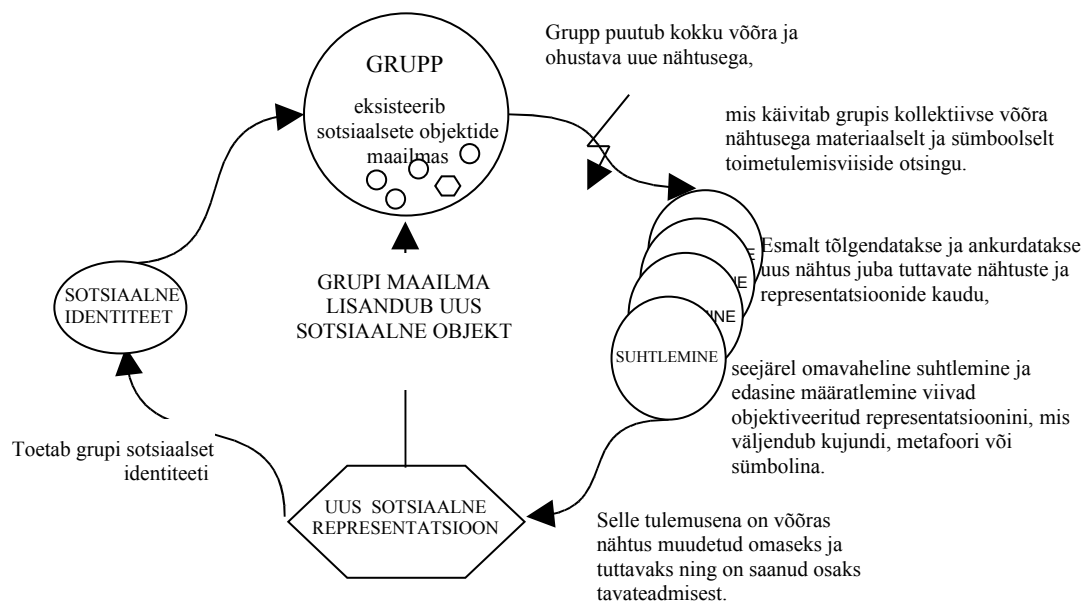
Noored nagu kõik inimesed kuuluvad paljudesse gruppidesse – perekond, kool, jalgpallimeeskond või laulukoor, riik, rahvusgrupp, erinevatel alustel loodud sõpruskonnad, huvigrupid jne. Kõik need grupid mõjutavad noort inimest erinevalt, luues erinevatest sotsiaalsetest objektidest oma arusaamasid. Noori peetakse heaks uurimise sihtgrupiks mitmel põhjusel. Näiteks on arengupsühholoog A. Pecheron oma uuringutes leidnud, et ühiskonnas esinevad tendentsid ja arvamused võivad noorte arusaamades esineda võimendatult ja rõhutatult kujul. (Percheron, 1991) Lisaks on noored kui alaealised tugevalt mõjutatud oma vanematest. On öeldud, et laps on juba enne sündimist oma vanemate sotsiaalne representatsioon, kellele vanemad ja teised last ümbritsevad täiskasvanud edastavad sotsialiseerimisprotsessis omapoolseid nende arvates iseenesestmõistetavaid ja õigeid arusaamasid. Samas lapsed ei võta neid omaks üksühele, vaid need alluvad omakorda laste aktiivsele ümbermõtestamisele, lisaks jagavad nad neid teadmisi ning arusaamasid omakorda teistes gruppides. See tähendab, et lastega jagatakse sotsiaalseid representatsioone, kuid nad loovad neid aktiivselt ka ise ja seeläbi loovad oma sotsiaalse reaalsuse ning määratlevad oma sotsiaalse identiteedi. Kuna iga sotsiaalne representatsioon on konkreetse grupi omand ja lapsed on mõjutatud paljudest gruppidest, siis on laste sotsiaalsete representatsioonide uuringutes soovitatud paralleelselt uurida ka nende sidusgruppide sotsiaalseid representatsioone. (Rutland 1998: 63; Wagner 1999:103; Wagner 1995: 165) Näiteks kui inimesed on samaaegselt

rahvusriigi kodanikud ja Euroopa Liidu kodanikud, siis on tegemist poliitiliselt konstrueeritud abstraktsiooniga. Kui laps väljendab oma kuulumist rahvusgruppi ja samaaegselt peab end ka eurooplaseks, ei ole see mitte poliitiline seisukoht, vaid pigem peegeldub selles ühiskonnas levinud üldine poliitiline õhkkond ning suhtumine teemasse. (Rutland 1998: 64)

1.3. Sotsiaalsete representatsioonide kujunemine

Moscovici on leidnud, et representatsioonide kujunemise protsessis on alati esindatud nii konflikt kui koostöö. (Howarth 2006: 77) Representatsioonide kujundamise alus on, et teadmiste areng ei ole individuaalse mõttetöö tulemus, vaid pideva kollektiivse ja sotsiaalse suhtlemise tulemus, mille tagajärjel konstrueeritakse sotsiaalses kontekstis jagatud kujund ja tähendus. (Capozza 2003: 1.12) Sotsiaalse representatsiooni kujunemine (vt joonis 1) algab sotsiaalse grupi kokku puutumisel mingi uue ja võõra nähtusega, mis ohustab gruppi. Ohu vältimiseks on vaja võõras muuta omaks ja tuttavaks ehk integreerida see oma tavateadmistesse, et uuest nähtusest oleks võimalik omavahel suhelda ja seda kirjeldada. Selleks läbib uus nähtus kaks protsessi – ankurdamise ja objektiveerimise. Ankurdamise käigus seostatakse uus objekt juba tuttava teadmisega. Objektiveerimise käigus seostatakse ja suhestatakse võõras objekt juba tuttava eseme või sümboliga. Näiteks esimeses sotsiaalsete representatsioonide uuringus, mis käsitles psühhoanalüüsi põhimõtete integreerumist prantsuse ühiskonda, leidis Moscovici, et psühhoanalüüs objektiveeriti psühhoanalüütiku ja diivani kujule. Sealt edasi ankurdati psühhoanalüüsi sessioon juba tuttava tegevusega - pihil käimisega.

Nende protsesside tulemusena tekkivatest representatsioonidest moodustuvad sotsiaalsed objektid, mis esinevad grupiliikmete suhtlemises ja kooskõlastatud käitumises, ilma milleta ei esineks objekti, mis oleks osa grupi arusaamadest. (Wagner, 1999:97, Magioglou 2003: 2)

JOONIS 1 Sotsiaalsete representatsioonide kujunemine (Wagner et al, 1999: 98)

Nagu kirjeldatud, on sotsiaalsete representatsioonide loomine ja kujunemine pideva interaktsiooni tulemus, mis tähendab, et representatsioonid ei ole väga jäigad, vaid on pidevalt uuesti tõlgendamise, muutumise ja teiste arusaamade kujunemise protsessi osa. Enamasti inimesed neid muudatusi ei märka, vaid lähevad nendega gruppi kuuluvana automaatselt kaasa. Kuna sotsiaalsed representatsioonid on osa tavateadmistest, siis võetakse neid enesestmõistetavatena ja neid ei analüüsita. Tavaarusaamade loomulikuks pidamine säästab gruppide tähelepanu ja võimet keskenduda uute võõraste objektide integreerimisele oma tavateadmisse. (Howarth 2006: 77, Rämmer 1997: 2)

Sotsiaalsed representatsioonid loovad maailmas toimuvatele juhtumitele „super-seletusi”, sinna hulka kuuluvad ka vandenõuteooriad ja müütide tekkimine. Uurimuste käigus on leitud vähe vandenõuteooriaid, mis põhinevad reaalsele ohule. Pigem on need gruppide reaktsioon võimaliku ohu seletamiseks ja süüdlase leidmiseks. Kui grupp puutub kokku näiliselt ohtliku juhtumiga (nt. poliitilised muutused, majanduskriis), on grupil vajadus muuta see arusaadavaks, et vähendada ohust tulenevat stressi. Põhjuse otsimise käigus püütakse identifitseerida süüdlased ja eelistatakse sageli neid, kes on juba varasemalt oma tegevusega eristunud. Kui süüdlane on leitud, järgneb

vandenõuteooria täpsustamine ja kollektiivse käitumismudeli loomine eesmärgiga vaenlane kõrvaldada. (Wagner, 2005: 144)

1.3.1.Teaduslik teadmine ja tavateadmine

Sotsiaalsete representatsioonide kujunemise mõistmiseks on vajalik eristada teaduslikku teadmist tavateadmisesest ehk teooria uurib objektiivse ja subjektiivse teadmise suhestumist - teaduslike arusaamade transformeerumist tavateadmisteks ja vastupidi. (Wagner, 1999:101; Joffe 2003: 60-62; Bangerter 1995: 2) Sotsiaalsete representatsioonide teoorias räägitakse kahest mõttemaailmast – „mõtestatud mõttemaailm” ehk eelkõige teaduslik teadmine, kus uusi teadmisi luuakse loogika ja ratsionaalsuse printsiipide alusel, muu hulgas seletatakse ja teaduslikult süstematiseeritakse tavaarusaamasid ja näiteks folkloori; ning „konsensuslik mõttemaailm” ehk tavateadmised, tavaarusaamad ja igapäevateadmised, mida luuakse sotsiaalse interaktsiooni käigus ja nende teadmiste loomine põhineb inimeste ning inimgruppide vajadusele mõista uusi ja võõraid nähtuseid, võttes aluseks juba olemasolevad teadmised. Tavateadmised on spontaanselt olemasolev ja igapäevases suhtlemises automaatselt kasutatav taustinformatsioon. Tavateadmised kujutavad endast erineva sisuga teadmisi, mis puudutavad kõiki valdkondi millega inimene igapäevases elus kokku puutub, sh teadmisi loodusnähtustest, arusaamu inimestevahelistest suhetest, moraalseid väärtuseid jms. Sotsiaalsete representatsiooni teooria seisukohast on leitud, et tava- ja teaduslikud teadmised on funktsionaalselt sarnased, kuid erinevad eelkõige selle alusel, kes neid kasutavad. Sageli kasutavad eelkõige eksperdid mõlemaid teadmiste liike paralleelselt, sõltuvalt hetke rollist ning grupist. Näiteks omab teadlane nii ekspertinformatsiooni kui tavateadmiseid oma igapäevases elus, mille toob kaasa ka oma töösse. Tavateadmisi saavad kasutada kõik ja neid edastatakse rutiinselt, igapäevase suhtlemise käigus. Teaduslike teadmiste omandamine on seotud eeltingimustega, sh. füüsilise ligipääsu, oskuste ja võimega informatsioonist aru saada ja seda vastu võtta. Vaatamata sellele, et moodsas ühiskonnas on kõikidel inimestel ligipääs raamatukogudele, ülikoolide uurimustöödele ja teistele teadusliku

informatsiooni allikatele, on tegelikkuses teaduslikud teadmised enamusele inimestele ikkagi kättesaamatud. Eelkõige, kuna paljudel inimestel puudub sellega tutvumise vastu huvi või neil puuduvad meetodilised oskused ja võime sellise informatsiooni kasutamiseks. (Wagner, 2005: 18, 28; Morant 2006: 818; Bangerter 1995: 3, 12, 14)

Tavateadmised kogunevad ja arenevad terve elu käigus – lapsele annavad esmase info vanemad, seejärel õpib laps iseseisvalt suhtlema ja on mõjutatud nii lasteaias, kodus kui teiste inimeste poolt. Seejärel annab kool teadmised ja samaaegselt mõjutavad õpilast kodus, kaasõpilaste teadmised, kooliväline-suhtlemine ja -tegevus. Hiljem lisanduvad erinevad tehnilised oskused, mida on vaja kodus, tööl, koolis. Moodsas ühiskonnas on oluline mõjutaja meedia. Uus informatsioon paigutatakse juba olemasolevate ehk traditsiooniliste teadmiste konteksti. Sel moel kujuneb segu traditsioonilistest ja moodsatest arusaamadest, mille elemendid ei vastandu teineteisele. (Wagner, 2005: 128)

Teaduslik teadmiste kogum kujutab endast üldtunnustatud esemete ja nähtuste formaalsete definitsioonidega määratletud raamistikku, teaduslikud teadmised arenevad erinevates teadusharudes. Teadustöös loodud teaduslikud määratlused on täpsed ja kohased, kuid sotsiaalsete gruppidevahelise igapäevase kommunikatsiooni seisukohast liiga abstraktsed ehk ebasobivad konkreetse objekti mõistmiseks sotsiaalsete gruppide tavaarusaamades, kes on loonud oma suhtluskeele sama objekti kirjeldamiseks omavahelises suhtlemises. Kuigi teaduslikud teadmised annavad ainekavadele tavateadmiste väljakujunemiseks on nad erineva iseloomuga. Oluline on mõista, et tavateadmised ei ole vähem väärtuslikud ja ei kujuta endast teaduspõhiste teadmiste lahjendatud või lihtsustatud versioone, vaid tavateadmiste kujunemine küll erineb teaduslike teadmiste loomisest, kuid see ei tähenda, et nad on teaduslikest teadmistest vähem olulised, sobivad või asjakohased. Samas ei tähenda teadusliku teadmise teisenemine tavateadmiseks, et inimesed on säilitanud originaalteooria algse tähenduse ja selle mõistmise. Tava- ja teaduslike teadmistevaheline interaktsioon leiab aset ka tava- ja teaduslike teadmiste sees ehk konkreetset teadmist omava grupi suhtumine mõjutab teiste teadmiste tähendust. Näiteks võivad teadusvaldkonnas loodusteadlased seada küsimuse alla sotsiaalteaduste „teaduslikkuse” või sarnane konflikt võib aset leida ka sama teadusvaldkonna siseselt, erinevaid teoreetilisi lähenemisi uurivate teadlaste vahel.

(Wagner, 1999:97; Morant 2006: 818; Jovchelovitch, 2007: 45; Wagner, 2005: 143; Bangerter 1995: 12)

Moodsas ühiskonnas on peamisteks mõtestatud ehk teadusliku informatsiooni allikateks massimeedia, haridussüsteem ja lisaks avalik poliitika ning inimestega otseselt kokku puutuvad eksperdid ja professionaalid. Viimaste hulka kuuluvad näiteks arstid, sotsiaaltöötajad, juristid, karjäärinõustajad ja teised ametnikud, kelle tööülesanne on vahendada ja aidata tavainimestel rakendada ekspert- ja teaduspõhiseid teadmiseid. Massimeedia ja haridussüsteemi ülesanne on inimestele edastada ja populariseerida abstraktseid ning võõraid teaduslikke kontseptsioone viisil, et need saaksid muutuda osaks tavateadmiseist. Ükski mainitud infokanalitest ei edasta teaduslikku informatsiooni täpselt, vaid juba vastava grupi poolt loodud sotsiaalse representatsioonina. See tähendab - poliitilised grupid oma seisukohtadest lähtuvalt, haridussüsteem hariduseesmärkidest ja prioriteetidest lähtuvalt, massimeedia sensatsiooni loomise ehk publiku suurendamise eesmärgist lähtuvalt jne. Selle tulemusena jõuab teaduslik informatsioon tavateadmisse juba eelnevalt töödelduna, mille käigus on algne ratsionaalne teaduslik informatsioon omandanud näiteks ka moraalsed, emotsionaalsed, väärtushinnangulised elemendid, mis mõjutavad igat sotsiaalset gruppi erinevalt, lähtuvalt nende varasematest arusaamadest ning nende loomise alustest. See tähendab, et meedias esitatud teadmine ei võrdu algse teadusliku teadmiselega, ja tavainimeste poolt meediast saadud teadmine ei võrdu meedias esitatud teadmiste või arusaamadega. Sellises sotsiaalsete representatsioonide kujunemise protsessis on olulised osapooled nii institutsioonid kui ka tavainimestest moodustunud sotsiaalsed grupid. (Morant 2006: 818-819; Joffe 2003: 60-62)

1.3.2. Ankurdamine ja objektiveerimine

Sotsiaalsete representatsioonide kujunemisel eristatakse kahte protsessi – ankurdamine ja objektiveerimine, mis toimuvad paralleelselt. Järgnevalt käsitletakse mõlemat protsessi lähemalt.

Uue objektiga toime tulemise esimeses faasis toimub ankurdamine, mille tulemusena seostatakse võõras objekt varasemast ajast tuttava abstraktse teadmiselega. Seejärel toimub objektiveerimine, mille tulemusena antakse võõrale objektile varasemast tuttav kuju. Need protsessid toimuvad selleks, et grupp, mis puutub kokku võõra objektiga saaks sel teemal omavahel mõtteid vahetada. See tähendab, et võõrale objektile, mille algselt puuduvad grupi jaoks mõistetavad omadused, tuleb anda nimi ja omistada sellele juba arusaadavad karakteristikud, mille tulemusena on grupi liikmetel võimalik võõrast objektist arusaadavalt rääkida. Kuna grupil puudub uuest objektist representatsioon, lähtutakse uue nähtuse kirjeldamisel ja nimetamisel juba olemasolevatest representatsioonidest. (Wagner, 1999: 97; Joffe 2003: 63-64)

Ankurdamine ja objektiveerimine on mõlemad grupis toimuvad sotsiaalsed, mitte individuaalsed protsessid. Ankurdamine ei ole individuaalne omaksvõtt ja mõtestamine. Grupi arusaamad määravad ankurdamise aluse suunad, ehk milliste nähtuste või märksõnade kaudu võõrast kirjeldatakse, et see oleks mõistev ja arusaadav. Ka objektiveerimise käigus valitavad võõraga seostatavad sümbolid, kujundid ja metafoorid on sellised, mis kaitsevad grupi identiteeti ja sobivad konkreetse grupi põhimõtetega. (Joffe 2003: 63) Nende protsesside tulemusena kaotab uus ja võõras nähtus oma spetsiifilisuse ja muutub vähem hirmutavaks või ohustavaks.

Ankurdamise ja objektiveerimise käigus loodavad seosed ning valitud kujundid sõltuvad grupi iseloomust, näiteks võivad erineda linna ja maa elanike poolt uue nähtuse mõtestamiseks valitud teadmised ja kogemused. Grupid erinevad oma sotsiaalsete, kultuuriliste ja subkultuuriliste, ajalooliste, haridustaseme, elukoha või ülesehitusest tulenevate tingimuste poolest. Kõik need tingimused loovad grupi liikmetele erineva kogemuste ja arusaamade struktuuri ning hulga. Näiteks grupi elatustaseme või elamistingimuste erinevus piirab grupi liikmete kogemuste hulka, mis omakorda piirab teadmiste, kujundite, sümbolite, metafooride hulka, mida kasutatakse ankurdamise ja objektiveerimise käigus.

Ankurdamise ja objektiveerimise käigus tekkivad kujundid ja seosed ei ole teaduslikus tähenduses „õiged” ega „täpsed”, vaid on „sobilikud ja asjakohased” konkreetse grupi jaoks. Seoste valimine ei ole grupi seisukohast õige-vale küsimus või argumenteeritud

otsus. Kujund valitakse grupiliikmete omavahelise suhtlemise, läbirääkimise ja aktsepteerimise tulemusena. Kui kollektiivne sümbolne seostamine saab üldlevinud arusaamaks, mille on omaks võtnud suur osa grupist, siis tekibki konsensuslik arusaam uuest objektist ja see muutub osaks grupi kommunikatsioonist. (Wagner 1999: 99-100)

1.3.3.Sotsiaalsete representatsioonide kujunemist mõjutavad tegurid

Grupis loodavaid sotsiaalseid representatsioone mõjutavad paljud erinevad tegurid, seal hulgas nii grupisisesed kui -välised tegurid. Grupid ei ela isoleeritult, neid mõjutavad nii loodus- kui inimkeskkond, sh teised sarnased grupid, meedia, loodus- ja sotsiaalsed katastroofid jne. Grupisiseselt avaldavad mõju grupi omadused ja eripärad, juba loodud arusaamad, mis kinnitavad grupi representatsioone, kuid ka uued representatsioonid, mis võivad esile kutsuda muutuseid grupi varasemates arusaamades. Sotsiaalsed representatsioonid on sotsiaalselt loodavad arusaamad, mis mõjutavad individuaalseid arusaamasid ehk kuidas „meie” sisaldub „mina” arusaamades.

Uute teadmiste allikad peavad olema inimeste jaoks usaldusväärsed ja tõesed. Ajalooliselt on usaldusväärseimateks allikateks olnud vanemad või ühiskonnas kõrgetel positsioonidel olevad inimesed ja kirik. Tänapäeval on usutava informatsiooni aluseks pigem selle allika teaduslikkus. Ka igapäevastes vestlustes edastatakse uut infot ja seisukohti, viidates teaduslikele allikatele. (Wagner, 2005: 129)

Moodsas ühiskonnas on põhiline teadusliku teadmise edastuse infokanal massimeedia, sellele lisaks haridussüsteem ja inimesi abistavad eksperdid ning professionaalid. Kõigi nende eesmärk on teaduslik informatsioon edastada, populariseerida ja tavaarusaamades mõistetavaks teha. Massimeedia on tänapäeva ühiskonnas omandanud ka olulise kogemuste ja inimeste sotsiaalset eksisteerimist mõjutava rolli. Kuigi meedias nähtuga puudub otsene side, siis uuringud näitavad, et meediast saadav info ja kujundid täidavad samuti kogemuste saamise ja tuttavate objektide loomise rolli. (Joffe 2003: 60-64; Morant 2006: 818-819)

1.4. Euroopa Liit sotsiaalsete representatsioonide teooria kontekstis

Kokkuvõtvalt võib öelda, et sotsiaalsete representatsioonide teooria uurib 1) teadmiste ja arusaamade kujunemist sotsiaalses kontekstis, mitte nende kujunemise kognitiivseid protsesse; 2) teaduslike teadmiste muutumist ja omastamist tavateadmisenä ning vastupidi; 3) representatsioonide sõltumist gruppide sotsiaalsest kontekstist. Kõik grupid asetsevad teatud ajas, kultuurilises, sotsiaalses ja poliitilises kontekstis, lisaks hetke taustale mõjutab igat gruppi ka selle ajalooline taustainformatsioon. Grupid ei tegutse isoleerituna teistest gruppidest, mis tähendab, et need mõjutavad üksteist ja kõik inimesed kuuluvad erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse.

Käesolev uuring käsitleb 11. klassi õpilaste sotsiaalseid representatsioone Euroopa Liidust, seal hulgas võrdleb õpilaste teadmisi ja arvamusi Euroopa Liidust. Euroopa Liidu kohta edastatav teave kujutab endast teaduslikele teadmistele sarnase ülesehitusega struktureeritud teadmisi, mille eesmärk on jõuda tavateadmistesse. Euroopa Liidu-alane informatsioon ei ole enamasti puhtalt teaduslik informatsioon, vaid on erinevate osapoolte ja teabe-vahendajate poolt eelnevalt töödeldud. Näiteks mõjutab Euroopa Liidu-alase informatsiooni sisu ja formaati selle edastaja ning autor, teiste hulgas võib autor olla Euroopa Komisjon, liikmesriigi ametkonnad, teavitust korraldav ja Euroopa Liitu pooldav või mitte-pooldav organisatsioon, raamatu autor vastavalt oma meelsusele jne. Uuringus vaadeldakse Euroopa Liidu-alase informatsiooni esindatust noorte arusaamades ja tavateadmistes ning võrreldakse neid arusaamasid lähtuvalt noore sotsiaalsest grupist. Noorte puhul on tegu veel välja kujunemata maailmavaatega inimestega, kel enamasti pole selgeid oma arusaamu neid ümbritsevast maailmast ja on enam mõjutatavad neid ümbritsevast ühiskonnast. Sotsiaalsete representatsioonide teooria on sobiv teoreetiline alus Euroopa Liidu arusaamade uurimiseks kahel põhjusel: 1) Euroopa Liit on pidevalt ajas muutuv nähtus, mis tähendab, et sellest puudub ainuõige arusaam või ühene mõistmine; 2) Euroopa Liit on tänapäevase Euroopa ja ka Eesti konkreetne ning reaalne osa, mis mõjutab paljusid gruppe, mille liikmed noored inimesed on ja mõjutab otseselt tänapäeva noorte inimeste edasist elu. (Rutland 1998)

Lähtuvalt sotsiaalsete representatsioonide teooriast püütakse uuringus leida, kuidas mõjutavad noorte arusaamasid Euroopa Liidust erinevad sotsiaalsed faktorid, mis määratlevad noorte sotsiaalse kuuluvuse, muu hulgas uuritakse kuidas mõjutavad arusaamasid kooli õppekeel, regionaalsus, sugu ja vähemal määral reisikogemus ning lähedaste huvitatus temaatikast jms. Teooria kohaselt ei tähenda üldlevinud arusaama olemasolu algse informatsiooni mõistmist ja seetõttu uuritakse lisaks üldistele arvamustele ka õpilaste teadmiseid Euroopa Liidust.

Antud uuringu kontekstis on sihtgrupi arusaamade kujunemise alus Euroopa Liitu puudutav teave ja selle omaksvõetus noorte seas. Euroopa Liit on osa Eestist ja mõjutab selle elanikke. Uuringus käsitletakse õpilastele kättesaadavaid Euroopa Liidu infoallikaid, seal hulgas teadusliku informatsiooni vahendajate poolt edastatavat informatsiooni (sh. meedia, kool, teavitajad) ja õpilaste kollektiivse kuuluvuse mõju noorte arusaamade kujunemisele (sh. vanemate, sõprade huvitatus ja selle olulisus infoallikana). Euroopa Liitu puudutava struktureeritud teabe professionaalsete vahendajatena vaadeldakse uuringus kooli, Euroopa Liidu-teavitustegevust, meediatarbimist jms., millistele infoallikatele on õpilastel ligipääs ja milliseid vahendavaid allikaid õpilased eelistavad kasutada. Õpilaste arusaamasid mõjutavad üheaegselt teadmised, mida neile edastatakse koolis, erinevatel üritustel, meedias, õpikutes jms. ja samal ajal on nad erinevate sotsiaalsete gruppide liikmed, kus toimub samuti arusaamade kujundamine nende omas sotsiaalses kontekstis.

Käesolevas peatükis kirjeldatud teooria raamistikus viidi kahe Eesti maakonna eesti ja vene õppekeele koolide 11. klassi õpilaste hulgas läbi kvantitatiivne uurimus, et leida sarnasusi ja erinevusi erineva õppekeele koolide õpilaste hulgas, lisaks vaadeldi soo ja regiooni mõju õpilaste arusaamadele. Antud uurimuse kontekstis käsitletakse ainult õpilaste endi hinnanguid oma arusaamadele ja infoallikatele. Selleks, et vaadelda õpilaste infoallikate valikuid lähemalt, uuris autor ka Euroopa Liidu-alase informatsiooni kättesaadavust. Magistritöö järgmine, teine peatükk annabki ülevaate Euroopa Liidu-alase informatsiooni korraldusest Eestis ja õpilastele kättesaadavatest materjalidest.

2NOORED JA EUROOPA LIIDU TEAVE

Käesolevas magistritöös uuritakse noorte arusaamasid Euroopa Liidust ja noorte jaoks olulisi Euroopa Liidu-alase teabe allikaid. Lisaks uuritakse, kas õpilaste praegused infoallikad on nende jaoks sobivad või eelistaksid nad teisi infoallikaid. Antud uurimuse kontekstis vaadeldi lähemalt Euroopa Liidu-alase teabe kättesaadavust Eestis, eelkõige noorte seisukohast. Selleks tutvuti Euroopa Liidu-alase teabe korraldusega, Euroopa Liidu-alase teabe kättesaadavusega internetis ja varasemate noorteuuringutega, kus on uuritud noorte suhtumist Euroopa Liitu. Kuna Eestis ei ole läbi viidud põhjalikku Euroopa Liidu-teemalist meediaanalüüsi ja seetõttu ei olnud võimalik antud uurimuse raames käsitleda, kuidas erinevad meediakanalid Euroopa Liitu käsitlevad, uuriti Eesti elanike, eelkõige eesti ja vene noorte meediatarbimise harjumuste ja eripäradega. Antud uurimuses võrreldi eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste arusaamade erinevusi ning sellest seisukohast uuriti ka nende meediatarbimise erinevusi, et leida võimalikke põhjendusi empiirilises uurimuses leitud arvamuste erinevustele. Lõpetuseks uuriti Euroopa Liidu temaatika käsitlemist kooliprogrammis, et uurida millist informatsiooni peaks Eesti kool õpilastele Euroopa Liidu kohta andma.

2.1. Euroopa Liidust teavitamine Euroopas ja Eestis

Euroopa Liidu informatsiooni kättesaadavust korraldavad nii Euroopa Liidu institutsioonid kui liikmesriigid ise. Sageli vaieldakse, kas sellise informatsiooni edastamine on propaganda või neutraalne kodanike teavitamine on võimalustest jms. Antud töös ei anta hinnangut teavitustegevusele, vaid uuritakse Eestis korraldatava kodanikele suunatud teavitustöö eesmärgi ja meetodeid ning selle kättesaadavust.

Euroopa Liidu-alase informatsiooni edastamine tavakodanikele on nii liikmesriike, sh. Eestit, kui kogu Euroopa Liitu puudutav teema. Euroopa Liidu tasandil korraldatav teavitamine on viimaste aastate jooksul oluliselt muutunud. 2002. aastal vastu võetud Euroopa Liidu ühine kommunikatsioonistrateegia (Communication from...: COM(2002) 350 final) lähtus vajadusest parandada Euroopa Liidu legitiimsust, keskendus teavitamise paremale korraldamisele ja esmakordselt kaasati liikmesriigid teadlikult ja süsteemselt teavituskorraldusse, teemadena olid tõuget andvad Euroopa Liidu laienemine, ühisraha, madal legitiimsus. Kommunikatsioonipoliitika eesmärgiks seati: *Euroopa Liidu, selle institutsioonide ja nende legitiimsuse tajumise parandamine läbi teadlikkuse suurendamise Euroopa Liidu ülesannetest, struktuurist ja saavutustest ning üldsusega dialoogi algatamine*. Kesksete sõnumitena toodi välja vajadus rõhutada märksõnu ja väärtusi nagu heanaaberlikkus ja võimalused; võrdsus ja solidaarsus ning turvalisus ja julgeolek, meetoditena toodi välja eelkõige olemasolevate struktuuride tõhusamat kasutamist ja detsentraliseerimist nii liikmesriikide kui institutsioonide tasandil.

2006. aasta alguses algatas Euroopa Komisjon uue kommunikatsioonistrateegia konsultatsiooniprotsessi, mille tulemusena avaldati 2007. aasta oktoobris uue strateegia kava „Communicating Europe in partnership” (Communication from...: COM(2007) 568 final). Uus strateegia lähtus uutest alustest põhinedes pidevalt muutuvale Euroopale, suurenenud kodanike huvile Euroopa Liidu vastu ja vajadusest kaasata inimesi rohkem Euroopa teemadesse. Kavas toodi välja, et kaheksa kümnest eurooplasest peab Euroopa teemadega kursis olemist vajalikuks ja seitse kümnest soovib teada rohkem oma kodanikeõigustest Euroopa Liidus. Sellest tulenevalt lähtus uus kava suurema kaasamise ja kodanikuläheduse põhimõttest. Soovitati parandada partnerlust kodanike, liikmesriikide ja institutsioonidega ning luua kodanikele uusi võimalusi Euroopa debatis osalemiseks.

Lisaks Euroopa Komisjonile on Euroopa Liidu-alase teabe korraldamisega tegelenud Euroopa Parlament, mis võttis 2006. aastal vastu resolutsiooni, mis käsitleb Euroopa-mõõtmelise lisamise vajadust Euroopa Liidu liikmesriikide haridusprogrammidesse, et ühtlustada õpilastele, õpetajatele ja üliõpilastele Euroopa Liidu kohta antavat teavet. Euroopa-mõõtmelise mõeldakse paremat võõrkeelte õpet, kui üht peamist Euroopa

kodanike põhioskust, Euroopa ajaloo ühtset käsitlemist ajaloo-programmis ja õppeasutuste aktiivset osalemist Euroopa Liidu poolt loodud haridusprogrammides (Euroopa Parlamendi resolutsioon: P6_TA(2006)0361). Antud resolutsioon on parlamendi-poolne initsiatiiv.

Eestis on Euroopa Liidu teavitamist korraldatud juba ligi 10 aastat. Selleks on loodud erinevaid organisatsioone ja üksuseid. Riigi tasandil on Euroopa Liidu-alase teabe peamine korraldaja Riigikantselei Valitsuse kommunikatsioonibüroo ja selle koosseisu kuuluv Euroopa Liidu teabetalitus. Vastavalt Valitsuse kommunikatsioonibüroo põhimäärusele (Valitsuse kommunikatsioonibüroo...: Riigisekretäri käskkiri nr 43) on Euroopa Liidu teabetalituse ülesanne korraldada Euroopa Liiduga seonduvat riigisisest kodanikele suunatud teabelevi, mis tähendab - meediale ja kodanikele suunatud Euroopa Liidu alaste infomaterjalide koostamist ning koolitusprogrammide ettevalmistamist; maakondlike teabekeskuste töö ja maakondlike teavituspõhiste projektide korraldamist ning maakondlike infotöötajate töö ja koolituse koordineerimist; Euroopa Liitu puudutavate teavitusküsimuste-teemaliste suhete korraldamist avalikkuse ja meediaga ning siseriiklike kodanikele suunatud Euroopa Liidu-teemaliste turundus- ja suhtekorralduskampaaniate, projektide, tegevuste ning nendekohaste infomaterjalide tootmise ja jaotamise korraldamist.

Euroopa Liidu ja Eesti korraldatavate teavituspõhimõtete peamine erinevus on, et esimene on seadnud eesmärgi kaasata kodanike, hõlmab pigem kaasavaid meetodeid ning eeldab dialoogi, samas kui Eesti teavituskorraldus põhineb rohkem ühepoolsele infoedastusele ja ürituskorralduslikele meetoditele.

2.1.1.Euroopa Liidu teavitussüsteem Eestis

Eestis on mitmeid Euroopa Liidu teavitamisega tegelevaid asutusi ja organisatsioone. Käesoleva uurimuse käigus tutvuti erinevate suuremate infokorraldajate ja nende tegevusega. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Euroopa Liidu-alase teavitamisega tegeleb suur hulk erinevaid organisatsioone, kuid enamus neist on seadnud sarnased eesmärgid ja

enamus teabekorraldajad ei pruugi tavakodanikele oluliselt eristuda. Enamus teavitajatest tegeleb teavitamisega üldiselt. Eestis pakub spetsiifiliselt noortele Euroopa Liidu kohta informatsiooni Eurodeski võrgustik, mida koordineerib MTÜ Eesti Euroopa Liikumine. Võrgustikku kuulub 25 Eurodeski infopunkti üle Eesti. Informatsioon ei ole internetis kättesaadav ja teavitamine toimub pigem ürituste kaudu, samuti pakutakse meili-põhist nõustamist, mis tähendab, et noorel peaks olema konkreetne küsimus millega pöörduda.

Üldise Euroopa Liidu-alase teavitamisega tegelevad asutused saab jagada kolmeks: Eesti riigi korraldatud teavitusasutused, Euroopa Liidu institutsioonide esinduste korraldatud teavitamine ja väiksemad teavitusega tegelevad mittetulundusühingud. Viimaste tegevus on vähem süsteemne ja peamiselt projekti-põhine, mis tähendab, et nende puhul ei saa rääkida regulaarsest teavitustegevusest. Eesti riigi poolt korraldab Euroopa Liidu teavitustegevust Riigikantselei Euroopa Liidu teabetalitus, mis korraldab Eesti avalikkusele suunatud Euroopa Liiduga seonduvat riigisisest teavitustegevust. Riigikantselei Euroopa Liidu teabetalitus koordineerib ka maakondlikku teavitusvõrgustikku, mis tegutseb igas maakonnas. Teavitusvõrgustik tähendab sageli maavalitsuse või maakondliku arenduskeskuse juures töötavat teabekorraldajat, kes korraldab oma maakonna piires erinevaid Euroopa Liidu-teemalisi projekte, üritusi või infomaterjale ja vastab päringutele. Maakondlik teabevõrgustik on vähekasutatav, millest tulenevalt on alustatud selle reformimise ja uue väljundi otsimise protsessi. Lisaks tegutseb Tallinnas Rahvusraamatukogus Euroopa Liidu Infokeskus, mille ülesanne on Euroopa Liiduga seotud teabe kättesaadavaks tegemine kõikidele huvilistele. Infokeskuse juures töötab ka tasuta Euroinfo Telefon.

Paralleelselt Eesti korraldatava maakondliku teabevõrgustikuga tegutseb Eesti viies linnas üle-euroopaline teavitusvõrgustik Europe Direct, mis pakub informatsiooni nii infokeskustes, internetis kui tasuta telefoninumbri. Euroopa Komisjoni esindus Eestis ja Euroopa Parlamendi Infobüroo on ühiselt loonud Tallinna kesklinnas tegutseva Euroopa Liidu info- ja kultuurikeskuse. Infokeskus on kõigile avatud. See jagab üldist informatsiooni Euroopa Liidu kohta, korraldatakse infoüritusi ja projekte koolidele,

ning mitmesuguseid kultuuriüritusi, sh. näitused ja iganädalased tasuta Euroopa filmide õhtud.

Teavituskorraldajatega tutvumise tulemusena võib väita, et Euroopa Liidu-alane teave on huvilistele Eestis kättesaadav. Samas võib süsteem tekitada segadust, kuna toimivad kaks paralleelset ja sarnast infokeskust ning teabevõrgustikku. Samuti oleks vaja eraldi uurida nende kasutatavust, sihtgruppe ja sisulist mõju teabelevikule.

2.1.2.Euroopa Liit internetis

Magistritöö sihtgrupist, 11. klassi õpilastest, on ligi 100% interneti-kasutajad (TNS Emor „E-seire kevad 2007”). Internet on üks Euroopa Liidu-alase informatsiooni allikas, kus on mitmeid Euroopa Liitu tutvustavaid lehekülgi - osad tutvustavad Euroopa Liitu üldiselt ja osad Euroopa Liidu võimalusi. Magistritöö raames uuriti Euroopa Liidu-alase teabe kättesaadavust internetis, sh selle kättesaadavust eesti ja vene keeles ning noortele suunatud Euroopa Liidu-alast teavet veebis. Veebilehtedega tutvumise tulemusena leiti, et kuigi temaatikat käsitlevaid veebilehti on mitmeid, siis enamus neist sisaldavad viiteid asutustele, ametlikele dokumentidele või kontaktandmetele ja lihtsat ning kirjeldavat Euroopa Liidu informatsiooni on vähe. Lisaks leiti, et internetist on vene keeles Euroopa Liidu kohta informatsiooni saada keeruline, puuduvad venekeelsed lehed, kust oleks võimalik saada baasinformatsiooni Euroopa Liidu kohta. Võttes eelduseks, et noortel ei ole Euroopa Liidu kohta palju teadmisi ja neil puuduvad spetsiifilised küsimused, siis on olemas vaid mõned lehed, näiteks Euroopa Liidu portaali osa „EL lühidalt”, kust saab lihtsas vormis baasinformatsiooni Euroopa Liidu ajaloo ja toimimise kohta. Samuti on vähe veebilehti, mis on suunatud noortele ja neile sobivalt üles ehitatud. Mitmed noorte võimalusi tutvustavad lehed suunavad edasi võõrkeelsetele lehekülgedele. Uuritud veebilehtede loetelu lisatud (vt Lisa 2).

2.2. Noorteuuringud Euroopa Liidust

Eestis ja Euroopas noorte seas läbi viidud kodaniku- ja Euroopa Liidu-teemalistes uuringutes on leitud, et noored suhtuvad Euroopa Liitu positiivselt ning nende toetus Euroopa Liidule on pidevalt tõusnud ja et noored seostavad Euroopa Liitu kõige enam avatud piiridega – reisimis-, töötamis- ja õppimisvõimalustega. Mais 2007. aastal läbi viidud „Euroopa Liidu seires” toetas või pigem toetas Euroopa Liitu 88% alla 35-aastastest vastanutest, sh. eestlased ja muust rahvusest vastajad. Aasta varem oli sama näitaja 71%. 2006. aasta detsembris leidsid Euroopa Liidu seires osalejad, et Eestis on Euroopa Liitu kuulumisest kõige enam kasu saanud poliitikud ja ametnikud ning teisel kohal noored inimesed. Vastajad leidsid, et kõige enam kasu saanud valdkonnad on teedehitus (38%), majanduse areng üldiselt (28%) ja tööhõive (21%). (Riigikantselei: Euroopa Liidu seire: detsember 2006; mai 2007)

2006. aastal gümnaasiumiõpilaste seas läbi viidud uuringus leiti, et 52% 8. ja 11. klassi õpilastest usaldab Euroopa Liitu. 11. klassi õpilaste hulgas on usaldus mõnevõrra kõrgem. Seda seostatakse ühiskonnaõpetuse tundidega, kuna leiti seos teadmiste ja usaldusnäitajate vahel. (Toots 2006: 42) Samas 2007. aasta kevadel läbiviidud Eurobaromeetri uuringus leiti, et Euroopa Liit oli Eestis tõusnud televisiooni ja raadio järel kõige usaldusväärsemaks ühiskondlikuks institutsiooniks – Euroopa Liidu usaldusnäitaja 72%, poolaastat varem 61%. Usaldusnäitaja olulist hüpet seostatakse Euroopa Liidu toetusega Eestile Pronkssõduri teisaldamisega seotud sündmuste ajal. Eestlased pidasid peamiseks Euroopa Liidu kodanikke ühendavaks valdkonnaks majandust (39%), mida võib seostada Euroopa Liidu käsitlemisega majandus-põhiselt.

Eesti ja vene õpilaste hulgas läbi viidud kodanikukultuuri uuringutes on leitud, et põhitendentsiks on olnud kahe grupi seisukohtade ühtlustumine. Seda seostatakse ühiskonnaõpetuse kohustuslikuks aineks muutmisega ja õppematerjalide ühtlustumisega. Tootsi uuringus leiti oluline erinevus eesti ja vene koolide õpilaste arvamustes vaid poliitilisest demokraatiast, kus ligi pooled 8. klassi õpilastest leidsid, et rahvale tuleks anda neid puudutavates küsimustes rohkem sõnaõigust, vene koolide õpilastest arvas samuti vaid viiendik õpilastest. Samuti leiti, et võrreldes 1999. aastaga on oluliselt suurenenud vene koolide õpilaste osakaal, kes sooviksid minna teise riiki

elama, näitaja on tõusnud 28%-lt ligi 40%, mis on samal tasemel eesti koolide õpilaste arvamusega. (Toots 2006: 46-47)

2005. aastal viidi Eesti Euroopa Liidu teavitajate hulgas läbi kvalitatiivne uuring (Adler 2005), milles uuriti mida ja milleks peaksid tavakodanikud olema Euroopa Liidust teadlikud. Euroopa Liidu teavitajad leidsid, et Euroopa Liidust on vaja teada eelkõige kuna peale liitumist on Eesti kodanikud ka Euroopa Liidu kodanikud ja sellega seoses on avardunud kodanike võimalused, nende kasutamiseks ja oma igapäevase heaolu tagamiseks on kodanikule mugavam kui ta on teadlik oma võimalustest ning teab kuidas neid leida. Lisaks peeti Euroopa Liidu teadlikkust vajalikuks üldise maailma tundmise seisukohast ja et inimesed suudaksid Eestit globaalses kontekstis positsioneerida. Teavitajad leidsid, et Euroopa Liidu teave peaks olema osa üldisest kodaniku teabest, mis peaks olema selge poliitilise eliidi eesmärk, kuid peab olema poliitilistest muutustest sõltumatu.

Teavitamise üldeesmärgina toodi välja:

1. Kodanik peab olema teadlik, et Eesti on Euroopa Liidu liikmesriik ja Eesti kodanik on ka Euroopa Liidu kodanik. Euroopa Liit on demokraatlikult toimiv süsteem, mida inimesel on vaja mõista selleks, et aru saada kuidas tema riik suhestub teiste riikidega. Teavitamise alus peab olema inimestele uue olukorra selgitamine nii, et ei loodaks juurde müüte ja hirne.
2. Eesmärk on, et Eesti suudaks oma liikmeks olekut maksimaalselt kasutada. Vajalik on, et Eesti riik ja seal elavad inimesed oleksid teadlikud neile avatud võimalustest ja oskaksid neid võimalikult hästi kasutada.

Teavitajad andsid Euroopa Liidule kolm tähendust: *Euroopa Liit kui riikide koostöövorm, mis mõjutab otseselt ka üksikisikut; Euroopa Liit kui võimaluste pakkuja; Euroopa Liit kui formaalne struktuur ja institutsioonide kogum.*

Küsitluses uuriti ka teavitajate arusaamist Euroopa Liidu baastadmistest ehk mida peaksid tavakodanikud teadma, ja eraldi sihtgrupina uuriti ootuseid gümnaasiumilõpetajate teadlikkusele Euroopa Liidust. Teavitajate ootused inimeste teadlikkusele olid kõrged ja eeldati pigem põhjalikke teadmisi. Näiteks arvati, et

gümnaasiumi lõpetajad peaksid teadma Euroopa Liidu institutsioone; otsustusmehhanisme; kujunemise algset põhjust ja selle ajalugu; tegevusvaldkondi; tulevikuperspektiive; Eesti liitumise ajalugu; Eesti kui liikmesriigi rolli liidus, Eesti huve ja Euroopa Liidu huve Eesti suhtes; siseriiklikke Euroopa Liiduga seotud võimalusi; kodanike põhiõiguseid. Tavakodanike puhul peeti veel vajalikeks teadmisteks Euroopa geograafiat; Euroopa Liidu põhiväärtuseid, eesmärged ja prioriteete; administratiivset korraldus erinevates riikides; rahasüsteemi; liikmeks saamise tingimusi, liikmesriikide arvu ja liitumise aega; üldist arusaama aluslepingutest; eelarve koostamise põhimõtteid ja liikmesriikide sissemaksete süsteemi.

2.2.1. Eesti ja vene koolide õpilaste kodanikukultuur

Erinevates uuringutes on võrreldud eesti ja eestivenelaste suhtumist erinevatesse kodanikukultuuri elementidesse. Kuigi ka selles valdkonnas on täheldatud noorte arvamuste ühtlustumist, siis mõnedes küsimustes esinevad olulised erinevused.

Noorte eestivenelaste kollektiivset identiteeti ja kodumaatunnetust uuriti TLÜ 2005. aasta uuringus „Uuringu integratsiooni monitooring 2005”, kus leiti, et 15-29 aastased eestivenelased seostavad end peaaegu võrdselt Eesti kodanikega ja Eesti venelastega, vastavalt 68% (eitavalt vastas 30%) ja 65% (eitavalt vastas 34%), vaid 12% samastab end Venemaa venelastega ja 87% kindlasti ei samasta end Venemaa venelastega. Tootsi uuringus leiti, et vene koolide õpilased tunnevad suuremat ühtekuuluvust Euroopa ja maailmaga, samal ajal kui eesti koolide õpilastele on oluline ühtekuuluvustunne kodulinnaga. (Toots 2006)

Mõlema rahvusrühma noorte üldine poliitikahuvi on oluliselt madalam ühiskonna keskmisest, kuid noorte huvitatuse tase ei erine rahvusesti olulisel määral. 2005. aastal oli uuringus osalenud õpilastest poliitikast huvitatud 45%. Olulised erinevused on leitud eestlaste ja mitteestlaste huvis Venemaa poliitika vastu. Enamuse eestivenelaste huviorbiidis on ühtaegu nii Eestis kui Venemaal toimuv. Peaaegu kõigest nii Eestis kui Venemaa poliitikas on huvitatud 35% eestivenelastest. Eesti poliitikast huvitub 35% 15-

29-aastastest eesti noortest ja 27% mitteestlastest, ning Venemaa poliitikast huvitub 24% mitte-eestlastest ning vaid 5% eestlastest. (Toots 2006)

2.2.2. Eestlaste ja mitte-eestlaste meediatarbimine Eestis

Meediatarbimise üldine kõrge tase iseloomustab tänast Eestit meediaühiskonnana, kus ajalehe lugemine, tele- ja raadiosaadete jälgimine pole enam üks kultuuritarbimise moodus, vaid ühiskondliku elu üldine foon, millest saab osa absoluutne enamus ühiskonnaliikmetest. Nii Euroopa kui Eesti meediatarbimist iseloomustab elektroonilise meedia tarbimise oluline suurenemine, seal hulgas nii interneti tarbimine kui tõusnud on ka televiisori vaatamisele kulutatud aeg. Meedia tarbimist Eestis kõige enam mõjutavad sotsiaalsed faktorid on rahvus, haridus ja vanus. (TLÜ 2005; Vihalemm 2006) Eesti meediauuringud on näidanud, et eesti- ja venekeelse elanikkonna meediaruumid erinevad väga tugevalt, mistõttu kahe kogukonna igapäevane elu toimub erinevas sotsiokultuurilises keskkonnas. Eestlaste meediaruum on suurema homogeensusega kui mitte-eestlastel, kelle jaoks on olulised kolm meediakanalite gruppi: eestikeelne meedia, venekeelne meedia Eestis ja Venemaalt lähtuv venekeelne meedia. Uuringute kohaselt on 92% mitte-eestlastest pidevalt Venemaa TV- ja raadiokanalite mõjuväljas. Eestlaste meediatarbimist iseloomustab võrreldes mitte-eestlastega suurem trükimeedia ja radio tarbimine. Vähest trükimeedia tarbimist mitte-eestlaste hulgas põhjendatakse nii harjumuse kui ka kvaliteetse venekeelse trükimeedia kättesaadavuse piiratusega. Mitte-eestlastest vaatab eestikeelseid telesaateid kolmandik, suurim vaadatavus on 20-49 aastaste hulgas ja väikseim 15-19 aastaste noorte hulgas. („Uuringu integratsiooni...” TLÜ 2005; „Rahvussuhted ja ...” Tallinna Linnakantselei 2007)

Meediatarbimine erineb ühiskonna keskmisest oluliselt nooremas vanusegrupis, eelkõige all 20-aastaste hulgas. Selles vanusegrupis vähenevad oluliselt rahvuspõhised erinevused meediatarbimisharjumustes. Sellest tulenevalt tuuakse välja, et vähemalt meediatarbimise valdkonnas ei ole Eestis enam põhjust rääkida terviklikust venekeelsest subühiskonnast. („Uuringu integratsiooni...” TLÜ 2005)

Meediatarbimist üldiselt on kõige enam mõjutanud interneti levik. TNS Emori internetiseire kohaselt olid 2007. kevadel 65% 6-74-aastastest Eesti elanikest internetikasutajad ja nooremas vanusegrupis (15-25) oli sama näitaja lausa 88%. Üldiselt on traditsiooniline ja uus meedia teineteist täiendavad, kuid uuringutes on täheldatud, et kui vanemates vanusegruppides on internet televisiooni, raadio ja trükiajakirjanduse kõrval täiendav meediaallikas, siis nooremas vanusegrupis on internet teisi meediaallikaid asendav kanal. Tootsi 2006. aasta uuringus leiti, et noored tarbivad internetti ja televisiooni päevas võrdses koguses, mitte-eestlastest noorte hulgas oli internetile kulutatud aeg mõnevõrra suurem. Kõige enam erineb teistest vanusegruppidest interneti kasutamise viis 15-19-aastaste hulgas, kes kasutavad internetti multifunktsionaalsemalt kui isegi 20-29-aastased. 15-19-aastaste hulgas on kõige olulisemad uudisteallikad internet ja inimeste-vaheline suhtlemine. Noorte inimeste meediatarbimist iseloomustabki suurem interneti tarbimine ja orienteeritus meelelahutusele. Nooremad inimesed kasutavad internetti meelelahutuseks, ajalehtede ja ajakirjade lugemiseks, muusika ja raadiote kuulamiseks, videote vaatamiseks, õppimiseks ja suhtlemiseks. See tähendab, et selles vanusegrupis täheldatakse meediakasutamise täielikku muutumist, kus saab rääkida internetikesksest meediakeskkonnast. Nooremas vanusegrupis kasutatakse rohkem internetti ja loetakse üldharivaid ajakirju, vanemas vanusegrupis on olulisemad televisioon ja raadio. Statistika kohaselt on noored aktiivsed trükiajakirjanduse tarbijad, kuid tuuakse välja, et noored loevad põhjalikumalt üldharivaid ja meelelahutusliku sisuga ajakirju ning noorte hulgas esineb enam pealiskaudset trükimeedia sirvimist ja juhuslikku lugemist, mistõttu erineb nende trükimeedia tarbimine oluliselt teistest vanusegruppidest. (Vihalemm 2006; Toots 2006)

Tootsi 2006. aasta uuringus leiti, et noorte jaoks on olulisim poliitilise informatsiooni allikas massimeedia, sh. televisioon ja ajalehed ning vähem oluline otsesuhtlus inimestega. Olulisimad partnerid poliitilise sisuga aruteludes on vanemad, kuid leiti, et võrreldes varasemate uuringutega on suurenenud õpetajate osakaal, mida seostatakse ühiskonnaõpetuse tundidega. Otse-suhtlemine on mitte-eestlastest noorte hulgas olulisem poliitilise informatsiooni allikas kui eestlaste hulgas. See tuleneb sellest, et

mitte-eestlastest noored veedavad võrreldes eestlastega harjumuspäraselt rohkem aega sõpradega ja on seetõttu altimad astuma poliitilistesse aruteludesse eakaaslaste, vanemate ja õpetajatega. Eestlased aga eelistavad kuulata, vaadata ja lugeda, mitte niivõrd diskuteerida. Uuringus leiti ka mitte-eestlastest noorte suurem huvi rahvusvahelise poliitika vastu. (Toots 2006)

2.3. Euroopa Liit kooliprogrammis

Lisaks Euroopa Liidu-alasele teavitamissüsteemile ja noorteuuringutele, tutvuti Euroopa Liidu temaatika sisaldumisega Eesti kooliprogrammis, et uurida millist ja millises mahus nähakse ette, et õpilane peaks Euroopa Liidu kohta koolis teada saama. Selleks tutvuti õppekava, õpikute ja riigieksamitega, et analüüsida Euroopa-temaatika sisaldumist nendes.

Materjalidega tutvumise tulemusena leiti, et Euroopa Liit sisaldub mitmetes põhikooli ja gümnaasiumi ainekavades – sh. geograafia, ajaloo ja ühiskonnaõpetuse ainekavades. Riiklik õppekava käsitleb Euroopa teemat pigem üldiselt kui keskendub konkreetselt Euroopa Liidule. Ühe Tallinna gümnaasiumi ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja sõnul sõltub Euroopa Liidu temaatika käsitlemine kooliprogrammis õpetajast ja sellest tulenevalt erineb temaatika kajastamine õppetöös. Lisaks toob ta välja, et Euroopa Liidu temaatika paikneb enamasti õpikute lõpus ja õppekava tiheduse tõttu ei jõuta seda teemat kooliaasta lõpus põhjalikult käsitleda. (Allikas: intervjuu õpetajaga)

Valikainena on gümnaasiumile välja töötatud ainekava „Euroopa Liit ja Eesti”. Õppeaine maht on 35 tundi ja seda on soovitatud õpetada gümnaasiumi astmes valikainena. Ainekava eesmärk on avardada õpilaste teadmisi Euroopast ja võimaldada neil paremini mõista ajalooliste sündmuste mõjusid tänapäevastele arengutele ning poliitika seoseid kultuuri ja majandusega ning see aitab laiendada õpilaste maailmanägemust, lisades Eesti-kesksele vaatenurgale ka üle-Euroopalise perspektiivi. Nii valmistab see õpilast paremini kohanema kaasaegse maailmakorraldusega, kus paljud küsimused lahendatakse rahvusvaheliselt. Ainekavas tuuakse välja, et ühtegi Euroopa Liitu eraldi käsitlevat õpikut Eestis välja antud ei ole ja materjalina

soovitatakse Paavo Palki 2003. aastal ilmunud raamatut „Euroopa ühendamise lugu” ja teisi veebipõhiseid materjale (Allikas: “Euroopa Liit ja Eesti” ainekava). Puudub statistika valikaine kasutamisest Eesti gümnaasiumides. Euroopa Komisjoni esindus Eestis avaldab 2008. aasta esimesel poolel esimese piiratud tiraažiga spetsiaalse Euroopa Liidu õpiku koolidele. Õpik on Austrias välja antud õpiku tõlge, mida on eestindatud ja lisatud eraldi peatükk Eesti kohta. (Euroopa Komisjoni esindus Eestis)

2.3.1. Euroopa Liit riiklikus õppekavas

Eesti põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas sisaldub peamiselt sõna „Euroopa”, Euroopa Liitu on terminina mainitud kolmes õppekava alapunktis. Hetkel kehtiv riiklik õppekava on vastuvõetud Vabariigi Valitsuse määrusega nr 56 ja jõustus 01. septembril 2002. Sõna „Euroopa” antud magistritööle asjakohaselt sisaldub riikliku õppekava üldosas ja geograafia, võõrkeelte, ajaloo ning ühiskonnaõpetuse ainekavades. Lisaks sisaldub Euroopa muus kontekstis eesti keele ja muusika ainekavades. Vaadeldakse vaid punkte, kus „Euroopa” tuuakse eraldi välja. Teema võib lisaks sisalduda abstraktselt teistes õppekava punktides ja sõltub õpetajast.

Ülevaade „Euroopa” sisaldumisest riiklikus õppekavas:

- Õppekava lähtealus - Eesti kool seisab eesti rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu eest, toetab Eestis elavate rahvusvähemuste kultuurilist identiteeti, Eestis elavate rahvaste vastastikust mõistmist ja koostööd ning **arvestab Eesti suundumust integreeruda Euroopas.**
- Kooli ühe õppe- ja kasvatusesmärgina tunneb õpilane end oma rahva liikmena, kodanikuna, **tunneb end seotuna Euroopa ja kogu inimkonnaga;**

- Riikliku õppekava koostamise aluspõhimõtete hulka kuulub - õppesisus on esindatud inimkonna, **Euroopa**, Eesti, sh Eestis elavate rahvusvähemuste kultuur;
- Õpetuse integratsiooni alused, mille kohaselt temaatilised rõhuasetused on kooliastmeti erinevad, arvestades õpilase elukogemusi. Lähtutakse mina/meie suhtest ümbritsevaga: kodu, kodupaiga ja seal elavate inimestega, paikkonnaga, Eesti, **Euroopa**, maailmaga.

Põhikooli (kuni 9. klass) õppekava ja ainekavad:

- Geograafia ainekavas on eraldi punkt **Euroopa**, mis sisaldab järgmiseid teemasid: **Euroopa asend ja piiritlemine, Euroopa loodus ja loodusvarad: pinnamood, maavarad, kliima, veestik, mullad ja taimkate; Euroopa rahvastik ja asustus, Euroopa poliitiline kaart, Euroopa Liit, Euroopa regioonide looduslik, sotsiaalne ja kultuuriline omapära.**
- Põhikooli ajalooõpetuses õpitakse maailma (eelkõige **Euroopa**) ja Eesti ajalugu vanimast ajast kuni tänapäevani, õpieesmärgina õpib tundma oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu süstemaatiliselt, **Euroopa ja maailma ajalugu** nii ülevaatlikult kui ka vastavat ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja protsesside kaudu; õpitulemusena teab Eesti ühiskonna arengujärke, oskab neid suhestada kodukoha, naabermaade ja **Euroopa** ning maailma ajalooga, teab tähtsamaid ajaloosündmusi.
- 7.-9. klassi võõrkeelte õppesisu eraldi punkt on maailm, sh. Euroopa maad: riigi nimi, pealinn, rahvused, keeled.
- 7.-9. klassi ühiskonnaõpetuse ainekavas on soovitatud õppetööd erinevate allikatega, sh soovitus külastada **Euroopa Liidu infopunkte.**

Gümnaasiumi (10.-12. klass) õppekava ja ainekavad:

- Gümnaasiumis on õppekavaterviku kujundamise alus MINA suhted ümbritsevate inimeste, paikkonna, eesti, **euroopa** ja maailmaga.
- Gümnaasiumi lõpetaja üldpädevusena on õpilane kujundanud oma kodanikupositsiooni, tunnetab end **dialoogivõimelise ühiskonnaliikmena** Eesti, **Euroopa** ja globaalses **kontekstis**; hindab kultuuri, omab ettekujutust **euroopaliku kultuuri põhivaldkondadest ja -perioodidest**; väärtustab oma rahvuskultuuri, **näeb seda euroopa** ja teiste rahvaste kultuuri kontekstis;
- Ajalooõpetuse eesmärgina õpib õpilane ennast suhestama kodukoha, Eestimaa, **Euroopa** ja maailmaga; ajaloo õpitulemusena tunneb õpilane Eesti ajalugu ja selle seoseid teiste Läänemeremaade ning **Euroopa** ja maailma ajalooga.
- Ajaloo ainekava teema on maailm pärast 2. Maailmasõda, sh Külm sõda, Ameerika Ühendriigid ja **Euroopa**.
- Euroopa teema sisaldub kõige põhjalikumalt ühiskonnaõpetuse õppe- ja ainekavas. Ühiskonnaõpetuse eesmärk gümnaasiumis on, et õpilane oskab end määratleda ja suhestades Eesti, **Euroopa** ja maailmaga; õpitulemusena teab **olulisi rahvusvahelisi organisatsioone** ja oskab iseloomustada riikidevahelise poliitilise, majandusliku ja kultuurilise suhtlemise põhimõtteid, nüüdisaegseid sotsiaalpoliitilisi süsteeme, kaasaja maailma põhiprobleeme ja arengutendentsi;
- Ühiskonnaõpetuse õppesisu kohaselt on teemad ühiskonna majandamine, sh. **Euroopa Liidu fiskaalpoliitika ja ühisturg**; indiviid ühiskonnas, sh. **euroopalikud põhimõtted sotsiaalkaitse alal**; rahvusvaheline suhtlemine, sh. **tähtsamad maailma- ja regionaalorganisatsioonid, Euroopa integratsioon ning Eesti riigi rahvusvaheline asend**.

2.3.2. Euroopa Liit õpikutes

Käesoleva magistritöö raames uuriti Euroopa Liidu käsitlemist ka geograafia, ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpikutes, mida kasutatakse eesti ja vene õppekeelega koolides. Kokkuvõtlikult saab öelda, et Euroopa Liit on moodsates põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse õpikutes käsitletud põhjalikumalt kui võiks riikliku õppekavaga tutvudes arvata. Enamus õpikutes on Euroopa Liitu käsitletud eraldi teemana või osana rahvusvahelise koostöö peatükist, vaid ühes ühiskonnaõpetuse õpikus on temaatika põhjalikult integreeritud läbi õpiku. Väljaspool Euroopa Liidu peatükke on temaatikat käsitletud eelkõige kodakondsuse, inimõiguste ja sotsiaalkindlustuse peatükkides. Valdavas osas õpikutes ei ole Euroopa Parlamendi valimisi eraldi teemana või osana demokraatlike valimiste temaatikast käsitletud. Kui osad õpikud on võtnud eesmärgi esitada Euroopa Liidu infot lihtsalt, siis osade õpikute Euroopa Liidu tutvustused on väga keerulised ja raskesõnalised. Üldiselt võib öelda, et Euroopa Liitu käsitletakse valdavalt institutsiooni ja koostöö-keskselt ning Euroopa Liidu koostööd nn. „pehmete” poliitikate valdkondades peaaegu mainitud ei ole. Uuemates õpikutes on lisatud ülesannete või täiendavate infoallikatena internetiviiteid, millest paljud on viited inglise keelsetele veebilehtedele. Järgnevalt ülevaade, kuidas kajastatakse Euroopa Liitu põhikoolides ja gümnaasiumides kasutusel olevates õpikutes.

Ühiskonnaõpetuse materjalid

Ühiskonnaõpetuses on eesti ja vene õppekeelega koolides kasutusel sarnased ja uued õpikud, mis ilmunud peale 2004. aastat.

- Olenko ja Toots (2005) ühesugune ühiskonnaõpetuse õpik nii eesti kui vene õppekeelega gümnaasiumidele. Euroopa Liidu temaatika on esitletud integreeritult kogu õpikus. Euroopa Liidu käsitlemine õpikus: alateema „Valitsemise korraldus Euroopa Liidus”, sh. institutsioonide tutvustus, Euroopa Liit kui riikide liit või kui

liitriik, õpikus mainitakse Euroopa Komisjoni Eesti volinikku, Euroopa Parlamendi Eesti saadikuid ei mainita; majandus ja poliitika, näide maksukoormusest Euroopa Liidu liikmesriikides; Euroopa Liidu hõivepoliitika ja sotsiaalkindlustuse printsiibid; Euroopa Liidu ühtne majandusruum, sh. neli põhivabadust, ühine raha, regionaalpoliitika ja tõukefondid; euroopalik arusaam inimõigustest (Olenko: 2005).

- Anu Tootsi (2007) põhikooli õpiku kaanepildil on kujutatud Euroopa Liidu institutsiooni pilti. Euroopa mainitud inimese õiguste, vabaduste ja kohustuste alalõigus, kus tuuakse ära Euroopa sotsiaalharta ja inimõiguste konventsioon. Eraldi alateema „Euroopa lõimimine ja julgeolek”, kus mainitakse, et *Eesti on saavutanud olulised diplomaatilised, majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised suhted paljude riikidega ja on mitmete rahvusvaheliste organisatsioonide liige*. Euroopa Liidu tutvustus: *Euroopa Liidu eesmärk on vältida sõdu, lisaks rahva elatustaseme tõstmine majandust ja kaubandust arendades. Euroopa Liit on eeskätt kaubandusliit, kus ka sotsiaalse kaitse ja inimõiguste küsimusi lahendatakse tööturu vaatevinklist* (Toots: 2007).
- Laan ja Auleri (2004) töövihik põhikoolile, mõlemas keeles sama – ülesannetena tuleb muu hulgas osata defineerida termineid - Euroopa Liit, institutsioon, direktiiv jne. Ülesandena tuleb kirjutada jutuke teemal „Eestlased Euroopa Liidu 2024” kasutades märksõnu keel, kultuur, rahvapärimus, laulupeod, võõrtöölised, inglise keel, põllumajandus, tööstus, Riigikogu, kodanikud. Eksitava ülesandena tuleb eesti keelses töövihikus täiendada lauset: „*Euroopa Liidu lipus on sinisel taustal... tähte, sest liitu kuulub riiki.*” ja vene keelses töövihikus sama ülesanne (autori tõlge) „*Euroopa Liidu lipus on kujutatud kuldset tähte, need on kujutatud pärjana taustal*” (Laan: 2004).
- Raudla ja Vahtre (2003, 2004) õpik põhikoolile. Õpikus on eraldi peatükk „Euroopa Liit”, milles alateemad Euroopa Liidu kujunemine, Euroopa Liit 21. sajandi algul, Eesti ja Euroopa Liit (liitumisprotsessi tutvustamine), osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides. Euroopa Liidu definitsioon õpikus: *Euroopa Liit on ühesugustest väärtushinnangutest lähtuvate riikide ühendus, mida iseloomustab tihe koostöö ning ühised eesmärgid. Euroopa Liit on ennekõike omaette*

institutsionaalne süsteem ning otsuste tegemise foorum. ...Teiseks on Euroopa Liit mitmesuguste reeglite ja normide kogum. ... Samas on Euroopa Liit nii riikide kui ka rahvaste ühendus, mis tähendab, et riikide koostöö eesmärk on ennekõike suurendada kodanike heaolu ja eneseteostusvõimalusi. Euroopa Liit muutub pidevalt. Eesti ja vene keelses raamatus leidis paar väikest sisulist erinevust: alalõigus „Ma tean, et...” on eestikeelses õpikus lause „Tüüpiline Eesti kodanik on kodakondsuse pärinud oma vanemalt” ja vene keelses õpikus „Enamik Eestis kodanikest...”; eestikeelses raamatus on kordamisküsimusena „Kas Eestis elavate välismaalaste peres sündinud lapsel on automaatselt Eesti kodakondsus?” vene keelses raamatus see puutub.

- Kippak, Kloren jt (2005) II kooliastme (4.-6. klass) õpikus „Mina ja ühiskond” tutvustatakse riikide koostööd. Lisaks tuleb kaardilt leida Eesti ja Eesti naaberriike, tutvustatakse Euroopa Liidu kodaniku õiguseid, ülesanne on nimetada Eesti riigi põhirahvus ja teisi Eestis elavaid rahvuseid. Valimiste osas käsitletakse ainult Riigikogu valimisi. Euroopa Liidu tutvustus õpikus: *Euroopa Liiduga on ühinenud üle poole Euroopa riikidest, kes on huvitatud koostööst majanduse, kaubanduse, keskkonnakaitse ja muudes valdkondades. Eesti ühines Euroopa Liiduga 1. mail 2004* (Kippak: 2005).
- Raudla, H (2007) täiendavas ühiskonnaõpetuse õpperaamatus „Kodaniku raamat” on Euroopa Liitu käsitletud rahvusvahelise suhtlemise ja rahvusvaheliste organisatsioonide osas. Käsitletud teemad: Eesti diplomaatiline esindatus, ajalugu, laienemine, institutsioonid, õiguse allikad, Euroopa Liidu põhiseadus, kodakondsus, Euroopa Liidu asjade siseriiklik koordineerimine Eestis. Raamat on ainult eesti keeles. (Raudla: 2007)
- Maripuu ja Oja (2006) ühiskonnaõpetuse materjalis „Inimene ja ühiskond”, mis on mõeldud metoodilise ja lihtsustava materjalina gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse ainekava läbimiseks. Raamat on nii eesti kui vene keeles ja ei sisalda viiteid Euroopale. Euroopat mainitakse ainult seoses inimõigustega, kus mainitakse Euroopa inimõiguste konventsiooni. Alateemas „Koostöö ja konflikt” käsitletakse teemasid: riikide koostöö Eesti ja Venemaa piirilepingu näitel; koostöö

riigivalitsemise tasandil poliitikute umbusaldamise näitel; narkomaania ja meie - narkomaania ning HIV teemade näitel ja koostöö elukeskkonna kaitsmise nimel. (Maripuu: 2006)

- T-kit käsiraamat „Euroopa kodanikuks olemine. Loomisel... Kodanik, noored ja Euroopa” (2005) on inglise keelest tõlgitud Euroopa kodaniku õpetamise õppematerjal, mis on mõeldud kasutamiseks eelkõige mitte-formaalhariduses. Algmaterjal on ilmunud 2003. aastal ja eesti keeles ilmus 2005. aastal. Käsiraamatus käsitletakse muu hulgas teemasid: Euroopa ja kodanikuks olemise ajalugu, kaasaegsed kodanikukäsitlused, tulevikuarengud, Euroopa kodanikuõpetuse kaasaegsed käsitlused, Euroopa kodanikuõpetuse edasiarendused jms. (T-Kit käsiraamat: 2005)
- Euroopa päevik: Sina otsustad! on põhikoolides ja gümnaasiumides kasutatav lisaõppematerjal, mis tutvustab Euroopa Liidu kujunemist, institutsioone, liikmesriike ja kodaniku õiguseid tarbijakaitse, tervise, keskkonna ja teistes valdkondades. (Euroopa päevik: Sina otsustad 2007)

Ajaloo õpikud

20. sajandi ajalugu õpitakse gümnaasiumi astmes.

- Laar ja Vahtre (2007) lähiajaloo õpikus on lühike lõik Euroopa ühinemisest, kus mainitakse asutajariike, Rooma lepingute sõlmimist, tollipiiride kadumist ja vaba liikumist ning et peale asutamist hakati kooskõlastama põllumajandus- ja väliskaubanduspoliitikat. Euroopa Liidu tutvustus: *Euroopa Liidu eesmärk oli ühtlustada ettevõtjaile ja põllumajandustootjaile makstavaid dotatsioone ning eksporditoetusi, et lõpetada ebaausat konkurentsi tekitav üksteise ületrumpamine. Ühisturumaade koostöö osutus edukaks ja tugevdas integreerumist toetavaid jõude teisteski maades, kuid 1960. aastad lõpetas ühisturg siiski veel 6-liikmelisena.* Lisaks mainitakse lühidalt, et Kesk- ja Ida-Euroopa riigid ühinesid NATO ja Euroopa Liiduga. Eraldi alalõigus tutvustatakse Euroopa demograafiaprobleeme ja alateemas „Maailm edasi” on Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika lühike tutvustus

ja ressursside kasutamise alalõigu juures illustratsioon allkirjaga: EL põllumajanduspoliitika kasutab tururegulatsioonina üleliigsete põllumajandussaaduste hävitamist. (Laar ja Vahtre 2007)

- Pajur ja Tannbergi (2006) Eesti ajaloo õpikus on alalõigus „Eesti Vabariik aastatel 1991-2005” lõik Euroopaga ühinemise kohta, kus mainitakse, et *taasiseseisvunud Eesti välispoliitika orienteerus Läände eesmärgiga võimalikult tihedalt siduda Euroopaga. Geopoliitilise asendi tõttu sai omariikluse kindlamaks garantiiks liitumine NATO ja Euroopa Liiduga. Ühinemisprotsess arenes sisepoliitilise stabiilsuse ja eduka majanduspoliitika tõttu Eestile soodsalt. 1994. sai Euroopa Nõukogu liikmeks ja 1998. algasid ühinemisläbirääkimised Euroopa Liiduga, mis kulgesid edukalt ja alates 1. maist 2004 on Eesti Euroopa Liidu täieõiguslik liige.* Illustratsioonina on lisatud Euroreferendumi plakat ja Carmen Kassi Europarlamendi kandideerimise plakat, mille allkirjas on mainitud esimesed Euroopa Parlamendi valimised ja valituks osutunud poliitikud. (Pajur: 2006)
- Fjodorovi õpikus käsitletakse Euroopa Ühenduste saamislugu. (Fjodorov: 2002)

Geograafia õpikud

- Konti põhikooli geograafia õpikus põhjalik peatükk Euroopa üldgeograafiast. Sama eesti ja vene keelses õpikus. (Kont: 2004, 2006)
- Pihlaki ja Tõnissoni (2005) geograafia eesti ja vene keelses õpikus on peatükk mis tutvustab eraldi Lääne- ja Ida-Euroopa riike. Lisaks alapeatükk „Euroopa Liit”, kus tutvustatakse lühidalt Euroopa Liidu saamislugu, toimimist. Euroopa Liitu määratletakse nii: *Euroopa Liit on eeskätt majanduslik-poliitiline organisatsioon, mille eesmärk on Euroopa konkurentsivõime tugevdamine ja majanduselu ühtne korraldamine. Selleks ühtlustatakse ja soodustatakse liidu-sisest majandusalast koostööd ning kaitstakse oma turgu väljastpoolt tulevate ettevõtete eest.* (Pihlak: 2005)

2.3.3. Riigieksamid ja Euroopa Liit

Järgnevalt uuriti ajaloo, ühiskonnaõpetuse ja geograafia riigieksamite sisu ja leiti, et Euroopa Liidu temaatika on neis esindatud põhjalikumalt kui õppekavas, sest mitmed ühiskonnaõpetuse, ajaloo ja geograafia ülesanded on vaja lahendada Euroopa Liidu näidete alusel. Lisaks eksamite sisule vaadeldi ka õpilaste eksamitulemusi ja leiti, et vene koolide õpilaste tulemused on madalamad kui eesti kooli lõpetajatel. (vt. tabel 1) Ajaloo, ühiskonnaõpetuse ja geograafia riigieksamid on eesti ja vene õppekeelega koolide õpilastele ühesugused ja õpilased sooritavad eksameid oma kooli õppekeeles.

Tabel 1. Gümnaasiumi õpilaste ajaloo, ühiskonnaõpetuse ja geograafia riigieksamite tulemused 2007. aastal.

	Aine	Keskmine hinne
Gümnaasiumi õpilased kokku		
	Ajalugu	66
	Ühiskonnaõpetus	60,2
	Geograafia	57,7
Eesti õppekeelega gümnaasiumid		
	Ajalugu	66,6
	Ühiskonnaõpetus	61,8
	Geograafia	58,8
Vene õppekeelega gümnaasiumid		
	Ajalugu	63,3
	Ühiskonnaõpetus	50,1
	Geograafia	47,5

(Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus 2007)

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse riigieksami sisu

Ühiskonnaõpetuse riigieksami ettevalmistusmaterjalides on paljud ülesanded seotud Euroopa Liidu ja sellega seonduva tundmisele – muu hulgas peab õpilane põhjalikult tundma Euroopa kodanikuks olemisega seonduvat, Euroopa Liidu institutsioone, analüüsima Euroopa Liidu liikmesriike põhinedes nende sise-majanduskoguprodukti (SKP) näitajatele, Euroopa Liidu hõivepoliitikat ja välismaale tööle minemist Euroopa näitel, Euroopa Liidu majandusruumi kujunemise ajalugu, Euroopa Liidu

struktuurifondidega seonduvat, esitama oma seisukohad Euroopa Liidu rollist maailmas. (Varik 2006)

Gümnaasiumi geograafia riigieksami sisu

Geograafia riigieksamiks peab õpilane teadma kõiki Euroopa riike ja nende pealinnasid; peamiseid majandusorganisatsioone maailmas, sh. Euroopa Liitu; tuleb osata analüüsida Euroopa Liitu kuuluvate liikmesriikide liikmemaksu, riikide-vahelisi erinevusi ja liikmemaksu arvutamise aluseid ja vastama küsimusele – miks on Euroopa Liit huvitatud laienemisest.

Põhikooli geograafia eksamil peab õpilane teadma kaardil kõiki Euroopa riike.

Gümnaasiumi ajaloo riigieksami sisu

Riigieksamil tuleb tunda Euroopa Liidu ajaloolist kujunemist ja põhialuseid. Kordusmaterjal on tuuakse välja alapeatükis „Rahvusvahelised organisatsioonid pärast Teist maailmasõda”, et Euroopa Liit on demokraatlike Euroopa riikide pere, kes on otsustanud töötada koos, et saavutada rahu ja õitseng; Euroopa Liidu ajaloolised juured ulatuvad Teise maailmasõja aega ja järgneb ülevaade olulisematest kuupäevadest; Euroopa Liidu institutsioone on viis ja neil kõigil on täita spetsiifiline ülesanne ning et Euroopa Liidus on peamine õigusriigi põhimõtete järgimine.

Noortele kättesaadavate Euroopa Liidu-teemaliste infoallikatega tutvumise tulemusena võib öelda, et informatsioon on küll olemas nii teavitusasutuste kujul kui ka veebis ja ka kooliprogrammis, kuid eeldab informatsiooni otsija huvi ja teadlikkust ning noorele atraktiivsel kujul esitatud informatsiooni on suhteliselt vähe. Kõige põhjalikumaid ja analüütilisi teadmiseid eeldavad Euroopa Liidu-temaatikat sisaldavad riigieksamid.

3GÜMNAASIUMIÕPILASED JA EUROOPA LIIT – EMPIIRILINE UURIMUS

Käesolevas peatükis annan ülevaate läbi viidud empiirilise uurimusest ja selle tulemustest. Peatükis tutvustatakse uurimise eesmärgi, uurimise planeerimist, andmetekogumise meetodi, valimit ja tulemusi.

3.1. Uurimuse eesmärk ja ülesanded

Käesoleva empiirilise uurimuse eesmärk on uurida 11. klassi õpilaste sotsiaalseid representatsioone ehk üldlevinud arusaamasid Euroopa Liidust. Uuring tugineb sotsiaalsete representatsioonide teooriale, mis uurib tavateadmisi erinevatest sotsiaalsetest objektidest ja nende arenemist sotsiaalsetes gruppides ning kuidas muutub teaduslik teadmine inimgruppides mõistetavaks igapäevaseks teadmiseks. Uuringus käsitletav sotsiaalne objekt on Euroopa Liit ja seda uuritakse 11. klassi õpilaste vaatenurgast. Uuringu käigus uuritakse 11. klassi õpilaste arusaamade seotust kolme sotsiaalse faktoriga – õppekeel, regioon ja sugu.

Uurimisülesanded

- Uurida, millised märksõnad kirjeldavad ja iseloomustavad õpilastele Euroopa Liitu.
- Uurida sotsiaalse grupi mõju õpilaste arusaamadele Euroopa Liidust. Uuritakse õppekeele, regiooni ja soo-põhiseid gruppe.
- Uurida, millised infoallikad on õpilastele nende arusaamade kujundamisel Euroopa Liidust olulised.
- Uurida sotsiaalsete representatsioonide teooria sobivust Euroopa Liidu temaatika uurimiseks Eestis.

3.2. Uuringu meetod ja andmete kogumine

Käesoleva kvantitatiivse uuringu raames viidi kahe Eesti maakonna eesti ja vene õppekeelega gümnaasiumides läbi kirjalik küsitlus. (vt. Lisa 1). Küsimustik viidi läbi eesti ja vene keeles, vastavalt kooli õppekeelele. Andmed koguti ajavahemikul 15.-26. oktoober 2007. Üheksas kooli 14-st viis küsitluse läbi uurija isiklikult, teistes koolides kogusid andmeid koolivälised isikud.

Küsimustik koostati lähtuvalt uuringu eesmärkidest ja püstitatud ülesannetest. Küsimustiku testimiseks viidi 11. klassi õpilaste hulgas läbi pilootuurimus ja lisaks viidi õpilastega läbi lühiintervjuud selgitamaks välja õpilaste jaoks aktuaalseid teemasid, mis seostuvad Euroopa Liiduga. Seejärel küsimustikku korrigeeriti, tõlgiti vene keelde ja testiti uuesti vene õppekeelega õpilaste abil.

Uurimismeetodiks valiti ankeetküsitlus, et uurida uuringus osalevaid indiviide ja võrrelda nende arvamusi teiste grupiliikmetega. Küsimustik koosnes 10 küsimuste plokist. Neist seitse olid erinevate valikvastustega küsimused; üks semantiline diferentsiaal, kus paluti hinnata 11 sõnapaari 6-skaalal ja 2 avatud küsimust.

Valikvastustega küsimuste ja semantilise diferentsiaali eesmärk oli uurida õpilaste huvitatust, arvamusi, seoseid ja märksõnu Euroopa Liidust ning infoallikaid. Avatud küsimuste eesmärk oli uurida õpilaste teadmisi Euroopa Liidust. Teadmiste kontrollimiseks valiti küsimused, mida uurija eeldas olevat vajalikud minimaalsed teadmised Euroopa Liidust. Selleks uuriti Euroopa Liidu teadmisi üldiselt läbi liikmesriike käsitleva küsimuse ja teadmisi Eestist kui Euroopa Liidu liikmesriigist uuriti läbi Eesti Euroopa Liidu poliitikuid puudutava küsimuse.

Andmete analüüsiks kasutati andmetöötlusprogramme SPSS ja MS Excel. Eesti ja vene õpilaste hinnangute võrdlusel on aluseks võetud ankeedi keel. Anketeerimise keel sõltus iga kooli õppekeelest.

3.3. Valim

Uuringu sihtgrupp on 11. klassi õpilased Harjumaa ja Ida-Virumaa gümnaasiumides. 11. klassi õpilaste sihtgrupiks valimise põhjused olid, et 11. klassi õpilased ei pea otseselt oma edasise elu plaane veel tegema, kuid on juba isiklikku arvamust omavad noored täiskasvanud ja tulevased elluastujad, see vanuse grupp ei ole enamuses koolides gümnaasiumiastmes ühiskonnaõpetust ega XX sajandi ajalugu veel õppinud. See tähendab, et valitud vanusegrupi arvamused väljendavad pigem isiklikke ja ühiskonnast tulenevaid arvamusi kui koolis õpetatud ja nn „õigeid vastuseid”. Uuring viidi läbi kahes Eesti maakonnas valimi representatiivsuse huvides, et oleks võimalik teha järeldusi vähemalt nende kahe maakonna piires. Uuring ei ole esinduslik eesti kooliõpilaste suhtes vaid kujutab endast pilootuuringut, milles rakendati esmakordselt Eestis Euroopa Liidu-alases uurimustöös sotsiaalsete representatsioonide teooria raamistikku. Uuringu tulemused ei taotle esindada kogu Eesti 11. klassi õpilaste arvamusi.

Uuringus osalesid 14 gümnaasiumit – neist 8 Harjumaal (4 eesti ja 4 vene õppekeelega) ja 6 Ida-Virumaal (3 eesti ja 3 vene õppekeelega). Maakondade valikul võeti aluseks suurim rahvastiku kultuurilise ja sotsiaal-majandusliku olukorra kontrast.

Gümnaasiumid valiti maakondade eesti ja vene õppekeelega koolide hulgast juhuvalimi alusel. Uuriija pöördus koolide poole ja tutvustas uuringut. Kõik juhuvalimisse sattunud koolid nõustusid uuringus osalema. Uuriija viis küsimustiku isiklikult läbi üheksas gümnaasiumis ja teistes koolides viisid uuringu läbi koolivälised isikud. Harjumaa koolid asusid Jüris, Loksal ja Tallinnas. Ida-Virumaa koolid Jõhvis, Kohtla-Järvel, Narvas ja Sillamäel.

Uuringus osalesid 362 õpilast ja osalemine oli õpilastele vabatahtlik. Uuringus osalemisest keeldus üks õpilane. Eestikeelsele küsimustikule vastasid 188 õpilast ja venekeelsele 174 õpilast. Valim moodustas mõlemas maakonnas rahvuse alusel 6% kogu uuringu sihtgrupist – 11. klassi õpilastest.

3.4. Uurimistulemuste analüüs

Järgnevalt ülevaade uurimistulemustest, kus tutvustatakse õpilaste vastuseid kogu valimi raames ja lähtuvalt võrreldud sotsiaalsetest faktoritest – õppekeel, regioon, sugu.

3.4.1. Valimi iseloomustus

Valimi üldiseloomustamiseks koguti andmed vastaja õppekeele, maakonna, soo, vanuse, emakeele ja reisikogemuse kohta. Õppekeele infot hinnati ankeedi keele alusel, sest anketeerimine viidi koolides läbi vastavalt iga kooli õppekeelele.

Küsimustikule vastas 362 õpilast, 14 gümnaasiumis Harjumaal ja Ida-Virumaal. Lisaks oli kolm rikutud küsimustikku, mille vastuseid ei analüüsitud. Küsimustiku täitnud õpilased olid vanuses 15-18, vastajate keskmine vanus oli 16,95 aastat. Kõige enam oli vastanute hulgas 17-aastaseid õpilasi (79%). Vastanud õpilastest oli emakeeleks eesti keel 175 (48%) õpilasel ja vene keel 179 (49%) õpilasel.

Eestikeelse küsimustiku täitsid 188 (52%) õpilast – (neist 43% poisid, 56% tüdrukud) ja venekeelse küsimustiku täitsid 174 (48%) õpilast – (neist 43% poisid, 55% tüdrukud). Sooliselt jagunes valim 156 poissi (43%) – neist (52% eesti ja 48% vene) ja 202 tüdrukut (56%) – neist (52,5% eesti ja 47,5% vene), neljal küsimustikul oli sugu märkimata. Harjumaal koguti 205 õpilase vastused (64% eesti, 36% vene) ja Ida-Virumaal 157 õpilase vastused (36% eesti, 64% vene).

Lisaks hinnangutele uuriti õpilaste Euroopas reisimise kogemust. Selleks paluti vastata, kas õpilane on Euroopas reisinud ja kui oli, siis paluti nimetada millistes riikides ta on viibinud, alustades riigist kus ta oli viibinud kõige enam. Kokkuvõtlikult saab öelda, et suur osa õpilastest on Euroopas reisinud - 76% kõikidest õpilastest on viibinud vähemalt ühes Euroopa riigis. Reisikogemuses leiti suuri erinevusi erinevate sotsiaalsete gruppide vahel. Reisikogemust kõige enam mõjutavad sotsiaalsed faktorid on kooli õppekeel, regionaalsus ja suured õppekeele-põhised erinevused leiti ka regioonide siseselt.

Eesti õppekeelega koolide õpilastest on reisinud 88% ja vene õppekeelega koolides 63% õpilastest. Harjumaal omas reisikogemust 76% õpilastest ja Ida-Virumaal 64%.

Regiooni siseselt erines reisikogemus sõltuvalt õpilase õppekeelest. Harjumaa eesti õppekeelega koolide õpilastest oli reisinud 83% õpilastest ja vene õppekeelega koolide õpilastest 65%. Ida-Virumaal oli eesti õpilastest reisinud 87% ja vene õpilastest 63%. See tähendab, et mõlema maakonna eesti õppekeelega koolide õpilastest ei ole üldse reisinud 15% ja vene õppekeelega õpilastest 36%.

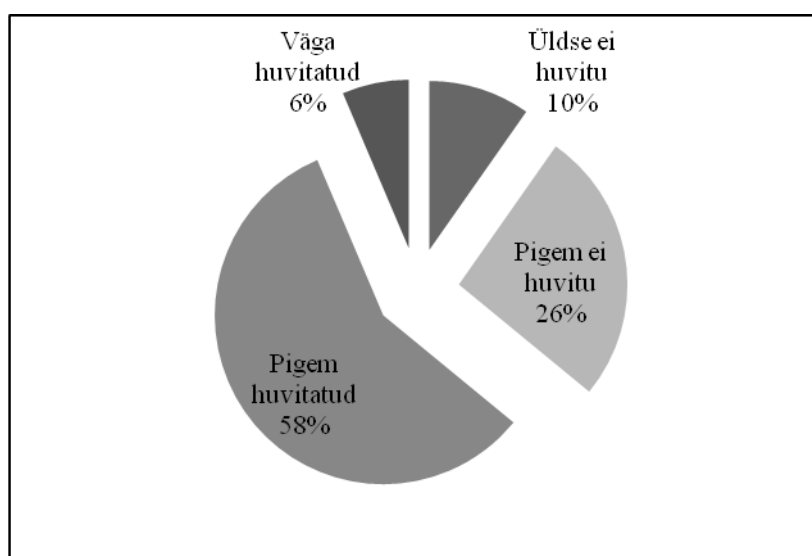
Küsimustikus uuriti ka sihtriikide hulka ja nimetusi. Õpilastel paluti nimetada millistes riikides nad on viibinud, alustades riigist, kus nad on viibinud kõige enam. Sihtriikide osas leiti väga suuri erinevusi õppekeelest tulenevate sotsiaalsete gruppide vahel.

Ainult ühes riigis on viibinud keskmiselt 7% kõikidest õpilastest ja see ei erine erinevate gruppide lõikes. Samas enam kui kolmes riigis on käinud 56% eesti õppekeelega õpilastest ja 38% vene õppekeelega õpilastest.

Kõige suuremad erinevused leiti külastatud riikides (vt. Lisa 3, Tabel 1), mis sõltusid eelkõige õppekeelest. Eesti õppekeelega õpilased on kõige enam külastanud Soomet – 61% õpilastest ja vene õppekeelega õpilaste enim külastatud riik on Läti, mida on külastanud 33% õpilastest. Soomet kui kokkuvõttes kõige enam külastatud riiki on vene õppekeelega õpilased külastanud väga vähe. Soomes on käinud vaid 17% kõikidest vene õppekeelega õpilastest. Kui eesti õpilastest mainis Soomet kui kõige enam külastatud riiki 77 õpilast, siis esimesena mainis Soomet vaid 6 vene kooli õpilast. Vaatamata Soome lähedusele võib arvata, et eesti õppekeelega õpilaste riigi suuremat külastamist mõjutab eesti ja soome kultuuride lähedus ning keeleoskus ja riigi külastamise harjumus. Vene õppekeelega õpilaste vähest Soome külastamist oleks vaja veel uurida, et leida millisel põhjusel Soomet ei külastata, kuigi see on lähim ja odavaim reisimise sihtriik.

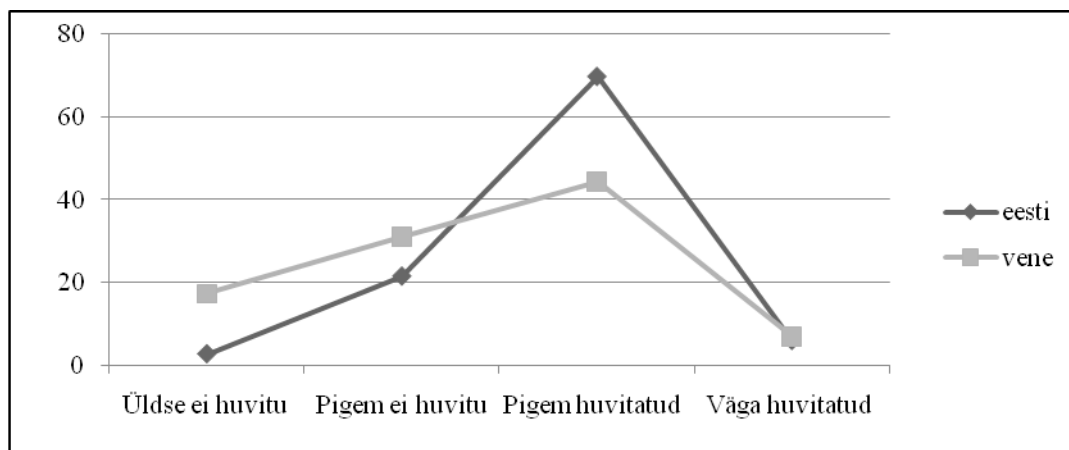
3.4.2. Õpilaste huvitatus Euroopa Liidust

Küsimustik sisaldas küsimusi õpilase huvitatus kohta Euroopa Liidust, samuti paluti õpilastel hinnata kui huvitatud on nende lähedased ja millised on õpilaste teadmised Euroopa Liidust võrreldes oma sõpradega. Küsimuste eesmärk oli leida antud uuringule kontekst ehk uurides Euroopa Liidust arusaamist pidas autor vajalikuks uurida ka õpilaste huvi selle temaatika vastu. Kokkuvõtlikult saab öelda, et õpilased on Euroopa Liidust suhteliselt huvitatud - 64% kõikidest õpilastest on Euroopa Liidust väga või pigem huvitatud. (vt. joonis 2)

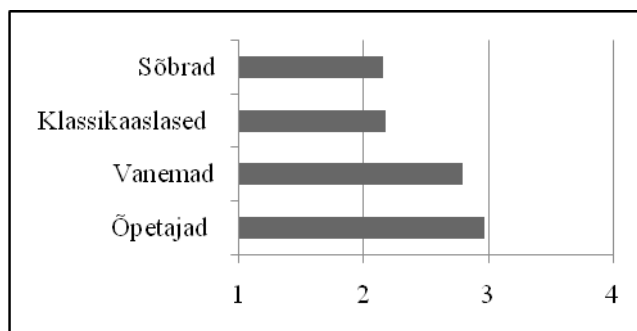
JOONIS 2. Õpilaste huvitatus Euroopa Liidust

Huvitatust mõjutavad kõige enam õppekeel ja regioon. Eesti koolide õpilastest on Euroopa Liidust väga või pigem huvitatud 75% õpilastest ja vene koolide õpilastest 51%. (vt. joonis 3) Harjumaa õpilastest on Euroopa Liidust väga või pigem huvitatud 70% õpilastest ja Ida-Virumaal 56%. Kui Ida-Virumaa eesti koolide õpilased (80%) on Harjumaa õpilastest (74%) veidi rohkem Euroopa Liidust huvitatud, siis Ida-Virumaa vene koolide õpilased (42%) on võrreldes Harjumaa vene õpilastega (64%) oluliselt vähem huvitatud. Vene õpilaste hulgas esines oluliselt rohkem vastust „ei huvita üldse” (17%).

JOONIS 3. Eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste huvitus Euroopa Liidust (%)

Õpilastel paluti hinnata oma lähedaste (sõprade, vanemate, õpetajate ja klassikaaslaste) huvitust Euroopa Liidust. Kõige vähem oskasid õpilased hinnata õpetajate ja klassikaaslaste huvitust. Neile küsimustele jättis vastamata või märkis „ei oska öelda” vastavalt 35% ja 26% vastanutest. Kõige huvitatumateks hindasid õpilased õpetajaid ja vanemaid ning klassikaaslaste ja sõpru hinnati Euroopa Liidust pigem mitte huvitatuteks. (vt. joonis 4)

JOONIS 4. Lähedaste huvitus Euroopa Liidust. (Skaala 1- üldse mitte ... 4-väga) keskmised hinnangud.

Lähedaste huvituse hinnangute võrdluses T-testi abil leiti statistiliselt olulised erinevused regioonide vahel. Harjumaa õpilased hindasid vanemaid ja sõpru huvitatumateks ning Ida-Virumaa õpilased hindasid õpetajaid huvitatumateks. Klassikaaslaste huvitust hindasid mõlema maakonna õpilased võrdselt. Õppekeel ja

sugu õpilaste hinnanguid lähedaste huvitatusele ei mõjutanud. võrdluses. kõige enam mõjutavad tegurid olid region ja vähemal määral sugu ning õppekeel.

Võrreldes oma teadmisi Euroopa Liidust sõpradega ei osanud sellele vastata 42% õpilastest. Samas leiti, et õpilased, kes on Euroopa Liidust huvitatud hindasid oma teadmisi sõpradest oluliselt kõrgemalt (45%) kui mitte huvitatud (21%) õpilased. Huvitus ja oma teadmiste hindamises võrreldes sõpradega esines oluline õppekeele vaheline erinevus. Kui eesti koolide huvitatud õpilastest hindas oma teadmisi paremaks samuti 40%, siis mitte huvilistest vaid 9%. Vene koolide õpilaste hulgas olid samad näitajad 54% ja 28%.

Analüüsi ka huvitatuse seost reisikogemusega ja leiti, et reisikogemusega õpilaste hulgas oli suurem väga või pigem huvitatute osakaal – 68% ja Euroopa Liidust oli vähe või üldse mitte huvitatud 32% reisinud õpilastest. Ilma reisikogemusega õpilaste hulgas jagunesid arvamused pooleks.

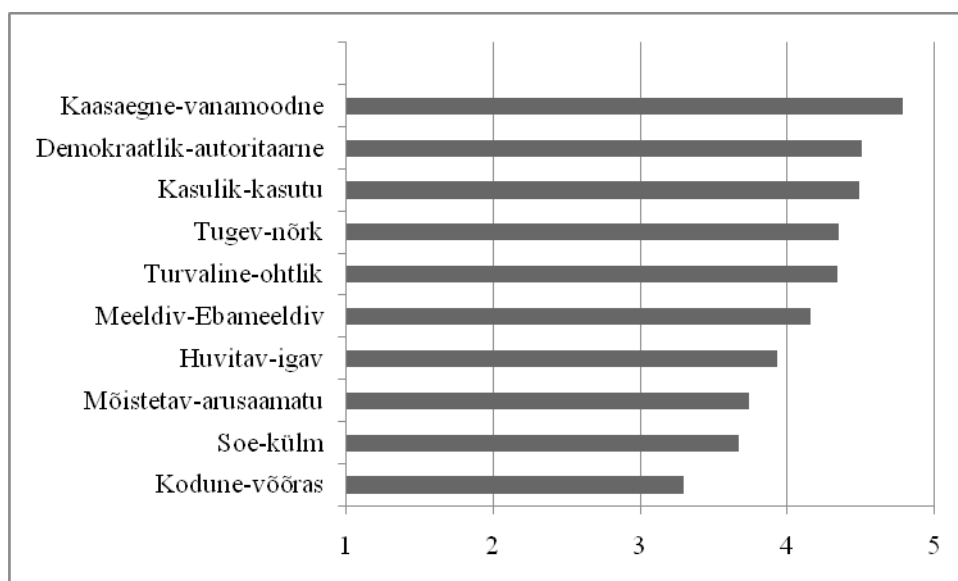
3.4.3. Euroopa Liidu kirjeldus - õpilaste sotsiaalsed arusaamad

Küsimustiku abil uuriti õpilaste arusaamasid Euroopa Liidust. Esiteks uuriti kuidas õpilased Euroopa Liitu iseloomustavad, selleks paluti neil hinnata 11 sõnapaari 6-skaalal. Seejärel uuriti õpilaste arvamusi Euroopa Liidu mõjudest ja kasulikkusest Eestile. Selleks esitati 8 võimalikku valdkonda, mida Euroopa Liit mõjutab ja paluti nende olulisust hinnata 4-skaalal. Kolmandas Euroopa Liidu seoseid ja märksõnu uurivas küsimuses esitati 15 väidet, millega õpilased pidid 6-skaalal nõustuma või mitte nõustuma. Küsimuste eesmärk oli uurida, millised märksõnad kirjeldavad õpilaste jaoks Euroopa Liitu ja millised Euroopa Liidu elemendid on nende jaoks kõige olulisemad ning millised vähem olulised. Kõikide küsimuste analüüsis hinnati sotsiaalsete faktorite - õppekeel, region ja sugu, mõju tulemustele.

Käesolevas peatükis antakse eraldi alapunktidena ülevaade, kuidas õpilased Euroopa Liitu esitatud sõnapaaride abil iseloomustasid, milliseid Euroopa Liidust tulenevaid tegureid Eestile kõige olulisemaks peavad ja millised Euroopa Liidu kirjeldavad väited ja märksõnad tulid esile kui kõige olulisemad või vähem olulised.

Euroopa Liitu iseloomustavad sõnad

Õpilastel paluti iseloomustada Euroopa Liitu 11 sõnapaari abil. Selleks esitati sõnapaarid, mida õpilased pidid hindama 6-punktilisel skaalal. Analüüsi tulemusena leiti, et olulisuse järjekorras kirjeldavad Euroopa Liitu sõnad: kaasaegne, demokraatlik, kasulik, tugev, turvaline, meeldiv, huvitav, mõistetav, soe ja kodune. (vt. joonis 5) Kõige enam jäeti vastamata sõnapaarile soe-külm, millele ei vastanud 30 õpilast ja kõige vähem jäeti vastamata sõnapaarile kasulik-kasutu (17 õpilast). Teistele sõnapaaridele jätsid vastamata keskmiselt 21 õpilast.

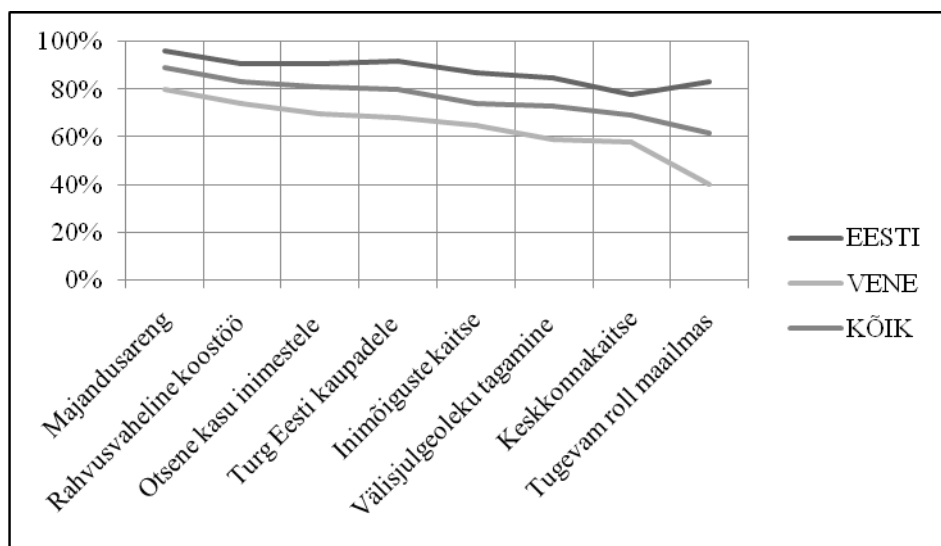

JOONIS 5. Hinnangud Euroopa Liidule bipolaarsete sõnapaaride abil, keskmised.

Kõige enam mõjutavad tulemusi õppekeel ja vähesel määral sugu. Sugude võrdluses leiti statistiliselt oluline erinevus vaid sõnapaaride kaasaegne-vanamoodne ja soe-külm puhul, mille puhul tüdrukud hindasid kõrgemalt sõnu kaasaegne ja soe. Õppekeele alusel leiti erinevused kuue sõnapaari puhul, kus eesti õppekeelega koolide õpilased hindasid kõrgemalt sõnu meeldiv, kasulik, soe, lihtne, mõistetav ja turvaline. Regioonide vahelisi olulisi erinevusi ei leitud, kuid leiti et Ida-Virumaa vene õppekeelega õpilased hindasid Euroopa Liitu kõige keerulisemaks.

Euroopa Liidu mõju Eestile

Küsimustikus paluti õpilastel hinnata, milliseid valdkondi Euroopa Liit kõige enam mõjutab. Küsimus esitati kasu aspektide seisukohast. Lisaks paluti õpilastel esitada oma hinnang väitele „Eesti ei ole Euroopa Liitu kuulumisest kasu saanud”. Üldises hinnangus kasule peab 78% õpilastest Euroopa Liitu Eestile kasu toonuks. Üldine hinnang on sarnane kõikides uuritud sotsiaalsetes gruppides. Oluliselt erinevad õpilaste arvamused hinnatud Euroopa Liidust tulevate kasutegurite lõikes. Arvamused erinevad kõikides uuritud gruppides ja seega saab öelda, et õpilaste arvamusi Euroopa Liidu mõju osas Eestile mõjutavad faktorid on kõige enam õppekeel ja veidi vähem regioon ning sugu.

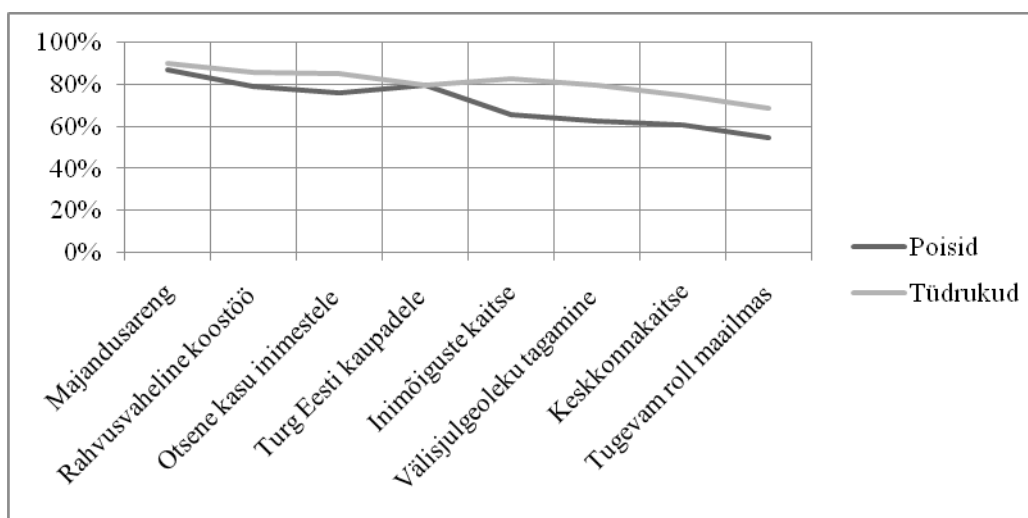

JOONIS 6. Euroopa Liidu mõju Eestile („väga ja üsna oluline” vastanute %)

Kõige enam erinevad eesti ja vene õppekeeleka koolide õpilaste hinnangud. (vt. joonis 6) Eesti koolide õpilased hindavad Euroopa Liidu mõju ja kõiki küsitud kasutegureid kõrgemalt kui vene koolide õpilased, millest võib järeldada, et eesti õppekeeleka õpilased näevad Euroopa Liitu olulisemana ja Eestile kasulikumana võrreldes vene koolide õpilastega. Eesti koolide õpilaste arvates on Euroopa Liidust olnud kasu Eesti majandusele, rahvusvahelisele koostööle ja rollile maailmas ning inimestele avanenud võimaluste osas. Ka vene koolide õpilased hindavad kõige olulisema eelisena toetust majandusele, kuid sellega on võrreldes eesti koolide õpilastega nõus ligi viiendik vähem õpilasi. Kõigis teistes eelistes hindavad vene koolide õpilased Euroopa Liidust

tulenevaid eeliseid oluliselt madalamalt kui Eesti koolide õpilased. Kõige enam erineb aga hinnang maailma rolli osas. Kui eesti koolide õpilastest arvab 83%, et Euroopa Liitu kuulumise tulemusena on Eestil maailmas tugevam roll, siis samal arvamusel on vaid 40% vene koolide õpilastest.

Sugu on Euroopa Liidust tulenevate eeliste hindamises oluline faktor ja poiste ning tüdrukute tulemused erinevad oluliselt. (vt. joonis 7) Üldiselt hindavad tüdrukud kõiki eeliseid kõrgemalt kui poisid. Kõige suuremad erinevused on välisjulgeoleku tagamise ja inimõiguste kaitse küsimuses, kus poisid näevad nendes väiksemat seost Euroopa Liiduga kui tüdrukud, mõlemas küsimuses on erinevus 17%.

JOONIS 7. Poiste ja tüdrukute hinnangud Euroopa Liidu mõjust Eestile („väga ja üsna oluline” vastanute %)

Ka regionide vahelises võrdluses leiti, et Harjumaa õpilased hindavad Euroopa Liidust tulenevaid mõjureid kõrgemalt kui Ida-Virumaa õpilased. Kõige suurem erinevus esines samuti välisjulgeoleku kaitse küsimuses, kus Harjumaa õpilastest 80% näevad Euroopa Liidus võimalikku kaitsjat vaenuliku riigi kallaletungi korral. Ida-Virumaal oli samal arvamusel 63% õpilastest.

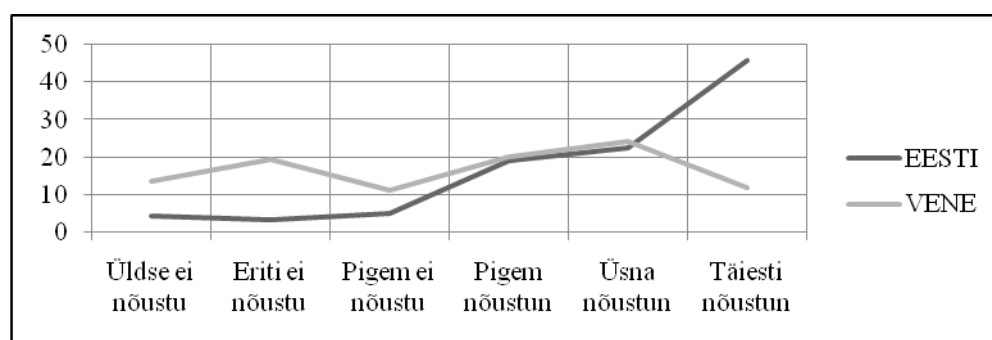
Väited Euroopa Liidu kohta

Küsimustikus esitati küsimus, kus paluti õpilastel 6-skaalal nõustuda või mitte nõustuda antud 15 väitega. Väited olid koostatud võttes aluseks Euroopa Liiduga seonduvad

märksõnad, mille olulisust õpilastele uurija soovis selgitada. Õpilased pidid märkima kuidas nad väitega nõustuvad vahemikus „Üldse ei nõustu” ja „Täiesti nõustun”. Kõik uuritud sotsiaalsed faktorid mõjutasid õpilaste vastuseid ja seisukohti, kõige enam mõjutav faktor oli õppekeel, seejärel sugu ja kõige vähem mõjutas regioon. (Vt. Lisa 3, Tabel 2)

Kõige kõrgemalt hinnati väiteid – olen eurooplane, soovin tulevikus Euroopa Liidus õppida või töötada, soovin sõpru teistest Euroopa riikidest, Eesti on Euroopa Liidust kasu saanud, Euroopa Liit mõjutab minu edasist käekäiku ja Euroopa Liidu vastu peaks huvi tundma. Nende väidetega nõustumine jäi üldvalimis vahemikku 76% - 86%. Sellest võib järeldada, et õpilased seostavad Euroopa Liitu eelkõige isikliku identiteedi ja võimalustega.

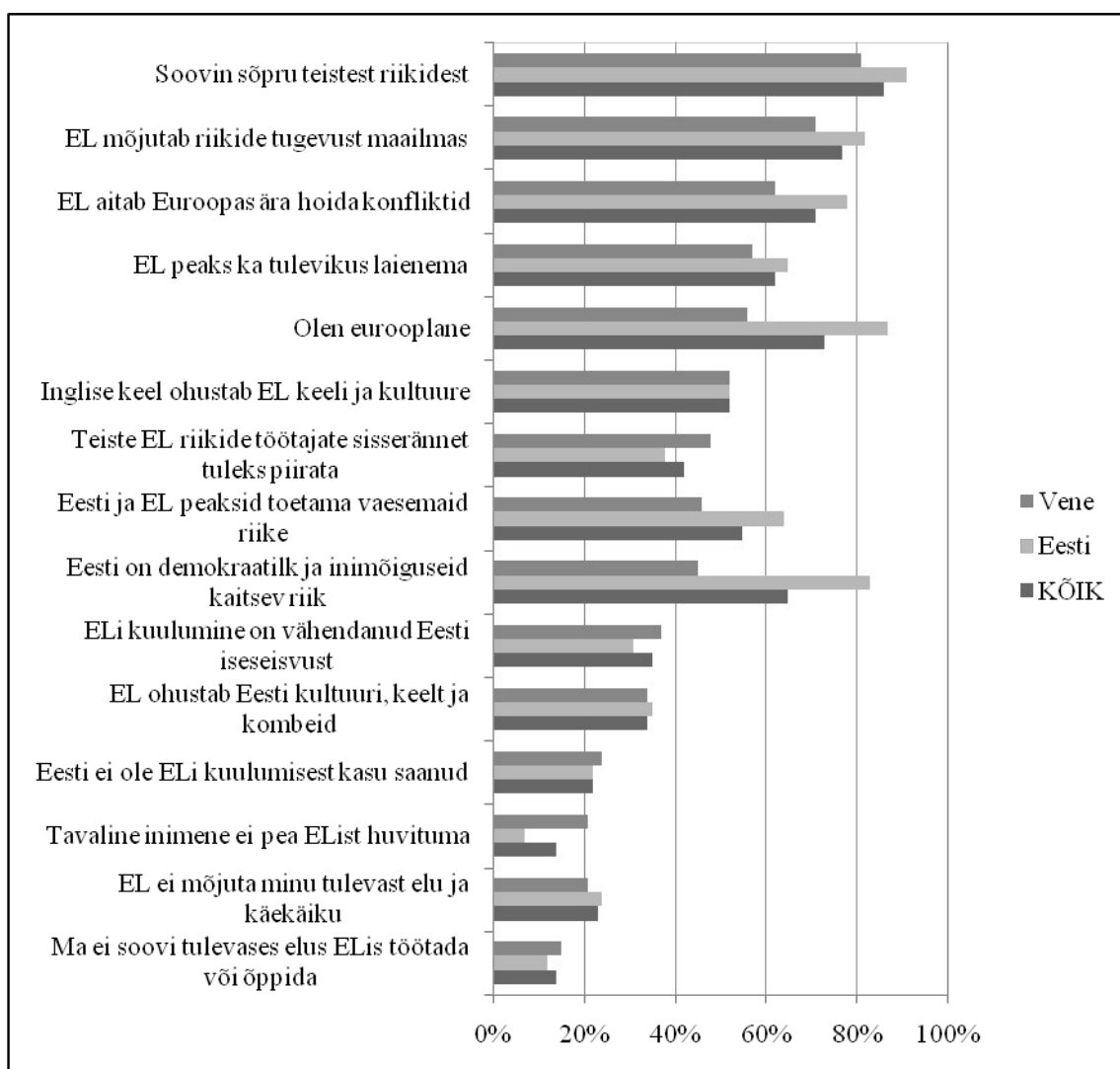
Kõige madalamalt hindasid õpilased väiteid – Euroopa Liit ohustab Eesti keelt ja kultuuri, inglise keel ohustab Euroopa kultuure, Euroopa Liit on vähendanud Eesti iseseisvust ja Eesti peaks piirama Euroopa Liidu töötajate sisserännet. Nende väidetega nõustus 34%-52% õpilastest. Nende väidete põhjal võib järeldada, et õpilased ei näe Euroopa Liitu ohuallikana. Kõige enam pelgavad inglise keele pealetungi Harjumaa vene koolide õpilased (68%), Ida-Virumaal on sama näitaja 41% ja eesti koolide õpilaste hulgas 55% ja 47%.

JOONIS 8. Eesti ja vene koolide õpilaste vastused väitele “Olen eurooplane” (%)

Kõige suuremad õpilaskrühmade vahelised erinevused esinesid vastustes väitele „olen eurooplane”, mille puhul esinesid suured erinevused nii õppekeele, soo kui regioonigruppide vahel. Kõige enam erines see eesti ja vene õppekeele õpilaste vahel. (vt. joonis 8) Eesti koolide õpilastest pidas end eurooplaseks 87% vastanutest, sh. väitega

nõustus täiesti 46% vastanutest. Vene koolide õpilastest pidas end eurooplaseks vaid 56% ja väitega nõustus täiesti kõigest 12% vastanutest. Väitega nõustumist mõjutasid ka sugu ja regioon. Tüdrukud pidasid end meelsamini eurooplaseks - 77% ja poisid 68%. Harjumaa õpilastest pidas end eurooplaseks 78% õpilastest ja Ida-Virumaa õpilastest 66%.

JOONIS 9. Eesti ja vene koolide õpilaste nõustumine Euroopa Liidu kohta esitatud väidetega (%)

Õppekeele alusel olid tulemused erinevad enamuse väidete puhul. (vt. joonist 9) Kõige enam erinesid arvamused väidete osas, mis käsitlesid Euroopa Liidu liikmelisust kui demokraatiat ja inimõiguseid tagavat elementi. Sellega nõustus 83% eesti koolide õpilastest, kuid ainult 45% vene koolide õpilastest, mis tähendab, et vene koolide

õpilased ei seosta Euroopa Liitu kui riigisiseseid demokraatlikke protsesse mõjutavat organit. Samuti arvavad vene kooli õpilased enam, et Euroopa Liidust ei peaks huvituma, kuna see ei puuduta tavakodanikke, nii arvas 21% vene koolide õpilastest ja 7% eesti koolide õpilastest. Eesti koolide õpilased väärtustavad olulisemalt Euroopa Liitu kui Eesti rolli maailmas tugevdavat elementi. Vene õpilased ei pea Euroopa Liidu rahvusvahelist mõju Eestile nii oluliseks. Samuti arvavad vene koolide õpilased, et Eesti ei peaks osalema vaesemate riikide toetamisel, seda arvas 54% õpilastest, Ida-Virumaa vene kooli õpilastest 60%. Eesti õpilastest arvas nii 36%. Ühele venekeelsele ankeedile oli väite juurde lisatud kommentaar, et seda peaksid tegema ainult rikkad riigid.

Soo alusel erinesid poiste ja tüdrukute arvamused eelkõige väidetes - Euroopa Liit kui tavakodanikega mitte puudutav institutsioon (19% ja 9%), oluliselt rohkem poisse (43%) arvab, et Euroopa Liitu kuulumine on vähendanud Eesti iseseisvust, tüdrukutest arvab nii 27%. Euroopa Liidu edasist laienemist toetavad enam tüdrukud (70%) ja 51% poistest.

Regionaalselt erinesid õpilaste arvamused mitme väite puhul. 41% Ida-Virumaa õpilastest arvab, et Euroopa Liit on vähendanud Eesti iseseisvust, Harjumaal arvab nii 29% õpilastest. Kõige enam erinesid õpilaste arvamused Euroopa Liitu kui demokraatiat tagavat elementi käsitleva väite osas. Väitega nõustusid 72% Harjumaal õpilastest ja vaid 55% Ida-Virumaa õpilastest. Selle küsimuse osas olid suured erinevused õppekeelega õpilaste vahel regioonide siseselt. Harjumaal nõustus sellega 48% vene kooli õpilastest ja 85% eesti kooli õpilastest ning Ida-Virumaal 42% vene kooli õpilastest ja 80% eesti kooli õpilastest. Euroopa Liitu kui riikidevahelisi konflikte ära hoidvat organisatsiooni väärtustavad kõige enam Ida-Virumaa eesti koolide õpilased, kellest nõustusid väitega 80% õpilastest, Harjumaal 77%. Vene koolide õpilaste arvamused vastavalt 59% ja 67%.

3.4.4.Õpilaste teadmised Euroopa Liidust

Teadmisi Euroopa Liidust mõõdeti kahe küsimuse abil. Küsimused olid valitud eeldusel, mida õpilane võiks Euroopa Liidu kohta teada. Üks küsimus eeldas õpilase

võimet seostada Euroopa Liitu Eestiga, selleks paluti nimetada kuni kolm Eesti poliitikut, kes seostuvad Euroopa Liiduga. Teine küsimus hindas üldist Euroopa Liidu ja Euroopa teadlikkust ning selleks paluti nimetada kuni kolm Euroopa Liidu liikmesriiki. Riigid paluti nimetada olulisuse järjekorras.

Tuginedes neile kahele küsimusele, ei ole võimalik hinnata õpilaste üldisi teadmiseid, kuna kahe küsimuse vastused erinesid väga olulisel määral. Peamine erinevus esines küsimusele vastanute hulgas: 1-3 poliitikut mainis 231 õpilast ja ühtegi ei kirjutanud 131 õpilast ning 1-3 riiki mainis 329 õpilast ja ühtegi ei kirjutanud 34 õpilast.

Võttes eelduseks, et teise küsimuse ehk riikide nimetamise alusel võiks hinnata õpilaste üldist teadlikkust Euroopast, siis selles küsimuses vastused erinevate sotsiaalsete gruppide vahel väga suurel määral ei erinenud ning õpilaste üldisi teadmiseid võib pidada heaks. Teise küsimuse, mis eeldas õpilase teadlikkust Eesti päevapoliitikast ja võimest seostada seda Euroopa Liiduga, vastused erinesid erinevate sotsiaalsete gruppide vahel väga suurel määral. Järgnevalt ülevaade mõlema küsimuse vastustest ja sõltuvusest sotsiaalsetest faktoritest.

Euroopa Liiduga seostuvad Eesti poliitikud

Kõige suuremad erinevused esinesid poliitikute mainimisel. Erinevused esinesid nii vastajate hulgas kui mainitud nimedes. Kõige enam poliitikute nimetamist mõjutavad sotsiaalsed faktorid on õppekeel ja regioon. Kokku mainiti 45 erinevat poliitikut, enamusi vaid 1-2 korda. Ida-Virumaal nimetati võrreldes Harjumaaga rohkem kohaliku tasandi poliitikuid.

Väga suurel määral erines küsimusele vastamine õppekeelega alusel. Üldse jättis küsimusele vastamata 131 õpilast, so. kolmandik õpilastest. Eesti õppekeelega õpilastest nimetas vähemalt ühte poliitikut 160 eesti õpilast ehk 85% õpilastest ja kolme poliitikut nimetas 94 õpilast ehk 50% õpilastest. Samas vene koolide õpilastest nimetas vähemalt ühte poliitikut 71 õpilast 174-st ehk 40%. Ja 60% kõikidest vene õppekeelega koolide õpilastest jättis sellele küsimusele vastamata. Kolme poliitikut nimetas 33 õpilast ehk 19% vene koolide õpilastest.

Oluliselt erinesid ka mainitud poliitikud. Kui eesti õpilased mainisid Euroopa Liidu juures tegutsevaid Eesti poliitikuid, nt Siim Kallast 105 korda, siis vene koolide õpilased mainisid teda üldse vaid 5 korda. Kokkuvõttena saab öelda, et eesti koolide õpilased nimetasid mitmekesisemat poliitikute valikut, sh. nii Euroopa Liidu institutsioonide juures töötavaid Eesti poliitikuid, Eesti tipp-poliitikuid kui teisi poliitikuid. Vene õpilased nimetasid pigem Eesti tipp-poliitikuid ja kohaliku tasandi poliitikuid ning nende poliitikute nimekiri oli ühekülgsem. Peaaegu kõikides vene koolides esitati küsimustikku täites küsimus „mis on Eesti presidendi nimi?“. Samuti nimetati vene keelsetes ankeetides korduvalt anonüümselt sõnu „president“ ja „peaminister“. Tabelis 2 on toodud eesti ja vene koolide õpilaste 10 enim nimetatud poliitikut.

TABEL 2. 10 enim nimetatud poliitikut õppekeele järgi (poliitikut nimetanud õpilaste hulk)

Eesti õppekeelega koolide õpilased (n=188)		Vene õppekeelega koolide õpilased (n=174)	
Poliitiku nimi	Mainimise kord	Poliitiku nimi	Mainimise kord
Siim Kallas	105	Andrus Ansip	53
T.H. Ilves	56	T.H. Ilves	33
Andrus Ansip	40	Edgar Savisaar	33
Kristiina Ojuland	35	Siim Kallas	5
Edgar Savisaar	25	Mihhail Stalnuhhin	4
Mart Laar	20	Mart Laar	4
Siiri Oviir	19	Juhan Parts	4
Urmas Paet	14	President	3
Marianne Mikko	10	Kristiina Ojuland	2
Juhan Parts	9	Jaan Õunapuu	2

Harjumaal mainis vähemalt ühte poliitikut 70% õpilastest ja kolme poliitikut nimetasid 36%. Eesti õppekeelega koolide õpilastest nimetasid vähemalt ühte poliitikut 86% ja kolme poliitikut 46% õpilastest. Vene õppekeelega koolide õpilastest aga nimetasid vähemalt ühte riiki 40% ja kolme poliitikut 16% õpilastest. Ida-Virumaal nimetas vähemalt ühte poliitikut 157-st õpilasest 88 (56%) ja kolme poliitikut nimetas 54 (35%) õpilast. Eesti õppekeelega õpilastest nimetas vähemalt ühte 82% õpilastest ja kolme poliitikut 59%. Vene õppekeelega koolide õpilastest nimetas vähemalt ühte poliitikut 42% ja kolme poliitikut 21% õpilastest.

Kõige olulisemad Euroopa Liidu liikmesriigid

Õpilastel paluti nimetada kolm tähtsaimat Euroopa Liidu liikmesriiki tähtsuse järjekorras. Valdav enamus mainitud riike ja kõik esimesena mainitud riigid olid Euroopa Liidu liikmesriigid, millest võib järeldada, et õpilaste teadmised liikmesriikidest on head. Riikide tundmises ei esinenud väga suuri sotsiaalsete gruppide-vahelisi erinevusi, kuid mõnevõrra erinesid mainitud riikide nimekirjad. Kokku mainiti 36 erinevat riigi nimetust (sh. USA, Venemaa, Brüssel, Island jt.). (vt. tabel 3)

Vähemalt ühte riiki nimetasid 329 (91%) õpilast 362-st uuringus osalenud õpilasest. Vähemalt ühte riiki nimetas 90% eesti õppekeelega koolide õpilastest ja kolme riiki 81% õpilastest. Vene õppekeelega koolide õpilastest nimetasid vähemalt ühte riiki 91% ja kolme riiki 84% õpilastest.

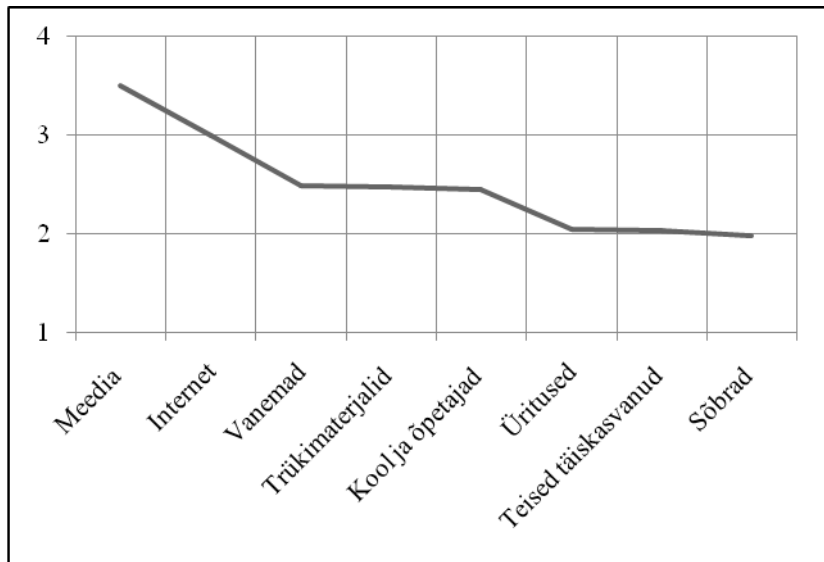
TABEL 3. 10 tähtsaimat Euroopa Liidu liikmesriiki kooli õppekeele järgi (riiki nimetanud õpilaste hulk).

Eesti õppekeele koolid (n=188)		Vene õppekeele koolid (n=174)	
Riigi nimi	Nimetamise kordi	Riigi nimi	Nimetamise kordi
Saksamaa (sh. I mainitud 77x)	156	Saksamaa (sh. I mainitud 51x)	137
Prantsusmaa (sh. I mainitud 38x)	131	Prantsusmaa (sh. I mainitud 46x)	132
Suurbritannia (sh. I mainitud 22x)	73	Suurbritannia (sh. I mainitud 49x)	101
Belgia	52	Itaalia	24
Itaalia	16	Belgia	11
Soome	15	Rootsi	11
Rootsi	10	Soome	8
Eesti	9	Hispaania	7
Holland	9	Eesti	4
Läti	3	Taani	4

3.4.5. Praegused ja soovitud infoallikad

Küsimustikuga uuriti ka õpilaste info saamise allikaid. Seda uuriti kahe küsimusega. Ühes uuriti praegu kasutatavaid infoallikaid ja teises küsimuses küsiti eelistusi, kust õpilased sooviksid infot saada. Vastuse variandid erinesid selle poolest, et esimeses küsimuses uuriti ka lähedaste olulisust infoallikana ja teises küsimuses küsiti ainult erinevate institutsioonide poolt loodavate infoallikate kohta.

Küsimustikus paluti hinnata kui olulised on erinevad infoallikad Euroopa Liidu teabe saamisel. Pakutud infoallikad olid: vanemad, sõbrad, meedia, kool ja õpetajad, teised täiskasvanud, internet, trükimaterjalid ja üritused. (vt. joonis 10)

JOONIS 10. Olulisimad allikad, kust saadakse infot Euroopa Liidu kohta (1- mitte kunagi, ... 4 - alati) keskmised.

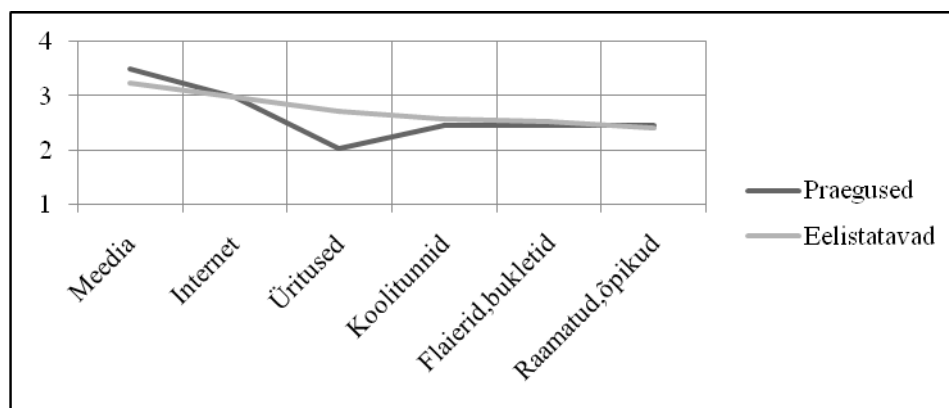
Euroopa Liidu infoallikaid kõige enam mõjutav faktor on kooli õppekeel ja veidi vähem mõjutavad regioon ning sugu. Kõikides gruppides on infoallikate järjestus sama, kuid erineb infoallikate olulisus infoallikana. Vene õppekeelega koolide õpilased saavad rohkem infot vanematelt (61% vastanutest saab infot „sageli” või „alati”, eesti koolide puhul vaid 42%), osalevad rohkem üritustel (36%, ja eesti koolides vaid 20%) ning suhtlevad enam sõpradega Euroopa Liidu teemadel (sõbrad infoallikana sageli või alati 31% vastanutest, eesti kooli õpilastest vaid 16%). Lisaks peavad vene õppekeelega koolide õpilased enda jaoks olulisemaks kooli ja teisi täiskasvanuid, mõlemad 10% enam kui eesti koolide õpilased. Üldiselt hindavad vene õppekeelega koolide õpilased kõiki infoallikaid enda jaoks olulisemaks kui eesti õppekeelega koolide õpilased.

Regioon mõjutab vaid üritusi infoallikana. Ida-Virumaa õpilased (36%) osalevad enam üritustel kui Harjumaa (20%) õpilased. Harjumaa õpilastest ei saa üritustelt infot mitte kunagi 34% õpilastest. Euroopa Liidu kohta ei saa 34% Ida-Virumaa õpilastest mitte kunagi infot sõpradelt ja teistelt täiskasvanutelt, Harjumaal on sama näitaja mõlema infoallika osas 23%.

Sugu mõjutab kõige tugevamalt kooli ja õpetajaid ning teisi täiskasvanuid infoallikana. Mõlemad on tüdrukutele olulisemad infoallikad, vastavalt 56% (poistel 39%) ja 35% (poistel 15%).

Lisaks paluti küsimustiku viimases küsimuses hinnata uuesti infoallikaid, kuid eelistatuse seisukohast. Selles küsimuses olid välja jäetud lähedased kui infoallikad ja küsiti vaid erinevate institutsioonide poolt loodavate infoallikate kohta, sh. koolitunnid, raamatud, väikestrukisid, meedia, internet ja üritused. Infoallikate eelistusi mõjutavad faktorid on kõige enam sugu ja õppekeel. Regionaalselt on erinevus ainult interneti eelistamises, kus Harjumaa õpilastest eelistaksid internetist infot saada 80% õpilastest ja Ida-Virumaal 71%. Kõige suuremad erinevused esinevad poiste ja tüdrukute eelistuste vahel. Kõiki infoallikaid hindavad kõrgemalt tüdrukud. Kõige vähem erineb poiste ja tüdrukute interneti kui infoallika eelistus. Õppekeeles osas esinesid suurimad erinevused koolitundide ja raamatute eelistuses. Kui eesti koolide õpilastest soovib Euroopa Liidu kohta koolitundides informatsiooni saada 70% õpilastest, siis sama näitaja vene kooli õpilaste hulgas on vaid 46%, millest võib järeldada, et vene koolide õpilased soovivad, et Euroopa Liitu kooliprogrammis pigem ei käsitletak. Selle põhjus võib olla, et vene koolides käsitletakse Euroopa Liidu teemat vähem ja neil puudub vastav kogemus.

Võrreldes praeguseid ja eelistatud infoallikaid leiti, et õpilased soovivad praegusest enam infot saada üritustel ja mõnevõrra koolitundides, teiste infoallikate vahel olid erinevused väiksemad. Olemasolevaid infoallikaid hindavad vene õppekeele koolide õpilased kõrgemalt, kui eesti koolide õpilased, kuid eelistatud infoallikaid hindavad eestlastest madalamalt. (vt. joonis 11)

JOONIS 11. Olemasolevate ja eelistatud Euroopa Liidu kohta saadavate infoallikate võrdlus (1-mitte kunagi, ... 4 - alati) keskmised.

3.5. Arutelu

Antud uurimuse eesmärgid olid uurida õpilaste arusaamasid Euroopa Liidust ja kuidas neid arusaamasid mõjutab õppekeel, regioon ja sugu. Arusaamadele lisaks uuriti, millised infoallikad on õpilastele kõige olulisemad ja millistest allikatest nad sooviksid kõige enam informatsiooni saada.

Käesolev uurimus on asetatud sotsiaalsete representatsioonide teooria raamistikku. Uurimusega sooviti esmakordselt Eestis rakendada Euroopa Liidu-temaatika uurimisel antud teooriat. See tähendab, et uurimuse käigus uuriti õpilaste sotsiaalseid arusaamasid ja nende sõltumist sotsiaalsest grupist, antud uurimuses vaadeldi arusaamade erinevusi lähtuvalt õppekeelest, regioonist ja soost. Uurimuse tulemusena leiti, et sotsiaalsed grupid mõjutavad arusaamasid väga oluliselt. Selles uurimuses vaadeldud sotsiaalsetest faktoritest osutus olulisimaks õppekeel. Teiste tulemuste seast võib välja tuua suurimad õppekeele-põhiste gruppide erinevused küsimustes, mis puudutasid reisikogemust, teadmisi Eesti osalemisest Euroopa Liidus ja enese määratlemist eurooplasena. Reisimas on käinud oluliselt rohkem eesti õpilasi ja nagu võis eeldada oli enam levinud reisi sihtkoht Soome. Selgus, et Soome, vaatamata oma lähedusele ei ole vene elanikkonna hulgas populaarne reisi sihtkoht. Kui eesti õpilastest oli Soomes käinud 61% õpilastest, siis vene õpilastest vaid 17%. Selle põhjus võib olla traditsiooni puudumine, kuid arvestades, et keskmiselt reisivad nii eesti kui vene õpilased palju, siis vajaks rohkem uurimist, miks Soome, vaatamata oma soodsusele ja lähedusele ei ole vene elanikkonna hulgas populaarne sihtriik. Enamus vene koolide õpilastest ei osanud mainida ühtegi Euroopa Liiduga seostuvat Eesti poliitikut, mis võib tähendada, et informatsioon Eesti osalemisest Euroopa Liidus ei jõua vene õpilasteni. Kuigi enamus vastanud vene koolide õpilastest pidasid end Euroopa Liidust huvitatuteks, siis võib see tähendada pigem üldist või võimalustest lähtuvat huvi kui Eesti liikmelisusega seotud huvi. Kolmas suur erinevus leiti enda määratlemisel eurooplasena. Valdav osa eesti

koolide õpilastest peab end eurooplaseks, kuid samal arvamusel on vaid pisut üle poole vene koolide õpilastest.

Uurimuse üldise tulemusena leiti, et 11. klassi õpilased on Euroopa Liidust huvitatud ja nende arusaamad Euroopa Liidust on pigem positiivsed. Analüüsis leiti seos reisikogemuse ja õpilaste huvitatuse vahel ehk reisinud õpilased olid Euroopa Liidust pigem huvitatud. Seda seost võib seletada üldise rahvusvahelise kogemuse olemasoluga ehk teise riigi küllastamine on tekitanud huvi oma koduriigi piiridest kaugemale ulatava maailma vastu ja see ei pruugi tähendada otsest suuremat huvi Euroopa Liidu kui sellise vastu. Uurimuses vaadeldi uuritud õpilasi tervikuna ja lisaks võrreldi õpilasgruppe kooli õppekeele, soo ja regiooni alusel. Kõikides uuritud punktides mõjutasid kõik sotsiaalsed faktorid uurimuse tulemusi, kuid kõige enam mõjutas tulemusi kooli õppekeel, mis enamasti juhtudel ühtis ka õpilase emakeelega. Vastupidiselt autori ootustele vastasid õpilased küsimustikule meeleldi. Vastumeelsemat suhtumist kogeti vene õpilaste hulgas, kellelt saadi tagasi rohkem rikutud ankeete ja lisaks oli mitmele ankeedile lisatud kommentaare. Näiteks olid ankeetidele kirjutatud kommentaarid „see küsimustik ajab mind iiveldama” ja olulisimate liikmesriikide küsimuse juures oli Eesti riigi nimele lisatud kommentaar „Великая Эстонская Республика” (e.k. Suur Eesti Vabariik) ja teised kommentaarid. Selliseid kommentaare võivad põhjustada pingelised rahvussuhted või ka vene õppekeelega õpilaste suhtumine Eestisse ja ka Euroopa Liitu.

Uurides õpilaste arusaamasid Euroopa Liidust võib kokkuvõtlikult väita, et õpilastel on Euroopa Liidust pigem positiivne kuvand. Õpilased kirjeldasid Euroopa Liitu kui kaasaegset, demokraatlikku, kasulikku, turvalist ja keerulist nähtust. Õppekeele ja soopõhiselt erinesid oluliselt Euroopa Liitu kirjeldavad märksõnad, millest enim erinesid õpilaste arusaamad Euroopa Liidu kui liikmesriigi globaalse konteksti, demokraatlikkuse ja välisjulgeoleku mõjutajana. Valdav osa eesti koolide õpilastest näeb Euroopa Liitu kui keha, mis on tugevdanud Eesti rolli maailmas ja lisaks pakub see Eesti riigile kaitset rahvusvaheliste ohtude eest. Eesti õpilased pidasid oluliseks ka punkti, et Euroopa Liitu kuulumine on kinnitus, et Eesti on moodne, demokraatlik ja

inimõiguseid kaitsev riik. Neid punkte aga ei pea vene koolide õpilased Euroopa Liiduga seoses üldse oluliseks või peavad vähe oluliseks. Selleks võib olla mitu seletust. Kuigi teises peatükis tutvustatud uuringus leiti, et noored mitte-eestlased ei seosta end Venemaa venelastega, siis käeoleva küsimuse kontekstis võib Venemaa olla neile oluline, mis pakub neile võimaluse tunda end osana võimsast riigist maailma kontekstis ja sellega võrdluses ei pea nad Eestit või Euroopat võrdväärseks. Teine põhjendus võib olla vene õpilaste madal teadlikkus Euroopa Liidust ja sellest mitte huvitumine. Samuti ei seosta vene õpilased Euroopa Liitu kuulumist demokraatia või inimõigustega, kuna tõenäoliselt puutuvad nad oma igapäevases elus enam kokku enda või oma lähedaste kodanikuõiguste piiratusega ja nad on kogenud, et Euroopa Liitu kuulumine ei ole mitte-eestlaste kogukonna olukorda Eestis oluliselt mõjutanud. Uuringu tulemusena võib öelda, et õpilased üldiselt ei tähtsusta solidaarsusprintsipi, seda võib järeltada suurest õpilaste hulgast, kes arvasid, et Eesti peaks piirama teiste Euroopa riikide tööliste tulemist Eestisse, kuigi ise väljendasid soovi minna teistesse riikidesse; paljud õpilased, eelkõige poisid ja vene õpilased, arvasid, et Euroopa Liit ei peaks enam laienema ja lisaks suhtusid õpilased leigelt Eesti osalemisse maailma vaesemate riikide toetamisel.

Erinevates hinnangutes esinesid kõige suuremad erinevused enda eurooplasena määramise puhul. Selles küsimuses erines tulemus kõikides võrreldud sotsiaalsete faktorite kategooriates. Vene õpilased, poisid ja Ida-Virumaa õpilased määrasid end oluliselt vähem eurooplasena, kui Eesti õpilased, tüdrukud ja Harjumaa õpilased. Kõige suurem oli erinevus siiski õppekeele alusel. 87% eesti koolide õpilastest peab end eurooplaseks ja selle väitega oli täiesti nõus 46% vastanutest. Vene koolide õpilastest peab end eurooplaseks aga ainult 56% õpilastest ja väitega oli täiesti nõus ainult 12 % õpilastest.

Lisaks Euroopa Liidu kirjeldamisele ja märksõnade hindamisele uuriti ka õpilaste teadmisi Euroopa Liidust. Õpilaste teadmisi liikmesriikidest võib pidada väga heaks, kuid uuritud õpilaste gruppide vahel esinesid väga suured erinevused Euroopa Liiduga seotud Eesti poliitikute nimetamises. Selle küsimusega uuriti õpilaste teadlikkust Eesti osalemisest Euroopa Liidus. Sellele küsimusele ei vastanud 60% kõikidest vene koolide õpilastest, eesti koolides jättis küsimusele vastamata 15% õpilastest. Küsimuse eesmärk

oli teada saada kui palju ja kas õpilased teavad ning seostavad Eesti poliitikuid, kes esindavad Eestit Euroopa Liidu institutsioonide juures. Eesti õpilased mainisid kõige enam Euroopa Komisjoni Eesti volinikku Siim Kallast, keda nimetas 105 õpilast, temale järgnevad olulised poliitikud olid pigem Eesti tipp-poliitikud ja ministrid. Vähemal määral nimetati ka kõiki Eesti Euroopa Parlamendi saadikuid (kõiki kokku 48 korral). Vene õpilased mainisid Euroopa Liidu institutsioonide juures töötavaid Eesti poliitikuid üldse kokku 6 korral, neist 5 korda Siim Kallast ja üks õpilane nimetas ka Katrin Saksi. Vene õpilased nimetasid pigem peaministrit, presidenti, Edgar Savisaart ja kohaliku tasandi poliitikuid. Peaaegu kõikides vene koolide klassides esitasid õpilased küsimuse Eesti presidendi nime kohta. Sellest võib järeldada, et kuigi vene õpilased on suures osas Euroopa Liidust huvitatud, siis see on pigem üldine või isiklik huvi, kuid nad ei seosta Euroopa Liitu nii otseselt Eesti riigiga. Samuti näitab leid, et vene õpilasteni ei jõua praktiline ja päevakajaline info Eesti riigi osalemisest Euroopa Liidus.

Õpilaste huvitatust Euroopa Liidust kinnitas ka õpilaste soov saada Euroopa Liidu kohta infot erinevatest allikatest. Kõige olulisemaid infoallikaid (meedia, internet) hindasid õpilased väga kõrgelt, mis näitab suurt konsensust uuritud gruppide siseselt. Eesti õpilased eelistavad saada infot enam erinevatest materjalidest kui vene õpilased, millest võib järeldada, et vene õpilased soovivad Euroopa Liidu kohta vähem infot saada või eelistavad seda saada teistelt inimestelt, mitte materjalidest. See kinnitab ka töö teises peatükis tutvustatud Eesti elanike meediatarbimise leide, et vene noored veedavad eesti noortega võrreldes rohkem aega koos teiste inimestega, mis tähendab, et neil tekib ka rohkem arutelusid erinevatel teemadel. Eesti õpilased soovivad koolis Euroopa Liidu kohta infot saada oluliselt enam kui vene koolide õpilased. See võib tuleneda õpilaste suuremast huvist Euroopa Liidu vastu ja juba omandatud positiivsest kogemusest Euroopa Liidu käsitlemisel koolitunnis.

Käesolevas uurimuses identifitseeriti kuus kõige enam Euroopa Liiduga seostatud märksõna ja kategooriat: identiteet, suhtlemine, majandus, oht, turvalisus ja kasu inimestele. Need on üldised kategooria nimetused, mis ei ole esitatud tähtsuse

järjekorras ega ka positiivsuse või negatiivsuse järgi. Identiteedi ja suhtlemisega mõeldakse, nii isiklikku kui riikliku tasandi referentsi. Kõige konsensuslikum oli kõikide gruppide arvamus Euroopa Liidu seostes majanduse, isikliku rahvusvahelise suhtlemise võimaluse ja inimestele kasulikkuse osas. See kinnitab samuti teises peatükis tutvustatud uuringu leidu, kus Eesti elanikud seostavad Euroopa Liitu kõige enam majandusvaldkonnaga, mis võib tuleneda selle käsitlemise viisist Eesti meedias ja erinevates materjalides, ning isiklike võimalustega. Teiste märksõnade puhul mõjutasid arusaamasid rohkem erinevad sotsiaalsed faktorid. Näiteks seostavad poisid Euroopa Liitu enam ohuga ja tüdrukud näevad selles just turvalisuse elementi. Lähtuvalt sotsiaalsete representatsioonide teooriast, mille kohaselt omandavad inimesed uusi teadmisi suhestatuna varasemate teadmistega, on Euroopa Liidu-alase teabe korraldamisel soovitatav aluseks võtta uurimuses tuvastatud märksõnad, kuid oluline on silmas pidada nende tähendust iga sotsiaalse grupi seisukohast eraldi.

Uurimuse üks eesmärk oli rakendada esmakordselt Eestis sotsiaalsete representatsioonide teooriat Euroopa Liidu-alases uurimuses. Uurimuse tulemusena tõestati sotsiaalsete representatsioonide teooria eeldus, et inimeste teadmised on sotsiaalsed ja sõltuvad gruppidest, kuhu nad kuuluvad. Selles uurimuses vaadeldi kolme sotsiaalse faktori mõju õpilaste arusaamadele Euroopa Liidust. Faktorid olid õppekeel, regioon ja sugu. Peaaegu kõigis uuritud punktides leiti erinevate noorte gruppide vahel väga ulatuslikke erinevusi. Näiteks on eesti õpilased võrreldes vene õpilastega Euroopa Liidu suhtes positiivsemalt meelestatud ja nad seostavad Euroopa Liitu nii enda identiteedi ja heaolu kui riigi identiteedi heaoluga. Samas vene õpilased väärtustavad Euroopa Liitu pigem isikliku heaolu seisukohast ja vähem oma identiteedi või Euroopa Liidu globaalsema ja ideoloogilisema kontekstiga. Regionaalselt näevad Harjumaa õpilased Euroopa Liidust rohkem kasu just eelkõige turvalisuse tagajana. Võrreldes poisse ja tüdrukuid saab järeldada, et tüdrukud on Euroopa Liidu suhtes positiivsemalt meelestatud ja nad hindavad Euroopa Liitu ohutuma ning kasulikumana. Näiteks arvavad erinevalt tüdrukutest suur hulk poisse, et Euroopa Liit on vähendanud Eesti iseseisvust ja et Euroopa Liit ei paku Eestile rahvusvahelise ohu korral kaitset. Poiste hinnanguid võib mõjutada nende ratsionaalsem ja kriitilisem lähenemine temaatikale.

Antud uurimuses ei ole võimalik järeldada, kas poiste ja tüdrukute arvamuste erinevus tuleneb nende teadlikkuse erinevusest või on tegemist lihtsalt suhtumisega. Tervikuna saab järeldada, et eesti õpilaste hinnangud Euroopa Liidule olid oluliselt kõrgemad kui vene õpilaste puhul ja see näitab eesti õpilaste hulgas kõrgemat arusaamade konsensuslikkust. Vene õpilaste madalamad hinnangud võivad tuleneda informatsiooni kättesaadavuse vähesusest ehk nendeni jõuab tõenäoliselt kõige enam informatsiooni isiklike võimaluste kohta ja vähem Eesti osalemise kohta Euroopa Liidus või Euroopa Liidu kui terviku kohta. Käesolevas uurimuses uuriti küll õpilaste olemasolevaid ja eelistatud infoallikaid, kuid ei uuritud nende sisu. Ehk kui kõik õpilasgrupid peavad kõige olulisemateks infoallikateks meediat ja internetti, siis vajab täpsemat uurimist, mida õpilased meediaks ja internetiks peavad. Võttes eelduseks teises peatükis käsitletud meediatarbimise uuringuid, et vene noored ei kasuta Eesti meediat, siis millistest meediaallikatest ja millise sisuga informatsiooni nad meediast Euroopa Liidu kohta saavad. Samuti tuginedes teises peatükis tehtud veebilehtede analüüsile, et vene keeles puudub Euroopa Liidu kohta lihtsalt esitatud informatsioon, siis oleks vaja lisaks uurida, millisel kujul nii eesti kui vene koolide õpilased internetist Euroopa Liidu kohta informatsiooni saavad. Näiteks võivad selleks olla uudised, foorumid, konkreetseid veebilehed või ka veebi-põhised suhtlusprogrammid. Sarnaselt interneti ja meediaga oleks vaja põhjalikumalt uurida Euroopa Liidu käsitlemist koolides. Kuigi lähtuvalt uuritud õpikutest ja ainekavast võiks arvata, et teemat käsitletakse, siis oleks vaja lisaks uurida Euroopa Liidu temaatika käsitlemist õpetajate ja õpilaste hulgas. Käesoleva uurimuse raames ei uuritud, milliseid õpikuid uuritud koolides kasutati või kui palju õpetajad reaalselt Euroopa Liidu temaatikat koolis käsitlevad.

Antud uurimuse tulemusena leiti, et sotsiaalsete representatsioonide teooria on sobiv raamistik erinevate sotsiaalsete gruppide arusaamade uurimiseks Euroopa Liidu või muudel teemadel. Antud uurimus oli pilootuuring, millega sooviti leida sotsiaalsete gruppide arusaamade erinevuste olemasolu ja nende ulatus. Kuigi uurimustulemuste baasil ei püüta teha kogu Eesti õpilaskonda hõlmavaid järeldusi saavad Euroopa Liidu-alase teavitamisega tegelevad asutused teha oma järeldusi milliseid teemasid erinevatele uuritud sihtgruppidele pakkuda, võttes aluseks sotsiaalsete representatsioonide teooria

põhimõtte, et uued teadmised seostatakse juba olemasolevate teadmiste ja arusaamadega. Jätku-uurimusena peab autor vajalikuks sarnase kordusuuringu läbi viimist, et kontrollida saadud tulemusi ja nende paika pidavust, kuid veelgi olulisem on edasi uurida antud uuringus käsitletud temaatikat, selleks et lisaks sotsiaalsete gruppide erinevustele pöörata enam tähelepanu nende arusaamade tekkemehhanismidele ja neid mõjutavatele teguritele. Selleks oleks vaja uurida Euroopa Liidu käsitlemist kooli kontekstis, sh. õpetajaid ja põhjalikumalt õpilasi ning võrrelda õpetamise sisu erinevusi eesti ja vene õppekeelega koolide vahel, õpilaste vanemate arusaamasid Euroopa Liidust ja läbi viia kontentanalüüs Euroopa Liidu kajastamisest eesti ja vene õpilaste poolt kasutatavas meedias, sh internetis. Samuti on soovitatav antud uurimuse tulemuste rakendamiseks viia õpilaste hulgas läbi sarnase sisuga, kuid erinevate meetoditega uuring.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö käsitleb noorte inimeste arusaamasid Euroopa Liidust tänapäeva Eestis. Magistritöö raames viidi läbi empiiriline uurimustöö, milles uuriti 14 Harjumaa ja Ida-Virumaa eesti ja vene õppekeelega gümnaasiumi 11. klassi õpilaste sotsiaalseid arusaamasid Euroopa Liidust. Uurimus põhineb sotsiaalsete representatsioonide teooriale, mille kohaselt inimesed omandavad uusi ja võõraid teadmiseid sotsiaalses kontekstis, see tähendab suheldes teiste inimestega. Kuna inimesed kuuluvad erinevatesse sotsiaalsetesse gruppidesse, mis kõik mõjutavad konkreetse inimesi arusaamasid, siis sellest tulenevalt on inimeste arusaamad neid ümbritsevatest objektidest ka erinevad. Sotsiaalsete representatsioonide teooria uurib kuidas inimesed omastavad ja hakkavad mõistma võõraid ning uusi teadmiseid. Lisaks uuringu teoreetilisele raamistikule käsitleti uurimuse taustsüsteemi loomiseks uuringu sihtgrupi meediatarbimist, varem tehtud uuringuid ja Euroopa Liidu informatsiooni kättesaadavust.

Selle kvantitatiivse uurimuse seisukohast oli uurimisobjekt Euroopa Liit ja uuriti selle esinemist erinevate noorte gruppide arusaamades. Sotsiaalsete representatsioonide teooria seisukohast on Euroopa Liitu puudutav informatsioon mitmete teaduslikele teadmistele omaste tunnustega informatsioon, mida vahendavad erinevad allikad, teiste seas meedia, internet, kool, teavitusorganisatsioonid jne. Samas on Euroopa Liit ka inimeste igapäevaelu puudutav teema, mis on Eesti inimestele üha enam aktuaalseks saanud alles viimase viie aasta jooksul. Sellest võib järeldada, et alguses oli Euroopa Liit võõras teema, mis oli vaja arusaadavaks ja omaseks muuta ehk see oma arusaamades taasesitada. Käesoleva uurimuse sihtgrupp on esimene põlvkond noori, kelle elukeskkond on olnud ainult Eesti vabariik ja kes on saanud teadlikuks nooreks täiskasvanuks juba Euroopa Liidu liikmeks saamise aja jooksul ja selle liikmesriigis elades, mis tähendab, et Euroopa Liit on olnud osa nende reaalsusest kogu nende kasvamise jooksul.

Sotsiaalsete representatsioonide teooria seisukohast uuriti, millised on õpilaste arusaamad Euroopa Liidust, seal hulgas analüüsiti nii nende teadmisi, suhtumist kui

arvamusi ning vaadeldi kuidas need erinesid erinevate sotsiaalsete faktorite nagu näiteks sugu ja õppekeel. Seega võrreldi lisaks õpilasvalimi üldisele uurimisele, noorte gruppe kooli õppekeele, soo ja regiooni alusel.

Uurimuse ülesanded olid välja selgitada õpilaste arusaamad Euroopa Liidust, seal hulgas Euroopa Liitu kirjeldavad märksõnad ja kategooriad; uurida arusaamade erinemist ja sõltumist sotsiaalsest grupist, milleks olid õppekeel, elukoht ja sugu; uurida infoallikaid, kust õpilased omandavad informatsiooni Euroopa Liidu kohta ning testida Eestis esmakordselt sotsiaalsete representatsioonide teooria sobivust Euroopa Liidu-teemalises uurimistöös.

Peamiste uurimustulemustena leiti, et õpilased on Euroopa Liidust huvitatud ja neil on sellest positiivne kuvand. Kõige enam kirjeldasid õpilased Euroopa Liitu sõnadega: kaasaegne, demokraatlik, kasulik, tugev. Kõige suurem konsensus oli sõna „kaasaegne” osas, mis sai peaaegu kõikide õpilaste poolt kõrge hinnangu. Uurides õpilaste arusaamasid Euroopa Liidust identifitseeriti kuus märksõna, mida õpilased kasutasid Euroopa Liidu käsitlemisel kõige tugevamalt: identiteet, suhtlemine, majandus, oht, turvalisus ja kasu inimestele. Kõik need märksõnad omavad tähendust nii üksikisiku kui riigi seisukohast ja on erineva olulisuse ning tähendusega uuritud sotsiaalsetes gruppides. Näiteks seostavad eesti õppekeelele koolide õpilased Euroopa Liitu tugevamalt nii isikliku identiteedi ja oma võimalustega, aga ka riigi identiteedi ja võimalustega maailmas, kuid vene koolide õpilased seostavad Euroopa Liitu pigem isiklike võimalustega ja on vähem teadlikud Euroopa Liidu seotusest Eestiga.

Uurimuse tulemusena kinnitati sotsiaalsete representatsioonide teooria väidet, et inimeste arusaamasid mõjutavad nende sotsiaalsed grupid. Antud uurimuses leiti, et kõik kolm uuritud sotsiaalset faktorit mõjutavad noorte arusaamasid Euroopa Liidust väga olulisel määral. Uurimuses leiti vaid kaks punkti, kus oli konsensuslik arusaam kõikide gruppide lõikes – õpilased soovivad omada sõpru teistes Euroopa riikides ja nad peavad toetust majandusarengule oluliseks Euroopa Liidu liikmelisusest saadud kasuks. Teistes punktides esinesid gruppide vahelised erinevused. Kõige enam erinesid omavahel õppekeele grupid ja veidi vähem soo- ning regiooni-põhised grupid. Sellest

võib järeldada, et sotsiaalsed grupid on väga olulised sotsiaalsete arusaamade mõjutajad.

Lisaks arusaamadele uuriti õpilaste Euroopa Liidu-alase informatsiooni allikaid. Kõige enam saavad õpilased informatsiooni meediast ja internetist ning lähedastest inimestest on olulised infoallikad vanemad ja õpetajad. Kõige vähem saadakse informatsiooni sõpradelt. Õpilaste huvi Euroopa Liidu suhtes kinnitasid ka nende eelistused infoallikate osas. Õpilased soovivad informatsiooni saada samuti meediast ja internetist, kuid võrreldes olemasolevate infoallikatega hindasid nad eelistatavatest infoallikatest kõrgemalt üritusi ja kooli, mis tähendab, et need informatsiooni edastusviisid on hetkel alakasutatud.

KASUTATUD KIRJANDUS

„Euroopa Liit ja Eesti” valikaine ainekava gümnaasiumile

[http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/3/euroliit_ainekava.pdf] 23.11.2007.

„Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.” Elektrooniline Riigi Teataja

[<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12841613>] 20.11.2007

Adler, E. „Avalikkuse teavitamine Euroopa Liidust” Tartu 2005

Anspal, S., Kallas, K. „Vajadus- ja teostatavus vahearuanne. Riikliku

Integratsiooniprogrammi 2008-2013 väljatöötamine” oktoober 2007.

[www.bmi.gv.at/downloadarea/INTI/Estland_Uuringute_Vahearuanne_31102007.pdf]

24.11.2007

Audebrand, L.K. „The Social representation of fair trade in a business student population.” *ISTR Sixth International Conference, Contesting Citizenship and Civil Society in a Divided World*. Toronto, July 11-14, 2004 [<http://atlas-conferences.com/c/a/m/k/93.htm>] 15.10.2007.

Bangerter, A. „Rethinking the relation between science and common sense: A comment on the current state of SR theory.” *Papers on Social Representations*, 1995, Vol. 4 (1), pp 1 – 18. Peers Reviewed Online Journal, <http://www.psr.jku.at/>

Calafat A., Stocco P., Mendes F. “Characteristics and social representation of ecstasy in Europe” *IREFREA Research Institute's Home Page*:

[<http://www.irefrea.org/archivos/sa/ecstasy.pdf>] 30.08.2007.

Capozza, D., Falvo, R., Robusta, E., Orlando, A. „Beliefs about Internet: Methods of Elicitation and Measurement.” *Papers on Social Representations*, 2003, Vol. 12, pp 1.1-1.14. Peers Reviewed Online Journal, <http://www.psr.jku.at/>

Communication From The Commission To The Council, The European Parliament, The Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions On An

Information And Communication Strategy For The European Union, (Brussels, 2.7.2002 COM(2002) 350 final)

Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions „Communicating Europe in Partnership” (Brussels, 3.10.2007; COM(2007) 568 final)

Deaux, K., Philogène, G. *Representations of The Social*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2001

“**Eurobaromeeter 67.2.** Avalik arvamus Euroopa Liidus. Rahvuslik aruanne – Eesti.” Eurobaromeetri uuring. Kevad 2007

Euroopa Parlamendi resolutsioon „Euroopa mõõde koolide õppekavades” P6_TA(2006)0361 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2006-0361+0+DOC+PDF+V0//ET>

„**Euroopa päevik: Sina otsustad!**” infotrükis koolidele; Euroopa Komisjon, Generation Europe Foundation, MTÜ HeadEst. Brüssel, Tallinn 2007

Fjodorov, A. „*XX sajandi ajalugu.*” Avita, 2002

„Eesti noored 2003”, Haridus- ja Teadusministeeriumi uuring, 2003. [<http://hm.ee/index.php?popup=download&id=3955>] 04.11.2007

Howarth, C. „A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory.” *British Journal of Social Psychology*, 2006, vol. 45, pp 65-86

Joffe, H. „Risk: From perception to social representation.” *British Journal of Social Psychology*, 2003, vol. 42, pp 55-73

Jovchelovitch, S. „*Knowledge in Context - Representations, Community and Culture*”. Hove, New York: Routledge, 2007

Kahru, M. „Eksaminandile ajaloo riigieksamist 2007”, Argo: 2007

Kippak, R., Kloren, A., Kulderknup, E., Olenko, K. „Mina ja ühiskond. Ühiskonnaõpetus II kooliastmes”, Tallinn: Koolibri, 2005

Kirch, A. „Eesti ja Euroopa : enne ja pärast Euroopa-referendumit” 2005
www.tlu.ee/konverents/2005esak/teesid/Aksel_Kirch.doc

Kont, A. „Loodusgeograafia põhikoolile 4. osa” Tallinn: Avita, 2004

Конт, А. „Физическая география Учебник для основной школы. II. Эстония и Европа.” Tallinn: Avita, 2006

Koppel, L. „Eksaminandile geograafia riigieksamist 2007”, Argo: 2007

Koppel, L. „Põhikooli lõpetajale geograafia eksamist 2007”, Argo: 2007

Laan, T., Auler M-L. „Ühiskonnaõpetuse töövihik põhikoolile. II osa” Avita 2004

Лаан, Т., Аулер М-Л. „Обществоведение. Рабочая тетрадь для основной школы. II” Avita 2004

Laar, M., Vahtre, L. „Lähiajalugu. II : gümnaasiumile” Tallinn: Avita, 2007

Licata, L. “Representing the future of the European Union: Consequences on national and European identifications.” *Papers on Social Representations*, 2003, vol. 12, pp 5.1-5.22. Peers Reviewed Online Journal, <http://www.psr.jku.at/>

Magioglou, T. „Social Representations of Democracy; Ideal versus Reality. A qualitative study with young people in Greece.” London School of Economics and Political Science, June 21, 2003
[http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/Magioglou.pdf] 4.05.2007

Maripuu, E., Oja, M. „Inimene ja ühiskond. Ühiskonnaõpetuse õppematerjal.” 2006

Марипуу Е., Оя, М. „Человек и общество. Учебный материал по обществоведению.” 2006

Morant, N. “Social representations and professional knowledge: The representation of mental illness among mental health practitioners.” *British Journal of Social Psychology*, 2006, vol. 45, pp 817-838

Moscovici, S. „Foreword”. In Herzlich, C. „*Health and illness: a social psychological analysis.*” London : Academic Press. 1973

Moscovici, S. „*Social representations: Explorations in social psychology.*” Washington Square, NY : New York University Press, 2001

Olenko, K., Toots, A. „*Ühiskonnaõpetus. Gümnaasiumiõpik.*” Tallinn: Koolibri, 2005

Оленко, К., Тоотс, А. „*Обществоведение. Учебник для гимназии.*” Tallinn: Koolibri, 2005

Rajur, A., Tannberg, T. „*Eesti ajalugu II*” Tallinn: Avita 2006

Palk, P. „*Euroopa ühendamise lugu.*” Tallinn, Argo 2003

Percheron, A. „Au miroir grossissant de la jeunesse.” *Autrement, série mutations*, 1991, vol. 122, pp 30-42. Viidatud: Magioglou, T. „*Social Representations of Democracy; Ideal versus Reality. A qualitative study with young people in Greece.*” London School of Economics and Political Science, June 21, 2003. [http://www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/Magioglou.pdf] 4.05.2007 vahendusel

Pihlak, L-K., Tõnisson, A. „*Geograafia põhikoolile. Eesti ja Euroopa.*” Tallinn: Koolibri, 2005

Pihlak, L-K., Tõnisson, A. „*География для основной школы. Эстония и Европа. II*” Tallinn: Koolibri, 2006

Raudla, H. „*Kodaniku raamat*”, ERP-ED, Euroopa Parlamendi saadiku Tunni Kelami büroo, 2007

Raudla, H., Vahtre, L. „*Ühiskonnaõpetus põhikoolile II osa*”, Avita 2004

Раудла, Х., Вахтре, Л. „*Обществоведение. Учебник для основной школы. II*”, Avita 2003

Riigikantselei „Euroopa Liidu seire. Detsember 2006”

<http://www.riigikantselei.ee/?id=372>

Riigikantselei „Euroopa Liidu seire. Mai 2006” [<http://www.riigikantselei.ee/?id=372>]

30.08.2007

Riigikantselei Euroopa-kodulehekülg [<http://www.riigikantselei.ee/euroopa>]

15.10.2007

Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Riigieksamite statistika 2007

[<http://www.ekk.edu.ee/kiirelt-leitav/statistika/riigieksamite-statistika-2007>] 23.11.2007

Rutland, A. „Social Representations of Europe amongst 10-16 year old British Children.” *Papers on Social Representations*, 1998, Vol. 7 (1-2), pp 61-76, Peers Reviewed Online Journal, <http://www.psr.jku.at/>

Rämmer, A. „Kuidas seletada üldlevinud arusaamade kujunemist.” *Akadeemia* 1997, number 12; 2582-2620

Tallinna Linnakantselei „Rahvussuhted ja integratsiooni perspektiivid Eestis” Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, september 2007

T-kit käsiraamat „*Euroopa kodanikuks olemine. Loomisel... Kodanik, noored ja Euroopa.*” Euroopa Noored Eesti Büroo, Haridus- ja Teadusministeerium, eesti keeles 2005. [http://roheline.noored.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=4406/T-Kit_07_Euroopa_kodanikuks_olemine.pdf] 20.11.2007

„Uuringu integratsiooni monitooring 2005 aruanne”, TLÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, 2005 [http://www.meis.ee/pictures/terve_aruanne.pdf]
04.11.2007

TNS Emor „E-seire kevad 2007” [<http://www.emor.ee/arhiiv.html?id=1778>]
20.11.2007

Toots, A. „*Ühiskonnaõpetus. 9. klassi õpik.*” Tallinn: Koolibri, 2007

Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. „Noorte kodaniku kultuur muutuvus ühiskonnas” Tallinn: 2006 [http://www.oef.org.ee/_repository/File/raport%20IEA.2006.pdf]
25.11.2007

Uuring “Eesti noored teel Euroopa Liitu”, Eesti Noorsoo Instituut, 2003.
[<http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=3959>] 04.11.2007

Wagner W, Duveen G, Farr R, Jovchelovitch S. „Theory and Method of Social Representations”; *Asian Journal of Social Psychology*, 1999, vol. 2, pp. 95-125

Wagner, W., Hayes, N. „*Everyday Discourse and Common Sense, The Theory of Social Representations.*” Basingstoke (Hampshire); New York: Palgrave Macmillan, 2005

Valitsuse kommunikatsioonibüroo põhimäärus, kinnitatud riigisekretäri 29.05.2007.a. käskkirjaga nr 43 [<http://www.riigikantselei.ee/?id=2721>] 20.11.2007

Varik, M. „*Ühiskonnaõpetus. Ülesannete kogu ühiskonnaõpetetuse riigieksamiks valmistujale.*”; Tallinn: Koolibri, 2006

Vihalemm, P. „Media Use in Estonia. Trends and Patterns.” *Nordicom Review* 2006, 27-1, pp. 17-29

“Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union.” Eurobaromeetri uuring. Veebruar 2007

Lisamaterjal: Intervjuu Tallinna gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse ja ajaloo õpetajaga.

SOCIAL REPRESENTATIONS OF EUROPEAN UNION AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS IN HARJUMAA AND IDA-VIRUMAA

Epp Adler

Summary

Master thesis “Social representations of European Union among high school students in Harjumaa and Ida-Virumaa” studies how 11th grade (16-17-year-old) high school students in Estonian and Russian language high schools understand European Union. The target group was chosen based on two reasons: this age group is the first generation that has lived only in independent Estonia and have become young adults in Estonia that is a member of European Union; 11th grade was chosen because this age group has not yet studied 20th century history and civic studies, thus should have based their knowledge on European Union on other terms. The study does not aim to redefine European Union, but to find out how it is represented in the minds of young people and how these understandings and social representations depend on various social anchors. The social anchors studied in this research are study language in school, gender and region.

The study is based on social representations theory which is a social psychological theory that is widely used in Europe to study various fields of interest and problematic areas, where already used measures and solutions have not succeeded and there has raised a need to study closer the target groups that face the issues. Among other fields the theory has been used to study democracy, mental illness, AIDS, use of drugs, gender roles, European Union, internet etc. The theory is based on the assumption that people live in the world of social groups and social objects, and that their knowledge is also created socially as a result of communication. All people are part of various groups that influence their social representations. Thus the theory studies how new and strange knowledge, including theoretical and scientific knowledge is acquired by lay people and how it is transformed into lay knowledge in the process of communication.

In the framework of the master studies an empirical quantitative research was conducted. Questionnaire was used as a method for gathering information and 362

students from 14 high schools in two Estonian counties were studied. The conducted research was a pilot study to test the new theoretical framework in Estonian context. The study does not enable to make generalized assumptions about all 16-17-year-old young people in Estonia.

The general aim of the research was to study the social representations of European Union among 11th grade Estonian and Russian students. Four objectives were set for carrying out the research: to study which keywords and characteristics define and create understanding about European Union and how social anchors like study language in school, gender and region influence the social representations of European Union among young people; to find out which sources of information and reference groups are most preferable sources of information about European Union for students and to test the theory of social representations in the research of European Union in Estonia.

The main results of the study were that young people are very interested and in favor of European Union. They characterize European Union most strongly with words like modern”, “democratic”, “useful” and “strong” and most negative characteristics are that it is complicated and strange or not well-known. Students get information about European Union mostly from media and internet, and the most important reference groups are parents and teachers. Students would like to get more information from events and in school.

One of the main results of the study was that social groups influence the social representations of young people very strongly. Among the three studied social anchors the most influential was the language factor, gender and region influenced to somewhat smaller extent. There were only two aspects where the opinions of all groups were consensual: all groups agreed that they would like to have friends in other European countries and that European Union has been beneficial to Estonia and its economic growth.

In the study of what defines European Union to young people, six keywords were identified that are all strongly important for young people; some more negatively and others more positively. The keywords are: identity, communication, economics, threat,

security and benefit to people. All of these keywords have a meaning from personal and state point of view and importance varies among studied social groups. For example students of Estonian schools associate European Union strongly with their personal identity, future wellbeing and possibilities but also with the identity and security of the state. On the other hand students of Russian schools associate European Union mainly only with their personal possibilities and wellbeing, and they are less aware of Estonian membership in the European Union. Also boys consider European Union more with threat to Estonian independence, and girls on the other hand connect the Union more with security and safety.

LISA 1

Lugupeetud õpilane!

Palume Sul täita käesoleva küsimustiku, mis viiakse läbi seoses magistritööga, milles uuritakse noorte arvamusi Euroopa Liidust. Küsimustik on anonüümne, andmeid kasutatakse vaid statistiliselt üldistatud kujul töö eesmärkidel. Palume Sul iga küsimuse hoolikalt läbi lugeda ja sobiva vastuse märkida risti või ringiga.

Aitäh koostöö eest ja head vastamist!

KÜSIMUSTIK

1. Kas Euroopa Liit ja sellega seonduv pakub Sulle huvi?

Jah, väga Jah, mõningal määral Mitte eriti Ei huvita üldse

2. Kui palju on Sinu lähedased Euroopa Liidust huvitatud?

	Väga huvitatud	Üsna huvitatud	Vähe huvitatud	Ei ole üldse huvitatud	Ei oska öelda
Sõbrad	1	2	3	4	9
Vanemad	1	2	3	4	9
Õpetajad	1	2	3	4	9
Klassikaaslased	1	2	3	4	9

3. Kas Sinu informeeritus Euroopa Liidust on võrreldes sõpradega:

Kindlasti väiksem Pigem väiksem Pigem suurem Kindlasti suurem Ei oska öelda

4. Palun iseloomusta Euroopa Liitu järgmiste sõnapaaridega (märgi skaalal sobiv vastus ringiga):

MEELDIV	*	*	*	*	*	*	EBAMEELDIV
KÜLM	*	*	*	*	*	*	SOE
KEERULINE	*	*	*	*	*	*	LIHTNE
HUVITAV	*	*	*	*	*	*	IGAV
ARUSAAMATU	*	*	*	*	*	*	MÕISTETAV
VANAMOODNE	*	*	*	*	*	*	KAASAEGNE
VÕÕRAS	*	*	*	*	*	*	KODUNE
TUGEV	*	*	*	*	*	*	NÕRK
DEMOKRAATLIK	*	*	*	*	*	*	AUTORITAARNE
OHTLIK	*	*	*	*	*	*	TURVALINE
KASULIK	*	*	*	*	*	*	KASUTU

5. Milliseid eeliseid annab Eestile Euroopa Liitu kuulumine?

	Ei ole oluline	Vähe oluline	Üsna oluline	Väga oluline
a. Tugevam roll maailmas	1	2	3	4

b.	Majandus areneb kiiremini	1	2	3	4
c.	Suurem turg Eesti ettevõtjate kaupadele	1	2	3	4
d.	Kaitse vaenuliku riigi kallaletungi eest	1	2	3	4
e.	Inimestel on parem elu – kõrgem palk, rohkem võimalusi õppimiseks, reisimiseks ja töötamiseks	1	2	3	4
f.	Meie loodus ja keskkond on paremini kaitstud	1	2	3	4
g.	Parem ja rohkem koostööd teiste riikidega	1	2	3	4
h.	Tugevam inimõiguste kaitse Eestis	1	2	3	4

6. Kust Sa saad infot Euroopa Liidu kohta?

	Jah alati	Sageli	Harva	Mitte kunagi
a. Vanematelt	1	2	3	4
b. Sõpradelt	1	2	3	4
c. Meediast – tele, raadio, ajalehed	1	2	3	4
d. Koolist ja õpetajatelt	1	2	3	4
e. Naabritelt, sugulastelt või teistelt täiskasvanud inimestelt	1	2	3	4
f. Internetist (sh kodulehed, foorumid, jututoad, blogid jt.)	1	2	3	4
g. Euroopa Liitu tutvustavatest trükimaterjalidest (raamatud, flaierid, voldikud, Euroopa päevik, õpikud, jt.)	1	2	3	4
h. Erinevatelt Euroopa Liitu tutvustavatel üritustel	1	2	3	4

7. Palun loe järgmised väited ja märgi igal real, kuidas sellega nõustud (Euroopa Liit = EL)

	Üldse ei nõustu	Eriti ei nõustu	Pigem ei nõustu	Pigem nõus	Üsna nõus	Täiesti nõus
a. Eesti ei ole ELi kuulumisest kasu saanud.	1	2	3	4	5	6
b. Ma olen europlane.	1	2	3	4	5	6
c. Kuigi piirid on avatud ja võimalusi on palju, ei soovi ma oma edaspidises elus õppida ega töötada ELis.	1	2	3	4	5	6
d. Eesti peaks piirama teiste EL riikide töötajate tulemist Eestisse tööle.	1	2	3	4	5	6
e. Ma soovin, et mul oleks sõpru teistest Euroopa riikidest.	1	2	3	4	5	6
f. EL ei puuduta tavalisi inimesi ja selle vastu ei pea huvi tundma.	1	2	3	4	5	6
g. Kuulumine ELi on vähendanud Eesti iseseisvust.	1	2	3	4	5	6
h. ELi kuulumine näitab, et Eesti on demokraatlik ja inimõiguseid kaitsev riik.	1	2	3	4	5	6
i. ELi kuulumine ohustab Eesti kultuuri, keelt ja kombeid.	1	2	3	4	5	6
j. Tänu ELile on Euroopa riigid maailmas tugevamad ja edukamad.	1	2	3	4	5	6
k. EL aitab Euroopas ära hoida riikidevahelised konfliktid ja isegi sõjad.	1	2	3	4	5	6
l. EL peaks ka tulevikus laienema ja võtma vastu uusi liikmesriike.	1	2	3	4	5	6

m. Ma arvan, et Eesti kuulumine ELi ei mõjuta minu käekäiku oma tulevases elus.	1	2	3	4	5	6
n. Kuigi see on kallis, peaks Eesti aktiivselt osalema koos teiste EL riikidega vaesemate maailma riikide toetamisel.	1	2	3	4	5	6
o. Kõiki Euroopa kultuure, sh Eestit ohustab liigne inglise keele levik.	1	2	3	4	5	6

8. Nimeta kuni 3 Eesti poliitikut, kes Sulle seonduvad Euroopa Liiduga?

.....

9. Nimeta 3 Sinu arvates tähtsaimat Euroopa Liidu liikmesriiki (tähtsuse järjekorras)

1. 2. 3.

10. Millistest allikatest saadav info Euroopa Liidu kohta võiks olla Sulle huvitav?

	Jah väga	Võib ka see	Pigem mitte	Kindlasti mitte
Koolitunnid	1	2	3	4
Raamatud, õpikud, Euroopa päevik	1	2	3	4
Flaierid, bukletid	1	2	3	4
Meedia (ajalehed, ajakirjad, TV, raadio)	1	2	3	4
Internet (kodulehed, portaalid, foorumid, veebimängud)	1	2	3	4
Üritused – infopäevad, seminarid, koolitused jms.	1	2	3	4

ANDMED SINU KOHTA:

Sugu

M N

Kui vana Sa oled:

15 16 17 18 MUU

Sinu emakeel:

EESTI VENE

Kas Sa oled Euroopa riikides reisinud?

JAH EI

Kui jah, siis palun nimeta millistes riikides. Alusta riikidest, kus oled viibinud kõige rohkem.

.....

AITÄH!

LISA 2

Euroopa Liidu-teemalised veebilehed

1. Euroopa Liitu üldiselt tutvustavad veebilehed:

- Euroopa Liidu portaali osa “EL lühidalt” http://europa.eu/abc/index_et.htm - kõik Euroopa Liidu keeled.
- Euroopa Parlamendi Infobüroo leheküljel “101 küsimust ja vastust” <http://www.europarl.eu/?id=84> – eesti keeles.
- Eesti riigi portaal, alalõik „Euroopa Liit” http://www.eesti.ee/est/riik/euroopa_liit/ - eesti ja vene keeles erinev informatsioon, ainult viited ja kontaktandmed.

2. Euroopa Liidu võimalusi tutvustavad veebilehed:

- Euroopa noorteportaal – kokkuvõtte Euroopa ja liikmesriikide võimalustest noortele <http://europa.eu/youth> - kõik Euroopa Liidu keeled.
- Eures Eesti – töövõimalused Euroopas <http://www.eures.ee/> - eesti keeles, vene keeles Eurese lühitutvustus ja põhjalik informatsioon Soome kohta.
- Programm Euroopa Noored – mitte-formaalhariduslikud võimalused Euroopas noortele <http://euroopa.noored.ee> – eesti ja vene keeles.
- Infomaterjal noortele Euroopasse õppima ja tööle minemisest - <http://www.rajaleidja.ee/web/?id=1237> – eesti keeles.
- Euroopa Liidu õppimisvõimaluste portaal Ploteus <http://europa.eu.int/ploteus/portal/home.jsp> - kõik Euroopa Liidu keeled.

3. Euroopa Liidu interaktiivsed õppematerjalid:

- „Euroopa Liit – uued võimalused”, pisut vananenud 2004. aastal loodud õppematerjal <http://www.koolielu.edu.ee/euro/> - eesti keeles.
- Euroopa tuleviku teemaline interaktiivne osalusveeb http://europa.eu/debateeurope/index_et.htm - kõik Euroopa Liidu keeled.

- Euroopa Liidu-teemalised materjalid õpilastele
<http://www.oesel.ee/~taiu/euroopa/> - eesti keeles, palju viiteid inglise keelsetele materjalidele.
- Veebimäng „Reis ümber Euroopa” <http://www.europarl.ee/euroopaviktoriin/> - eesti keeles.
- Atraktiivsed ja lõbusad Euroopa Liidu-teemalised veebimängud
<http://europa.eu/europago/> - laienemiseelse Euroopa Liidu 11 ametlikus keeles.

4. Euroopa Liidu-alase teabe kogumid:

- Euroopa Liidu infokeskuse veeb <http://elik.nlib.ee/> - eesti keeles.
- Riigikantselei Euroopa-materjalide kogum
<http://www.riigikantselei.ee/euroopa> - eesti ja inglise keeles.
- Euroopa Liidu portaal http://europa.eu/index_et.htm - kõik Euroopa Liidu keeled.
- Ajalehe Postimees Euro-leht <http://euro.postimees.ee/> - eesti keeles.
- Euroopa Komisjoni esindus Eestis veebileht <http://www.euroopaliit.ee> – eesti keeles.
- Välisministeeriumi Euroopa Liidu alaleht <http://www.vm.ee/euro/> - eesti ja inglise keeles.

LISA 3

TABEL 1. 10 enim külastatud riiki kooli õppekeele järgi (riiki nimetanud õpilaste hulk)

Eesti õppekeelega koolide õpilased (n=188)		Vene õppekeelega koolide õpilased (n=174)	
Riik	Nimetamise hulk ja määr grupi sees	Riik	Nimetamise hulk ja määr grupi sees
Soome	115 (61%)	Läti	58 (33%)
Läti	90 (48%)	Leedu	35 (20%)
Rootsi	57 (30%)	Saksamaa	29 (17%)
Leedu	54 (29%)	Soome	29 (17%)
Saksamaa	50 (27%)	Poola	26 (15%)
Prantsusmaa	29 (15%)	Prantsusmaa	19 (11%)
Austria	14 (7%)	Tšehhi	18 (10%)
Itaalia	11 (6%)	Rootsi	18 (10%)
Poola	17 (9%)	Itaalia	14 (8%)
Suurbritannia	10 (5%)	Hispaania	10 (6%)
Ungari	9 (5%)	Eesti	8 (6%)

TABEL 2. Õpilaste hinnangud Euroopa Liidu kohta esitatud väidetele.

VÄIDE	% õpilastest, kes vastasid „pigem, üsna või täiesti nõustun”.				
	KÕIK	POISID	TÜDRUKUD	HARJU	IDA-VIRU
Ma soovin, et mul oleks sõpru teistest Euroopa riikidest.	86	81	90	88	84
Tänu ELile on Euroopa riigid maailmas tugevamad ja edukamad.	77	76	78	79	75
Ma olen eurooplane.	73	68	77	78	66
EL aitab Euroopas ära hoida riikidevahelised konfliktid ja isegi sõjad.	71	66	73	74	66
ELi kuulumine näitab, et Eesti on demokraatlik ja inimõiguseid kaitsev riik.	65	65	65	72	55
EL peaks ka tulevikus laienema ja võtma vastu uusi liikmesriike.	62	51	70	65	58
Kõiki Euroopa kultuure, sh Eestit ohustab liigne inglise keele levik.	52	48	58	60	43
Kuigi see on kallis, peaks Eesti aktiivselt osalema koos teiste	55	50	58	59	51

EL riikidega vaesemate maailma riikide toetamisel.					
Eesti peaks piirama teiste EL riikide töötajate tulemist Eestisse tööle.	42	45	41	40	46
ELi kuulumine ohustab Eesti kultuuri, keelt ja kombeid.	34	32	37	30	39
Kuulumine ELi on vähendanud Eesti iseseisvust.	35	43	27	29	41
Eesti ei ole ELi kuulumisest kasu saanud.	22	25	20	22	23
Ma arvan, et Eesti kuulumine ELi ei mõjuta minu käekäiku oma tulevases elus.	23	25	21	19	27
Kuigi piirid on avatud ja võimalusi on palju, ei soovi ma oma edaspidises elus õppida ega töötada ELis.	14	15	12	16	10
EL ei puuduta tavalisi inimesi ja selle vastu ei pea huvi tundma.	14	19	9	12	16